

**T.C.
AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI**

**TÜRKİYE’ DE ÇOCUK KORUMA POLİTİKALARI:
SOSYAL VE EKONOMİK DESTEK HİZMETİNİN
ROLÜ**

UZMANLIK TEZİ

**Hazırlayan
Çetin Serkan UĞUR**

**Danışman
Şebnem Avşar KURNAZ**

Ankara, 2018

ONAY SAYFASI

AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞINA

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Uzman Yardımcısı Çetin Serkan UĞUR tarafından hazırlanan “Türkiye’de Çocuk Koruma Politikaları: SED Hizmetinin Rolü” başlıklı tez çalışması Tez Jürisi tarafından “Yüz üzerinden .....puanla” değerlendirilmiştir.

Adı SOYADI	Verdiği Puan	İmza
BAŞKAN :	.....	.....
ÜYE :	.....	.....
ÜYE :	.....	.....
ÜYE :	.....	.....
ÜYE :	.....	.....

UZMAN YARDIMCISI TEZ PUANI: .....

SONUÇ: Tez Jürisi tarafından verilen puanlar neticesinde Uzman Yardımcısının tezi:

- Başarılı (Yeterlilik sınavına girmeye hak kazandı.)
- Yeterli (Yeterlilik sınavına girmeye hak kazandı; ancak tezinde düzeltmeler var.)
- Başarısız (Tez yetersiz görüldü ve tezin tekrar savunmaya girebilmesi için altı ay süre verildi)

İÇİNDEKİLER

KAPAK	
ONAY SAYFASI	
İÇİNDEKİLER	İ
SİMGELER VE KISALTMALAR	V
ŞEKİLLER DİZİNİ	VI
TABLolar DİZİNİ	VII
ÖZ.....	VIII
ABSTRACT	İIX
GİRİŞ	1
YÖNTEM.....	3
1. Kavramsal Çerçeve ve Dünyada Çocuk Koruma Politikalarının Oluşumu	4
1.1. Çocuk Kavramı	4
1.2. Korunmaya Muhtaç Çocuk Kavramı	6
1.3. Çocuk Koruma ve Çocukluk Olgusunun Tarihsel Gelişimi	9
1.3.1. İlkçağda çocuk.....	10
1.3.1.1. Eski Yunan'da çocuk.....	10
1.3.1.2. Roma'da çocuk.....	11
1.4. Semavi Dinlerde Çocuk	11
1.5. Eski Türklerde Çocuk	13
1.6. Ortaçağ Avrupa'sında Çocuk.....	13
1.7. Ortaçağ Sonrası Dönem.....	15
1.7.1. Rönesans ve Reform hareketleri boyunca Avrupa'da çocuk.....	15
1.7.2. Aydınlanma çağında çocuk.....	16
1.7.3. Sanayi ve Fransız devrimleri boyunca çocuk.....	17
1.8. 19. Yüzyıl ve Sonrası Dönem.....	20
1.8.1. 19. yüzyılda çocuk ve kurumsal yaklaşımlar.....	20
1.8.2. 20. yüzyıl ve sonrasındaki gelişmeler.....	22
1.9. Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Ortaya Çıkışı.....	23
2. Türkiye'de Çocukların Korunmasının Tarihsel Gelişimi	27
2.1. Osmanlı Dönemi Çocuk Koruma Politikaları	27
2.1.1. Geleneksel çocuk koruma mekanizmaları.....	28
2.1.2. Kurumsal çalışmalar.....	29
2.1.2.1. Islahhaneler.....	30
2.1.2.2. Darüşşafaka.....	31
2.1.2.3. Darülaceze.....	32

2.1.2.4.	Hamidiye Etfal Hastanesi.....	32
2.1.2.5.	Darülhayr-ı ali.....	33
2.1.2.6.	Darüleytamlar.....	33
2.2.	Cumhuriyet Dönemi Çocuk Koruma Politikaları.....	34
2.2.1.	1920-1960 arası dönem.....	34
2.2.1.1.	Darüleytamların durumu.....	35
2.2.1.2.	743 sayılı Türk Kanunu Medenisi ve korunmaya muhtaç çocuklar.....	36
2.2.1.3.	Himaye-i Etfal Cemiyetinin kurulması ve dönem içerisindeki faaliyetleri.....	37
2.2.1.4.	Çocuk işçiliği sorunu ve diğer yasal düzenlemeler.....	39
2.2.1.5.	İlk korunmaya muhtaç çocuk kanunları ve devletin tekrar müdahil olması.....	41
2.2.2.	1960'tan günümüze kadar devam eden süreç.....	44
2.2.2.1.	Kalkınma planlarında sosyal hizmetler ve korunmaya muhtaç çocuklar.....	45
2.2.2.2.	Dönem içerisindeki gelişmeler.....	47

3.	Türkiye'de Günümüz Çocuk Koruma Politikalarının Günümüz Çocuk Koruma Politikalarının Temel Kanuni Dayanakları Ve Güncel Çocuk Koruma Politikaları	50
3.1.	Ulusal Mevzuat.....	50
3.1.1.	1982 Anayasası'nda çocukla ilgili hükümler.....	50
3.1.2.	2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu.....	51
3.1.3.	5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu.....	52
3.1.4.	Türk Medeni Kanunu'nda çocukların korunması.....	54
3.1.5.	Türk Ceza Kanunu'nda çocukların korunması.....	54
3.1.6.	İş Kanunu'nda çocukların korunması.....	55
3.2.	ASPB'nin Günümüz Çocuk Koruma Politikaları.....	55
3.2.1	SYGM'nin çocukların korunmasına yönelik hizmetleri.....	56
3.2.1.1.	Aile yardımları içerisinde çocukların korunmasına yönelik hizmetler.....	56
3.2.1.1.1.	Doğum yardımı.....	56
3.2.1.1.2.	Muhtaç asker çocuğu yardımı.....	57
3.2.1.1.3.	Öksüz ve yetim yardımı.....	57
3.2.1.2.	Eğitim yardımları.....	57
3.2.1.2.1.	Eğitim materyali yardımları.....	58
3.2.1.2.2.	Şartlı nakit transferi.....	58
3.2.1.2.3.	Öğle yemeği yardımı.....	58
3.2.1.2.4.	Ücretsiz ders kitabı uygulaması.....	58
3.2.1.2.5.	Öğrenci taşıma, barınma ve iaae yardımı.....	59

3.2.1.2.6.	Engelli öğrencilerin ücretsiz taşınması.	59
3.2.1.3.	Sağlık yardımları.....	59
3.2.1.3.1.	Şartlı sağlık yardımları.....	59
3.2.1.3.2.	Genel sağlık sigortası (GSS) gelir tespiti ve prim desteği.....	59
3.2.1.4.	Diğer yardımlar.....	60
3.2.2.	Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün çocukların korunmasına yönelik hizmetleri.....	60
3.2.2.1.	Aile odaklı hizmetler.....	60
3.2.2.1.1.	Koruyucu aile hizmeti.....	61
3.2.2.1.2.	Evlat edinme.....	62
3.2.2.2.	Kurum bakımı hizmetleri.....	62
3.2.2.2.1.	Çocuk evleri sitesi.....	63
3.2.2.2.2.	Çocuk evleri.....	63
3.2.2.2.3.	Çocuk destek merkezleri.....	63
3.2.2.3.	Özel kreş ve gündüz bakımevleri ile özel çocuk kulüpleri hizmetleri.....	64

4. Sosyal Ve Ekonomik Destek Hizmetinin İşleyişi Ve Çocuk Koruma

Sistemindeki Rolü	65
4.1. Çocukların Aile Yanında Bakımı	65
4.2. SED Hizmeti ve Ulusal Mevzuattaki Yeri.....	66
4.3. SED Hizmetinin Kapsamı.....	67
4.4. Ekonomik Destek Çeşitleri ve Oranlar	69
4.5. SED Hizmetine Başvuru Nedenleri	70
4.6. SED Hizmetinin İşleyişi	72
4.6.1. Başvuru.....	72
4.6.2. İnceleme.....	73
4.6.3. Onay ve diğer işlemler.....	73
4.6.4. İzlemeler.....	74
4.6.5. Başvuru, inceleme, onay ve izleme süreçlerinin değerlendirilmesi.....	74
4.7. Çocuk Koruma Alanındaki Temel Kanunlar ve SED Hizmeti.....	76
4.7.1. Sosyal Hizmetler Kanunu ve Çocuk Koruma Kanunu'nun uygulanması.....	76
4.8. SED Hizmetinin Hizmet Gruplarına Göre İşlevleri	77
4.8.1. SED hizmeti ve 6a kapsamında bulunan çocuklar.....	77
4.8.1.2. Çocukların aile yanına döndürülmesi.....	77
4.8.2. SED hizmeti ve 6b kapsamında bulunan çocuklar.....	81
4.8.3. 6c kapsamında desteklenen çocuklar.....	82
4.8.4. 6ç kapsamında desteklenen çocuklar.....	83
4.8.5. Evlenme yardımı ve 2828 sayılı SHK.....	84

4.9.	SED Hizmetinin ÇHGM Hizmetleri İçerisindeki Konumu	85
4.9.1.	SED hizmetinin kurum bakımı hizmet modelleri için önemi.	85
4.9.2.	SED hizmetini aile yanında bakım modelleri arasındaki önemi.	87
4.9.3.	SED hizmeti ve SYGM aile yardımları.	87
4.10.	SED Hizmetinin Geleceği	88
4.10.1.	Almanya çocuk parası örneğinde SED hizmetinin değerlendirilmesi..	90
4.11.	SED Hizmetinin Etkinliğinin Arttırılması Projesi	92
	SONUÇ VE ÖNERİLER.....	93
	KAYNAKÇA	96
	DOĞRULUK BEYANI.....	103

SİMGELER VE KISALTMALAR

Kisaltmalar	Açıklaması
ASPB	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
AYDES	Aile Yanında Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı
ÇHGM	Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
ÇHS	Çocuk Hakları Sözleşmesi
ÇKK	Çocuk Koruma Kanunu
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
GSS	Genel Sağlık Sigortası
KDTY	Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik
SED	Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti
SEDHY	Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik
SHÇEK	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SHK	Sosyal Hizmetler Kanunu
SHM	Sosyal Hizmet Merkezi
SYGM	Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü
TCK	Türk Ceza Kanunu
TÇEK	Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu
TMK	Türk Medeni Kanunu

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No	Sayfa No
Şekil 4.1. Destek İsteme Nedenleri.....	71
Şekil 4.2. Korunma Kararlı Olarak SED Hizmetinden Yararlandırılan Çocuk Sayısı	78
Şekil 4.3. Yıllar İtibariyle Aile Yanına Döndürülen Çocuk Sayıları.....	79
Şekil 4.4. Yıllar İtibariyle Korunma Karasız Çocuk Sayıları (6b)	81
Şekil 4.5. 6c Kapsamında SED Hizmetinden Yararlanalar	83
Şekil 4.6. SED Hizmetinden Yararlandırılan Kişi Sayısı (2003-2017)	89
Şekil 4.7. Yıllara Göre SED Ödeneği (2003-2017)	90

TABLolar DİZİNİ

Tablo No	Sayfa No
Tablo 2.1. Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Kuruluşları ve Sayıları (1946)	39
Tablo 2.2. Ücretliler İçerisinde Kadın ve Çocukların Oranı	41
Tablo 4.1. Ekonomik Destek Tutarları.....	69
Tablo 4.2. Kurum Bakımındaki Çocukların Korunma/Bakım Tedbir Kararlarının Kaldırılma Nedenleri.....	85

ÖZ

Bu çalışma SED hizmetinin Türkiye'deki çocuk koruma sistemi içerisindeki rolünün ortaya çıkarılması ve hizmetin çok yönlü olarak sisteme sunduğu katkıların tespit edilmesi amacıyla hazırlanmıştır. Karşılaştırmalı analiz yapılabilmesi açısından sadece bu karşılaştırmaya elverişli olan ASPB' nin sunmuş olduğu diğer hizmetlere yer verilmiştir. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde tez konusuna ilişkin temel kavramlara yer verilmiş, SED hizmetinin aile odaklı bir hizmet olması nedeniyle özellikle gelişmiş ülkelerdeki aile odaklı hizmetlerin gelişim süreci açıklanmıştır.

İkinci bölümde Türkiye'de aile odaklı hizmetlerin gelişimine kadar olan dönemler anlatılmış, özellikle 1983 yılından sonra çocukların korunmasında nakdi yardım uygulamalarının başladığı görülmüştür.

Üçüncü bölümde çocukların korunmasına yönelik temel kanunlarımızdan ve SED hizmetiyle karşılaştırılabilir olan güncel ASPB hizmetlerinden bahsedilmiştir.

Son bölümde SED hizmetinin işleyişi ve çocuk koruma sistemindeki konumu analiz edilmiş, böylece SED hizmetinin sistem içerisinde kurum bakımı ve aile odaklı hizmetler için büyük bir öneme sahip olduğu anlaşılmıştır. Ancak iyi işleyen bir çocuk koruma sistemi açısından nakdi yardımların daha çok çocuğa ulaştırılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Çocuk, Çocuk Koruma Sistemi, SED Hizmeti, Kurum Bakımı, Aile Odaklı Hizmetler*

ABSTRACT

This thesis was written to reveal the role of SED service in the child protection system in Turkey and determine multidirectional contributions of the service to this system. In order to be able to perform comparative analysis, only other comparable services provided by ASPB have been included. The study consists of four parts.

In the first part, basic concepts related to the thesis topic are given and the process of development of family-oriented services especially in developed countries is explained because SED service is a family-oriented service.

In the second part, the period up to the development of family-oriented services in Turkey, especially after 1983, it was seen that the implementation of cash assistance for the protection of children started.

In the third chapter, basic laws for the protection of children and current ASPB services that are comparable to the SED service are mentioned.

In the last part, the functioning of the SED service and its position in the child protection system have been analyzed, so it has been understood that the SED service has a great importance for institutional care and family-oriented services within the system. However, in terms of a well-functioning child protection system, it has been achieved that the cash benefits should be delivered to the child more.

Keywords: *Child, Child Protection System, SED Service, Family-Oriented Services, Institutional Care*

GİRİŞ

Bütün toplumlar varlıklarını devam ettirebilmek için çocukların bakımı ve korunması konusunda gereken hassasiyeti göstermek zorundadırlar. Zira her toplumda çocuklar yarının yetişkinleri olarak bizzat toplumun geleceğini şekillendiren bireyler olacaklardır. Elbette ki yarınların teminatı olarak görülen çocuklar için gerekli hassasiyeti ve özeni gösteren toplumlar geleceğe daha umutla bakabilirler. Bu doğrultuda gelişmiş toplumlarda da çocuk koruma alanının daha sistemli ve daha bilimsel yaklaşımlar temelinde sürdürüldüğünü görmek elbette ki bir tesadüf değildir.

Çalışmamızda da belirtileceği üzere tarih boyunca toplumlar çocukların bakımı ve korunması konusuna farklı bakış açılarından yaklaşmış bazı toplumlar ise çocuk konusunda çağından daha ileri düzeyde sayılabilecek ilerlemeler göstermişlerdir. Bu ilerlemeler kimi zaman dini anlamda bir hayırseverlik kimi zaman da Eski Yunan'da (Isparta) olduğu gibi çocukların devlet otoritesi için birer güç kaynağı olması gerçeğinden hareketle meydana gelebilmiştir. Ancak Reform ve Rönesans Hareketlerinin olumlu etkileriyle beraber çocukların yetişkinlerden farklı olduğu bilinci giderek Batı'da yerleşmiş, 19. Yüzyıldan sonra ise okullaşma oranları yükseltilerek çocuklar yavaş yavaş yetişkinlerin dünyalarından çekilmişlerdir.

Özellikle 20. Yüzyıldan itibaren *çocuk hakları kavramı* ortaya çıkmış böylece daha önceki yıllardaki olumlu gelişmeler çok daha ileriye taşınabilmiştir. Daha önce sadece kimsesiz çocuklar için bakım sağlayan kuruluşlar daha kapsamlı bir hale getirilmiş, kışla tipi kuruluşlar yerini giderek ev tipi bakım kuruluşlarına bırakmıştır. Kurum bakımı yöntemleri de giderek etkinliğini kaybetmiş *çocukların aile yanında desteklenmesi* birincil politika haline gelmiştir.

Türkiye'de de koruyucu aile ve evlat edinme müesseseleri her ne kadar daha eskiye dayanmış olsa da aile odaklı hizmetlerin diğer bir ayağı olan aile yanında ekonomik olarak destekleme uygulamasına dar kapsamlı olmakla birlikte 1980'li yıllardan itibaren başlanılmıştır. Bu olumlu gelişmeye rağmen ülkemizde aile odaklı hizmetlerin ciddi anlamda geliştiği ve çok daha fazla sayıda çocuğa ulaşması ise

ancak 2000'li yıllarda mümkün olabilmiştir. Gerçekten de 2000' li yıllardan sonra kurum bakımında bulunan çocuk sayısı hızlı bir şekilde düşüş göstermiş geçen süreç içerisinde kurum bakımında bulunan 20.000'den daha fazla sayıdaki çocuk SED hizmetinden yararlandırılarak gerek öz gerekse de yakınları yanında olmak üzere bir aile yanında desteklenmişlerdir.

Bu kapsamda çalışmamızda SED hizmetinin çocuk koruma politikalarımız içerisindeki önemi ortaya konulmaya çalışılmış, hizmetin daha etkin bir şekilde yürütülmesine yönelik olarak bazı tespit ve önerilerde bulunulmuştur. SED hizmetiyle karşılaştırılabilir ve karşılıklı etkileşimleri bulunması nedeniyle ASPB tarafından yürütülen çocuk koruma hizmetlerine yer verilmiştir. Ancak yeri geldiğinde diğer kurum ya da kuruluşlarca yürütülmekte olan çocuk koruma konusundaki uygulamalardan da bahsedilmiştir.

YÖNTEM

Bu çalışmayla SED hizmetin çocuk koruma politikaları içerisindeki rolünün ortaya çıkarılması ve hizmetin daha etkin bir şekilde sunumunun gerçekleştirilmesi için birtakım önerilerde bulunulması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda çocuk kavramı ve çocuk koruma politikalarının oluşum süreci incelenmiş ve bu konularla ilgili literatür taraması yapılmıştır. Hem dünyada hem de ülkemizde çocuk koruma politikalarının oluşum süreci incelendikten sonra SED hizmetiyle karşılaştırılabilir yönleri olması dolayısıyla ASPB' nin çocuk koruma alanındaki hizmetlerine yer verilerek güncel çocuk koruma politikaları ile ilgili durum değerlendirmesinde bulunulmuştur. SED hizmetinin anlatıldığı son bölümde alanla ilgili çalışmaların çok az sayıda olması nedeniyle hizmet bütün süreçleriyle ilk kaynak olma özelliğiyle ele alınmıştır. Ancak hizmetle ilgili değerlendirmelerin daha sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için ÇHGM' nin SED hizmetiyle ilgili verileri kullanılmıştır.

1. Kavramsal Çerçeve ve Dünyada Çocuk Koruma Politikalarının Oluşumu

1.1. Çocuk Kavramı

Çocukluk kavramı ya da çocuğun ne olduğu konusundaki fikirler doğru ya da yanlış olmasına bakılmaksızın her toplumda çocuklara tanınan ya da tanınmayan haklardan beklenen davranışlara, yükümlülük ve yaptırım uygulanmasından eğitime kadar birçok konuda belirleyici özelliğe sahiptirler (Tan, 1989, s. 72). Bu nedenle çocuk koruma alanına girmeden önce alanyazın ve iç hukuk sistemimizdeki çocuk kavramlarını incelemek çalışmanın seyri ve anlaşılabilirliği açısından yararlı görünmektedir.

Çocuk, dilimizde Türk Dil Kurumu sözlüğündeki ilk anlamıyla “küçük yaştaki erkek veya kız” olarak tanımlanır. Akyüz (2010) ise çocuğu masum, duyarlı, gelişmekte olan aynı zamanda da meraklı, canlı ve umut dolu bir birey olarak tanımlar (s. 1) . Elbette ki çocukla ilgilenen bütün uzmanlık alanları kendi bakış açılarını yansıtır bir şekilde çocuk kavramına açıklık getirmeye çalışmışlardır. Şüphesiz bu da birbirinden farklı birçok tanımları beraberinde getirmiştir. Örneğin gelişim psikolojisi çocuğu bebeklik ve ergenlik arasındaki süreç olarak tanımlarken, hukuk erkinliğe kadar olan dönemi çocukluk dönemi olarak görmektedir (Beter, 2010, s. 8).

Bir psikolog olan Arthur Jersild’ in görüşüyle çocuk, henüz sosyalleşme olgusunu tamamlayamamış, öğrenme sürecinin başında bulunup kendisine ulaşanlara karşı meyilli olan bir varlıktır (Jersild, 1960, s. 33; aktaran Güven, 2011, s. 7). İnan ise çocuğu hukuken şöyle tanımlamaktadır (Akyüz, 1979, s. 137). (Armağan, 1972, s. 271; aktaran Akyüz, 1979, s. 137):

“İnsan hayatının bir devresi, yetişkinin kaçınılmaz geçmişi olan çocukluk ve bu devrenin üyesi olan “çocuk” hukuki bakımdan kimseli veya kimsesiz, varlıklı veya varlıksız, suçlu veya suçsuz, beden, ruh ve düşünce yönünden arızası olması veya olmaması gibi kişisel özellikleri göz önünde bulundurulmaksızın sağ ve tam doğduğu andan reşit olduğu ana kadar ki devrede bulunan gerçek kişidir”.

Tüm bu farklı uzmanlık alanlarının farklı tanımlarının ötesinde çocuk kavramının toplumsal yapılara, kültüre, inançlara ve hatta toplumların kendi ekonomik sistemlerine bağlı olarak da farklılık arz edebildiği unutulmamalıdır (İnan, 1968, s. 3). Örneğin temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olan toplumların çocuğa yaklaşımıyla gelişmiş ve sanayileşmiş toplumların yaklaşımı aynı olmayacaktır (Beter, 2010, s. 9). Geleneksel toplumlarda çok küçük yaşlardan itibaren çocuğun yetişkinler gibi davranmasının ve bir an önce üretim sürecine katkı vermesinin bekleneceği açıktır. Dahası az gelişmiş ülkelerde çocuk, ailenin bir parçası olmasının ötesinde aile ekonomisine katkıda bulunacak potansiyel bir işgücü olarak görülürken, ebeveynlerin ilerleyen yaşlarında ise bir sosyal güvenlik aracı olarak görülebilmektedir (Kulaksız, 2014, s. 97). Fakat kentsel yaşam biçimi almış ailelerde ise çocuk aileye aile olma duygusunu veren, buna karşılık ailenin de onu geleceğe hazırladığı ve çalışma hayatından uzak tuttuğu bir varlık olarak tanımlanır (Bulutay, 1995, s. 1-2).

Diğer yandan Leibenstein'in Doğurganlığın Ekonomik Teorisi'ne göre çocuğun aileye üç faydası bulunmaktadır. Bunlardan ikisi yukarıda belirtildiği gibi çocuğun üretim ve sosyal güvenlik aracı olarak faydasıyken, üçüncüsü ise psikolojik türde bir özellik olan neşe kaynağı olmasıdır (Kulaksız, 2014, s. 106). Kahramanoğlu (1996)'na göre de ailede gelir düzeyi arttıkça çocuk aile için ekonomik bir fayda olmaktan ziyade psikolojik bir doyum aracı olma özelliğini kazanmaktadır (s. 139).

Ülkelerin bu yapısal, kültürel ve ekonomik farklılıklarından hareketle taraf devletler için çocuk hukukunun oluşturulması ve çocuk politikalarının şekillendirmesi açısından bağlayıcılığı bulunan Çocuk Hakları Sözleşmesi de daha esnek bir çocuk tanımı yapmaktadır. Sözleşme birinci maddesinde çocuğu, “bu sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır” olarak tanımlamaktadır. Çocuk Hakları Sözleşmesi çocukluk evresini kesin çizgilerle sınırlandırmak yerine bazı noktaları ülkelerin yukarıda belirttiğimiz kültürel ve yapısal farklılıklarına bırakmış bulunmaktadır. Sözleşmenin kültürel farklılığı

benimseyen yaklaşımı aynı zamanda çocuğun da kültürler olan ilişkisini gözler önüne sermektedir (Güven, 2011, s. 7).

Çocuk kavramıyla ilgili olarak ne kadar tanım verilirse verilsin çocukların fiziksel ve zihinsel olarak gelişimleri farklılık arz edebilmektedir. Dolayısıyla yukarıda belirtildiği üzere çocuğun sadece tek bir uzmanlık dalı vasıtasıyla tanımının yapılması da bütün çocuklar için genel bir çocuk kavramının ortaya çıkmasını imkânsız hale getirecektir. Çünkü her çocukta korunmanın devam edeceği müddet onun biyolojik gelişmesinin hızıyla alakalı olmaktadır. Her çocukta değişik olan biyolojik gelişmeyi ise onun dış görünüşüne yani bedeni olgunluğuna bağlamak mümkündür (İnan, 1968, s. 10-11). Bu farklılıklar nedeniyle toplumlar çeşitli uzmanlık dallarının görüşleriyle beraber kendi ülkelerin kültürel, yapısal ve bölgesel özelliklerini de dikkate alarak çocuk olarak nitelendirilen bireyler için hukuksal düzlemde ortak bir tanımlama getirmek zorundadırlar. Zira çocukluk, biyolojik bir sınıflandırma biçimi olmaktan çok toplumsal bir kurgunun eseri olarak ortaya çıkmaktadır (Postman, 1995, s. 7).

Türkiye’de ise iç hukuk sistemine baktığımızda Türk Medeni Kanunu (TMK) 28. maddesinde: ”Kişilik, sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar ve ölümle sona erer” ifadesiyle çocuk kavramının başlangıç sınırını çizmiştir. Ancak TMK 582.maddesinde ceninin sağ doğmak koşuluyla çocuğa mirasçı olabileceğini belirtmiştir. Buradan hareketle Türk Ceza Kanunu’nun 99. ve 100.maddelerinde ceninin ana rahminde korunmasına dair hükümler bulunmakta olup korumanın ve dolayısıyla çocukluğun ana rahminde başladığını da görebilmekteyiz (İnan, 1968, s. 12). Öte yandan Çocuk Koruma Kanunu ise Çocuk Hakları Sözleşmesi’nden daha geniş bir çocuk tanımı yapmaktadır. Kanun daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişiyi çocuk olarak kabul etmektedir. Böylelikle söz konusu kavrama ulusal ve uluslararası mevzuatlar genelinde yaklaşıldığında Türkiye’de 0-18 yaş arasındaki bireylerin çocuk olarak kabul gördüğü bir gerçektir.

1.2. Korunmaya Muhtaç Çocuk Kavramı

Çocuk koruma politikalarına geçmeden önce bu politikaların kimler için uygulandığı ve uygulanacağı sorusu korunmaya muhtaç çocuk kavramını akla

getirmektedir. Öyleyse korunmaya muhtaç çocuklar kimlerdir ve nasıl belirleneceklerdir? Bu sorulardan daha önce akla gelmesi gereken ise sorunun kaynağının ne olduğudur. Sanayileşme ve kırdan kente büyük çapta göçlerin başat faktör olduğu toplumsal değişim süreci günümüzde de büyük bir hızla devam etmektedir. Ailelerin iç dinamiğini etkileyen sosyal sorunlar aile bütünlüğünün bozulmasına sebebiyet verebilmekteyken kırsal alandaki dayanışma ve yardımlaşma da gün geçtikçe gücünü ve önemini kaybetmektedir (Demirbilek, 2000, s. 137). Toplumsal yapının getirdiği bu sorunlar neticesinde ailenin gerek bilinçli olarak gerekse de elinde olmayan nedenlerle dağılması ve varlığına devam edememesi durumlarında muhtaçlık içerisinde olan bireyler arasında en korunmasız gruba ise çocuklar oluşturmaktadır (Cılga, 1986, s. 31).

Diğer taraftan ailelerin parçalanmış olmasının yanısıra ailenin ekonomik koşulları, ebeveynlerin çocuk yetiştirmedeki anlayışları, çocuğa davranışları ve yaşam tarzları gibi unsurlarda çocukların korunmaya muhtaç hale gelmesine neden olabilmektedir (Cılga, 1986, s. 37-38). Bahsedilen nedenler toplum içinde sadece çocuk gruplarının değil kadınlar, yaşlılar ve engelliler gibi daha bir çok korunmaya muhtaç grupların da oluşmasına yol açabilmektedir. Bütün bu açıklamalar ışığında korunmaya muhtaç çocuklar kavramını ve konunun hukuki boyutunu alanyazımdaki tanım ve açıklamalarla beraber irdelemek gerekmektedir.

Alanyazımda genel olarak ülkede uygulanmakta olan mevcut kanunların sınırlaması altında dar anlamıyla bir korunmaya muhtaç çocuklar kavramından bahsedebilmekteyiz. Oysaki Akyüz (2010) geniş anlamda korunmaya muhtaç çocuk kavramını şöyle ifade etmektedir (s. 296-296):

”Korunmaya muhtaç çocuk (KMÇ) kavramı çok geniştir. Çünkü, ana babalı ya da kimsesiz, varlıklı veya varlıksız, suç işlemiş ya da işlememiş, herhangi bir engeli olması veya olmaması gibi bireysel özellikleri dikkate alınmaksızın her çocuk korunmaya muhtaçtır.”

Çünkü çocuklar bedensel ve zihinsel bakımdan tam olarak gelişmemişlerdir ve hayata karşı tecrübesizdirler. Zaten anne ve babaya velayet hakkı tam da bu nedenle verilmiştir (Akyüz, 1984, s. 11). Yine Koşar (1992)’da sağlıklı bir şekilde gelişimini

tamamlaması için gerekli şartların kendisine sağlanamadığı her çocuğu korunmaya muhtaç çocuk olarak tanımlamaktadır (s. 43).

Yani uygulamada birtakım farklılıklar bulunsa bile pratikte bütün çocuklar korunması gereken bireylerdir. Ancak bazı çocuklar özel olarak desteklenmeli ve korunmalıdır. İşte dar anlamıyla bahsedilen korunmaya muhtaç çocuk kavramının özneleri de bu çocuklar olmaktadır. Bu dar anlamıyla korunmaya muhtaç çocuklar en güzel ifadesiyle “Bir çocuğun kanunun emrettiği ölçüde ihtimam ve bakım görmemesini ve bunun sonucunda beden, fikir ve ruh güvenliğinin tehlikeye düşmesini ifade eder” (Akyüz, 1984, s. 11). Bir diğer ifadeyle korunmaya muhtaç çocukları, ilgili yasalar gereğince devletin özel olarak koruması gereken çocuklar olarak ifade edebiliriz (Tomanbay, 1999, s. 158).

Türkiye’de çocuk koruma politikaları bölümünde daha geniş bir biçimde yer verilecek olmasına rağmen konuyla ilgili olduğu için özel olarak burada korunmaya muhtaç çocuk kavramının ulusal mevzuattaki yerini açıklamak yararlı olacaktır. Korunmaya muhtaç çocuklar kavramı Sosyal Hizmetler Kanunu ve Çocuk Koruma Kanununda açıklanmıştır. 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanununda daha önce korunmaya muhtaç çocuk olarak yer alan bu kavram 6/2/2014 tarihli ve 6518 sayılı Kanunun 30 uncu maddesiyle, “ihtiyacı olan”şeklinde değiştirilmiştir. Kanun korunmaya ihtiyacı olan çocuğu: “ beden, ruh ve ahlaki gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup;

1. Ana veya babasız, ana ve babası,
2. Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan,
3. Ana ve babası veya her ikisi tarafından terkedilen,
4. Ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddelerikullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen...” çocuklar olarak ifade etmektedir.

Buna karşılık Çocuk Koruma Kanunu’nda ikili bir düzenlemeye gidildiği görülmektedir. Kanun korunmaya muhtaç çocuğu korunma ihtiyacı olan çocuk ve

suça sürüklenen çocuk olarak iki grupta değerlendirmiştir. Kanuna göre korunma ihtiyacı olan çocuk:” Bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuk olarak ifade edilmektedir.

Suça sürüklenen çocuklar ise aynı kanunda: “Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuk” olarak ifade edilmektedir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki uygulamada suça sürüklenen çocukların da korunmasına rağmen kanunun ikili bir düzenlemeye gitmesi suça sürüklenen çocuğun ayrı bir kategoride değerlendirildiğini düşündürdüğüne dair birtakım itirazlara da yol açmıştır (Acar, 2009, s. 295-296).

Dolayısıyla her türlü bireysel gelişimi ile can güvenliği tehlikede bulunan, suç mağduru olan ve başıboşluğa sürüklenerek herhangi bir suçun öznesi haline getirilen bütün çocukları korunmaya muhtaç çocuk olarak ifade etmeliyiz.

1.3. Çocuk Koruma ve Çocukluk Olgusunun Tarihsel Gelişimi

Şüphesiz ilk insanın varlığından günümüze değin çocukların bakımı ve korunması, insanoğlunun varlığını devam ettirebilmesi için bir zorunluluktur. Çünkü insanoğlu doğduğu andan itibaren bakıma ve gözetime muhtaç bireyler olarak dünyaya gelmektedir. O halde daha ilk insandan itibaren her ne kadar yazılı olmasa da çocukların korunmasına ilişkin bazı kural ve öğretilerin bulunduğunu söyleyebiliriz. Ancak yakın geçmişe kadar dünyada sistematik bir çocuk koruma mekanizmasından bahsetmek güçtür. Daha eski dönemlerde çocuğa atfedilen değer ve toplumun inanışları onların çocuk korumadaki bakış açılarını oluşturmuştur. Bu bakış açısının dini etkiler dışında toplum çerçevesinde kurumsallaştırılması ancak 19. Yüzyılda başlayabilmiştir (Akyüz, 2010, s. 16-17). Bu nedenle modern çocuk koruma politikalarının ortaya çıkmasına kadar olan süreci daha iyi anlayabilmek için tarihsel süreç içerisinde toplumların çocuğa bakış açılarının incelenmesi çok büyük önem arz etmektedir.

1.3.1. İlkçağda çocuk.

Çocukların bakımı ve gözetimiyle ilgili ilk bilgilerin Sümer ve Çin'e dayandığı bilinmektedir (Özbay, ve diğerleri, 2013, s. 13). Dahası Sümerlerde çocukların kutsal sayıldığı ve çocuklarına kötü muamele yapanların cezalandırıldığını ileri süren çalışmalar da bulunmaktadır (Kale, 1995, s. 51).

Babil dönemindeki Hammurabi Kanunlarında ise çocuklara yönelik çok şiddetli yaptırımların bulunduğu bilinmektedir. Örneğin evlatlık verilen bir çocuğun kendisini evlat edinen babaya karşı gelmesi dilinin kesilmesiyle cezalandırılıyordu (Beter, 2010, s. 29). Yine de İlkçağdaki çocukluk olgusu yazılı kaynakların daha fazla bulunması nedeniyle Eski Yunan ve Roma'da daha belirgin bir şekilde incelenebilmektedir.

1.3.1.1. Eski Yunan'da çocuk.

Atina Şehir Devleti'nde çocuk mutlak anlamda babasına aitti ve çocukların korunmasına dair herhangi bir hukuki ya da ahlaki düzenleme bulunmamaktaydı. Aristo'ya göre de çocuk ve baba arasında bir ilişki tesis edecek herhangi bir haktan bahsedilemezdi. Çünkü hakla ilgili bir düzenleme ancak eşit ve hür olan bireyler arasında olabilirdi (Bumin, 1983, s. 19) (Akyüz, 2010, s. 17). Buna rağmen Eski Yunan çocuklar hakkında birtakım eğitim ve öğretim anlayışlarını içerisinde barındırmaktaydı. Erken eğitim uygulamalarının özellikle toplumun üst sınıfındaki ailelerin çocukları için son derece önemli olduğu kabul ediliyordu (Onur, 2005, s. 24). Onlara güzel sanatlar öğretiliyor, sporcu olarak da gelişmeleri sağlanıyordu (Yörükoğlu, 1992, s. 22). Bunun dışında Hipokrat da modern anlamda çocukluk döneminin kendi içerisinde sınıflandırılmasına benzer bir ayrıma gitmişti: Yedi yaşına kadar olan çocukları infans, on dört yaşına kadar olanları puer, yetişkinliğe kadar olan süreç içerisindeki çocukları ise adolescens olarak kategorize ediyordu (Bumin, 1983, s. 7).

Diğer yandan Eski Yunan'da Isparta Şehir Devletinde çocuk koruma konusunda devlet tam yetkiye sahipti. Yeni doğan bir bebeğin sağlık kontrolleri yapıldıktan sonra yedi yaşında tekrar devlete verilmek üzere ailelere teslim edilirdi (Topal, 2006,

s. 252). Çocuk iyi bir savaşçı olabilmek için çok katı bir disiplinle yetiştiriliyor, kuru yerde yatırılıyor ve kamçılanıyordu. Bütün bu zorlu dönemi atlatabilen çocuklar yetişkinliğe erişiyor, geri kalanlar ise yaşama hakkını yitiriyorlardı (Yörükoğlu, 1992, s. 22).

1.3.1.2. Roma'da çocuk.

Roma'da ise Isparta Şehir Devleti'nin aksine babanın çocuk üzerindeki hakimiyeti hudutsuzdu. İmparator Velantianus tarafından kısıtlanana kadar baba çocuklar üzerindeki bu hakimiyetini istediği şekilde kullanabiliyordu. Çocuk babası tarafından terkedilebilir, satılabilir ve hatta öldürülebilirdi (İnan, 1968, s. 5). Nitekim batı dillerinde aile anlamına gelen *familya* Latince köle demek olan *famulus* sözcüğünden türemiştir. Yani Roma *familyası* bir babanın kölelerinden, çocuk ve eşlerinden meydana gelen bir topluluktur. Dahası ünlü Roma filozofu Seneca'da çocukların evden atılmalarını ve sokağa terkedilmelerini onaylayan bir görüşe sahipti (Yörükoğlu, 1992, s. 21-22).

Ancak Romalıların Eski Yunan'dan daha gelişkin ve Rönesans'a kadar Batı sanatında görünmeyen sıra dışı ve ilerici bir çocukluk anlayışı da ortaya koyduklarını belirtmek gerekir. Romalıların gelişen çocuk ve ayıp düşüncesi arasında bir bağlantı kurmaları onların çocukluk kavramının gelişimine katkıda buldukları en ilerici yaklaşımdır. Quintilian, döneminin çok ilerisinde bir ayıp düşüncesi ortaya koymuş, yetişkinlerin Roma çocuklarının önünde edebe uymayan söz ve davranışlarının uygun olmayacağını dile getirmişti (Postman, 1995, s. 20).

1.4. Semavi Dinlerde Çocuk

Musevilik bütün semavi dinlerde olduğu gibi ataerkil bir aile yapısı anlayışına sahiptir. Baba Tevrat'ı okur, dinsel ayinlere katılır ve ev halkının ihtiyaçlarını karşılar, anne ise ibadete katılmazdı. Onun görevi ev hanımlığı ve çocuk yetiştirmek olarak kabul edilmişti (Beter, 2010, s. 33). Bununla birlikte Tevrat'ta yazılı on emirden biri ana-babaya boyun eğmek olarak belirtilmiştir. İbrani topluluklarında babasına itaat etmeyen çocuğun cezası taşlanarak öldürülmektir (Yörükoğlu, 1992, s. 22).

Hıristiyanlıkla birlikte acıma, düşküne ve güçsüzlere yardım etme duyguları bu dini kabul eden toplumlar üzerinde yayılmaya başlamıştır. Öldürme, çalma ve zina gibi eylemler büyük günahlar arasında kabul edilmiştir. Kilise de kimsesiz çocukların eğitiminde devreye girerek onları koruyup kollama görevini üstlenmişti. Ancak bu olumlu hava çok uzun sürmeyecekti. Çünkü kilisenin çocukların günah ürünü olduğu şeklindeki anlayışı kabul etmesiyle mutlak bir suretle çocukların ana-babaları tarafından terbiye edilmeleri gerektiği sonucuna varılmıştı. Çocukta doğuştan var olan kötülük ve içindeki şeytanı çıkarmak için de dayak önemli bir eğitim aracı haline getirilmişti (Yörükoğlu, 1992, s. 23-24).

İslam dini ise birçok bakımdan çocuklara karşı diğer dinlerden çok daha hoşgörülü ve şefkatli bir tutum içerisindedir (Yörükoğlu, 1992, s. 24). Hıristiyanlıkta bulunan çocuğun bir günah eseri olduğu anlayışına karşılık İslam dinine göre çocuk tamamen masumdur. Çocuklarla ilgili birçok ayet ve hadis onların korunup kollanmaları ve güzel bir ahlakla yetiştirilmelerini salık vermektedir. Nisa Suresi'nin ikinci ayetinde Kuran insanları yetimlerin mallarına el koymaktan men etmekte bunun büyük bir günah olduğunu bildirmektedir. Yine Kehf Suresi'nin 46. Ayetinde çocukların '*dünya hayatının süsü*' olduğu zikredilmektedir. H.z Muhammed (s.a.v) de bir hadisinde hiçbir babanın çocuğuna güzel ahlaktan daha büyük bir miras bırakamayacağını belirtmiş çocukların eğitiminin ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır.

Öte yandan İslam dininin doğuşu kız çocukları için de bir dönüm noktası olmuştur. İslam'ın doğduğu Arap Yarımada'sında Eski Arap toplumunun kızları diri diri toprağa gömdükleri de bilinmektedir. Kuran "Onlardan birine kız müjdelendiği zaman öfkelenmiş olarak yüzü kapkara kesilir" ayetiyle o günkü Arap toplumunun kız çocuklarına bakış açısını bize açıklamıştır. İslam'ın gelişiyile beraber kız çocuklarının diri diri gömülmesi adeti de sona erdirilmiş bulunuyordu. İslam'ın bu emirlerine uyan Müslüman toplumlar da gerek bireysel hayırseverlik gerekse de vakıflar yoluyla çocukların korunmasına yönelik gerekli kurumları oluşturmuşlar bu alanda eşsiz bir medeniyetin kurulmasına öncülük yapmışlardır (Topal, 2006, s. 254).

1.5. Eski Türklerde Çocuk

Eski Türklerde çocuk sahibi olmak son derece önemliydi. Çocuksuz aileler toplum tarafından hoş karşılanmazdı. Çocuksuz aileler öksüzleri ya da ana balarının izni ile diğer çocukları evlatlık edinirlerdi. Çocuklar Türk töresine uygun olarak yetiştirilir ve büyütülürlerdi. Velayet baba da olmakla birlikte onun yokluğunda anne de bu hakkı kullanabilirdi (Akyüz, 2010, s. 20). Bununla beraber Eski Yunan ve Roma'da olduğu gibi babanın çocuk üzerinde sonsuz ve mutlak bir velayet hakkı olduğundan bahsedilemezdi (Aksoy, 2011, s. 14). Eski Türklerde erkek çocukları ifade etmek amacıyla 'ataç' (büyüklük gösteren çocuk, oğul), kız çocuklarını ifade etmek içinse 'anaç' (büyük bir anlayış gösteren kız, anacık) sözcükleri kullanılmaktaydı. Mandaloğlu (2013) kız çocuğun anaya erkek çocuğun ise babaya benzetildiği bu tabirden de yola çıkarak kız çocukların yetiştirilmesinin annenin, erkek çocukların yetiştirilmesinin ise babanın görevi olduğu ifade etmektedir (s. 139). Diğer birçok toplumda olduğu gibi kız çocukları hor görülmez erkek ve kız çocuklar eşit değerde kabul edilirdi. Diğer yandan Eski Türklerdeki levirat denilen aile düzeni de çocukların bakımı ve korunması açısından son derece önemliydi. Bu düzende babaları ölen çocuklar annelerini ve diğer küçük kardeşlerine bakmakla yükümlüydü. Ölen kardeşin eşi ve çocuklarına da hayatta olan kardeşler tarafından sahip çıkılırdı (Aksoy, 2011, s. 12).

Tüm bu bilgiler ışığında Eski Türk toplumunun dönemin diğer toplumlarına göre gayet 'gelişmiş bir geleneksel çocukluk anlayışına' sahip olduklarını göstermektedir (Beter, 2010, s. 34).

1.6. Ortaçağ Avrupa'sında Çocuk

Ortaçağ Avrupa'sı çocuğa yönelik ihmal ve istismarın her türlüsüne tanıklık edilebilen buna karşılık çocukların korunmasına dair herhangi bir yasal düzenlemenin bulunmadığı çocuklar için gayet karanlık bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu dönemde çocukluk insan yaşamında ayrı bir evre olarak görülüyor, çocukların birer yetişkin gibi davranmaları bekleniyordu. Genel olarak çocuğun yedi

yaşına kadar süren bir bebeklik dönemi vardı ve çocuklar bu yaştan sonra yetişkinlerin dünyalarına giriyorlardı (Onur, 2005, s. 101). Dahası çocukların yetişkin kabul edilme durumu günlük yaşamın her alanında kendini gösteriyordu. Onlar yetişkinlerle aynı kıyafetleri giyiyor, aynı oyunları oynuyorlardı (Karataş & Acar, 2008, s. 31).

Çocukluğun tarihiyle ilgili çalışmalarda bulunan Philippe Aries de 1600' lere kadar Batı toplumlarında ayrı bir çocukluk kavramının olmadığını dile getirmektedir. Ortaçağ' da çocukların temel ihtiyaçları karşılanıyor fakat çocuklar bugün olduğu gibi özel bir ilgiyle korunmuyorlardı. Eski Yunan ve Roma uygarlıklarından kalan çocukların eğitilmesi anlayışı da tamamen unutulmuştu. Çünkü ona göre Ortaçağ' da “*çocukluk duygusu*” eksikti. Aries, çocukluk duygusunun eksikliği kavramıyla çocukların sevilmediğini ya da korunmadığını değil, onları yetişkinlerden farklı kılan özellikler hakkında hiçbir şeyin bilinmediğini kastediyordu (Onur, 2005, s. 26).

Alanyazım taramalarında çocuklar üzerindeki bu olumsuz bakış açısının temelinde iki önemli unsurun baskın olduğu görülmektedir. Bunlardan birincisi çocuğu bir günah ürünü ve doğuştan kötü olarak kabul eden Hıristiyan düşüncesiydi. Çünkü çocuk günahkâr olarak doğmuş, onu cehennemden kurtarmak da anne ve babaların bir görevi olduğu kabul edilmişti Dolayısıyla içindeki kötülüğü ve şeytanı çıkarmak için şiddet kullanılabilirdi. Yörükoğlu (1992), bugün Batı dillerindeki çocuğun içindeki şeytanı döve döve çıkarmak (beat the devil out of him) deyiminin bu çağın bir kalıntısı olduğu ifade etmiştir (s. 23).

Öte yandan çocuk ölüm oranlarının yüksek olması da ailelerin çocuklara olan bağlılığının azalmasında ikinci bir önemli etken olarak sayılmaktadır. Yaygın düşünce, en fazla iki ya da üç çocuğun yetişkinliğe ulaşabileceğinden dolayı çok fazla çocuğa sahip olmaktı. Çocuk ölümlerinin fazlalığı dönemin kabul edilen bir gerçeği haline dönüşmüştü. Öyle ki 14. Yüzyıla kadar çocukların çok uzun süre yaşayamayacağı öngörüsü nedeniyle onlara vasiyetnamelerde bile yer verilmezdi. Dahası Avrupa'nın bazı kesimlerinde çocuklara cinsiyetsiz bireyler yaklaşımı hakimdi. 13. Yüzyıl İtalya'sında ölen çocukların cinsiyeti dahi kaydedilmezdi (Postman, 1995, s. 31).

Çocukluğun keşfi ancak 15., 16., ve 17. yüzyıldaki ilerlemeleri beklemek zorundaydı. Ancak bu dönemlerden sonra çocukların özel bir bakıma ve yetişkinlerden dünyasına katılmadan önce ‘*bir çeşit karantinaya*’ ihtiyaç duydukları anlaşılacaktı (Heywood, 2003, s. 17).

1.7. Ortaçağ Sonrası Dönem

1.7.1. Rönesans ve Reform hareketleri boyunca Avrupa’da çocuk.

Rönesans (14. Ve 17. yüzyıllar arası) kısmen de olsa çocukların bakımı ve korunması konusunda toplumun sorumlu olduğu düşüncesini geliştirmeye başlamış, çocukluk olgusuna yönelik bakış açısını da büyük ölçüde etkilemişti. (Onur, Çocukluğun Dünü ve Bugünü, 2005, s. 24) Bu etkiyi çağdaş sanat anlayışında da görmek mümkündür. Rönesans’tan önce çocuklar çağdaş sanat anlayışında küçük yetişkinler olarak betimleniyorlardı ve bu da onların toplumdaki rollerini yansıtıyordu. Bu yüzyıldan sonra çağdaş sanattaki anlayış da değişime uğramıştı. (Franklin, 1993, s. 23). Postman (1995)’a göre de çocukluk fikri Rönesans’ın en önemli ve en insani icatlarından birisiydi (s. 8).

Bununla beraber 16. Yüzyılda meydana gelen Reform hareketleri de çocuklarla ilgili tutumları değiştirmeye başlamıştı. Bu yüzyılda Püritenler ilk kez bir çocuk gelişim modeli uygulamaya koymuşlardır. Hemen belirtmek gerekir ki onlar da çocuğun masumluğu ve saflığı inancını reddediyorlar ancak çocukların öğrenme yetilerine sahip olduklarını ve ana-babaların onları eğitebileceğine inanıyorlardı (Onur, 2005, s. 24). Diğer taraftan Reformu takip eden yıllarda çocukluğun gelişimi iki önemli kaynaktan besleniyordu. Bunlardan biri kültürel, diğeri de ekonomik kökenliydi. Ancak her ikisi de okullaşma ve çocukların eğitimiyle doğrudan ilgiliydi (Postman, 1995, s. 31).

Kültürel olarak Locke (1632-1704) 1693’teki Eğitim Üzerine Bazı Düşünceler adlı eseriyle (Some Thoughts Concerning Education) çocukluk fikrinin gelişimi üzerine son derece büyük bir etki yapmıştır. Locke’nin kuramına göre çocuğun zihni başlangıçta boş bir levha (tabula rasa) gibidir. Bu yüzden bu tabula rasa yani boş levhanın doldurulması için öğretmenler, ana-babalar ve daha da önemlisi devlete

büyük bir sorumluluk düşmektedir. Dahası Locke, tam olarak çocuklar için okullaşmayı benimseyen görüşlere sahip olmasa da yoksul çocukların eğitimi için bir çıraklık programı önermişti (Postman, 1995, s. 77).

Çocukların eğitilmesi konusundaki ekonomik yaklaşımlar ise Batı Avrupa'da kapitalizmin ortaya çıkışıyla ticaretle zenginleşen orta sınıfın, kazançlarını daha iyi değerlendirebilmek adına çocuklarını ticaret ve diğer mesleklerde başarılı olmalarını sağlayacak bir eğitim arayışı içerisinde olmalarından ileri geliyordu (Heywood, 2003, s. 31). Franklin (1993)' de feodalizmden kapitalizme geçişte oluşan burjuva sınıfının, bilim ve teknolojinin hızla geliştiği bu çağda bir hayli karmaşıklaşan çalışma hayatının yürütülebilmesi için vasıflı personele olan ihtiyaçlarının okulların kurulmasında etkili olduğunu ifade etmektedir. Böylelikle okullar kurulmuş orta sınıf ailelerin yalnızca erkek çocukları bu öğrenimden geçen ilk kişiler olmuşlardır (s. 27).

Tüm bunların ötesinde devletin sorumluluk alarak korunmaya muhtaç çocuklara yönelik bir yasal düzenlemeye gitmesine de bu dönemde ihtiyaç duyulduğunu görmekteyiz. Batı'da daha önceleri bireysel hayırseverlik ve kilisenin koordinesinde yürütülen çalışmalar artık feodal yapının çözülmesi ve merkezi otoritenin güçlenmesiyle devlete geçmişti. Bilhassa İngiltere'de VIII. Henry'nin kilisenin mallarına el koyması ile de fakirlere gelen yardımlar da kesilmiş oluyordu. Bu da merkezi otoritenin bir yasal düzenlemeyle bu alandaki boşluğu doldurmasını zorunlu kılmıştı. Bu amaçla 1601 yılında yürürlüğe giren Fakirler Kanunu çocukların korunmasına dair ilk ve en önemli belgelerden biridir. Kanun fakirleri üç grupta sınıflandırıyordu: çalışabilir fakirler, çalışamayacak fakirler ve korunmaya muhtaç çocuklar. Düzenlemeyle korunmaya muhtaç çocuklar, bakımlarını üstlenen herhangi bir ailenin yanına ücret karşılığında veriliyordu. Erkek çocuklar 24 yaşına kadar bu ailelerin yanında çalışabilecek, kız çocukları ise evlerde 21 yaşına kadar hizmetçi olarak çalıştıktan sonra buradan ayrılacak ya da evlenebileceklerdi (Friedlander, 1966, s. 18-22).

1.7.2. Aydınlanma çağında çocuk.

Aydınlanma Çağı'nı kısaca statik ve değişmez kurallar ortaya koyan skolastik düşüncenin bu yerini 18. yüzyılda aklın, bilimin ve araştırmanın egemenliğine

bırakması dönemi olarak tanımlayabiliriz. Aklın ve bilimselliğin ön plana alındığı bu dönemde doğal olarak ki çocukların bir günah ürünü ve kötü yaratıklar olarak kabul edilmesi de mümkün görünmemektedir. Gerçekten de birçok 18. Yüzyıl düşünürleri tarafından da çocukların kusurlu yetişkinler olarak değil, önemli birer varlık olarak kabul edildiklerini görmekteyiz. 17. Yüzyılın sonlarında Locke'un yazdığı Eğitim Üzerine Bazı Düşünceler adlı eseri bu yüzyılın ortalarına kadar birçok Avrupa diline çevrilmiş 12'den fazla baskı yapmıştı (Heywood, 2003, s. 31). Ancak bu yüzyılda çocukların doğuştan iyi ve masum oldukları öğretisini tekrar canlandıran esas düşünce adamı Rousseau (1712-1778)' ydu. Rousseau, çocukların masum oldukları düşüncesinin temellerini atmakla kalmamış, aynı zamanda çocukların yetişkinlerden farklı olduğunu görüşüne de önemli katkılar da bulunmuştu (Onur, 2005, s. 25-26). Rousseau, Emile adlı eserinde Hristiyanlığın doğuştan günahkarlık öğretisine karşılık, doğuştan masumiyet tezini savunuyor, esere şu sözlerle başlıyordu:” *Yaratıcının ellerinden ayrılırken her şey iyidir, insanın elinde ise her şey bozulur*” (Heywood, 2003, s. 32). Yani çocuk doğuştan günahkâr olamazdı, o doğuştan kötü de değildi, çocukları kötü birer yetişkin haline getiren bizzat toplumun ta kendisiydi. Bumin (1983)' in de belirttiği gibi Rousseau'nun yolunu açtığı, çocuğun ilk günahın sembolü olarak değil de masum ve iyi olarak kabul edilmesi gerektiği gerçeği 18. Yüzyılın ikinci yarısından kalan bir mirastır (s. 7). Bununla beraber Rousseau, çocukluğun insan gelişiminin doğal bir dönemi olduğunu ve bu dönemi doyasıya yaşaması gerektiğini belirtmiş yetişkinliğe hızlı bir şekilde geçilen bir çocukluk devresini reddetmişti (Kale, 1995, s. 52).

Rousseau'nun düşünceleri dönemin Avrupa'sında çok büyük destek görmüş ve dönemin birçok düşünürüne de ilham vermişti. Örneğin Pestalozzi, Frobel ve J. Dewey gibi eğitimciler, onun fikirlerini az ya da çok değiştirerek uygulamaya çalışmışlardır (Yörükoğlu, 1992, s. 26).

1.7.3. Sanayi ve Fransız devrimleri boyunca çocuk.

Çocukluk bu dönemde biri olumlu biri de olumsuz olmak üzere iki tür etki altındaydı. Bir yandan Aydınlanma düşünürleri çocuğa yönelik olumsuz bakış açısını değiştirip onları okulda eğitim görmesi gereken bireyler olarak gören anlayışı

sürdürürken bir yandan da çocukluk Sanayi Devrimiyle olumsuz çalışma koşullarının etkisi altına girmiş bulunuyordu. Postman (1995)' in da belirttiği gibi 18. Yüzyıldaki gelişme biçimiyle sanayileşme çocukların sürekli ve korkulu bir düşmanı haline gelmişti (s. 71). Çünkü Sanayi Devrimi çocukların ucuz iş gücü olarak kullanılmasına yol açmaktaydı. Batı'da 19. yüzyılda dahi çocuklar erken yaşlardan itibaren kendi geçimlerini sağlamak için teşvik edilmekteydiler (Heywood, 2003, s. 46). Ancak İngiltere örneğinde olduğu gibi hızla ilerleyen sanayileşmenin esas kurbanları alt sınıftaki ailelerin çocuklarıydı. Hızla ilerlemekte olan sanayileşmeye rağmen orta ve üst sınıfın çocukları için çocukluk fikri hala canlı ve kuvvetliydi. Fakat bu çocukluk anlayışının alt sınıflara ulaşmasına mani olunmaktaydı (Postman, 1995, s. 74). Çünkü 19. Yüzyıla kadar İngiltere'deki politika işçi sınıfını sürekli baskı altına alıp, büyük toprak sahiplerini ve fabrikatörleri korumaktaydı. Başboş çocuklar çiftlik ya da fabrika sahiplerine satılmak ya da kiralanmak suretiyle çalışmaya zorlanıyorlardı (Friedlander, 1966, s. 33).

İngiltere'de 19. Yüzyılın başlarına kadar sekiz yaşındaki bir kız çocuğu dahi maden ocaklarından imalat sanayisine kadar çalışma hayatının her alanında görev alabiliyordu. Bu çocukların çalıştırılmasına yönelik olarak toplumda huzursuzluğun artması yasal düzenlemelerin yolunu açmış olsa da ne yazık ki bu durum İngiltere'de maden ocaklarında çalıştırılma yaşını yasal olarak ancak on yaşına yükseltebilmişti! O günlerde günlük çalışma koşullarını anlatan Sarah Gooder adlı sekiz yaşındaki bir kız çocuğu şöyle diyecekti (Postman, 1995, s. 70-72):

“Ben Gauber Ocağı'nda bir tuzakçıyım; ışısız tuzak kurmak zorundayım ve sürekli korku içindeyim. Sabahları saat 4' de bazen de 3:30'da işe gider, eve 17:30'da dönerim. Hiç uyumam. Karanlıkta değil ama ışık olduğunda bazen şarkı söylerim: Daha sonra şarkı söylemeye cesaret edemem.”

Friedlander (1966)'de dokuma fabrikasındaki çocukların kötü çalışma koşullarını Grace Abbot'un Çocuk ve Devlet (1938) adlı eserinden şöyle aktarıyordu (Friedlander, 1966, s. 33):

“Çocuklar sabahleyin 4 ile 5 arasında uyandırılırlardı. Küçük yaşta olanlar fabrikada yere düşen pamukları bütün gün toplayıp bir yere

yıġarlardı. Altı ile yedi yaş arasında olanlar dokuma tezgahının başına otururlardı. Çünkü bunların küçük parmakları büyüklerinkine nazaran daha kolay ve daha çabuk olarak ipliği bir sıradan diğerine geçirebilirdi İş saatleri sırasında ayakta durup işlerini hiçbir zaman bırakamazlar veya helaya gitme ve su içme ihtiyaçlarını ancak yemek saatlerinde karşılayabilirlerdi. Eğer çocuk bunu dinlemez helaya veya su içmeğe giderse zalimce kırbaçlanarak cezalandırılırdı. Çocuklar akşamları beşe veya altıya kadar bazen de daha geç saatlere kadar çalıştırılarak, günlük iş saatleri 16-18 saatten aşağı düşmezdi...”

Bununla birlikte İngiltere’de çocukların çalışma hayatının olumsuz koşullarından korunması amacıyla ilk kanun 1802 yılındaki ‘Sağlık ve Ahlak Kanunu’ olmuştur. Bu kanun çocukların on iki saatten fazla çalıştırılmamalarını ve gece iş görmemelerini öngörmekteydi. Ancak bu kanun sadece acizevlerinden fabrikalara götürülen çocuklara uygulanmış, fabrika sahipleri istediği takdirde ailelerden aldıkları çocukları eski çalışma koşullarıyla çalıştırmaya devam etmişlerdir. 1833 yılındaki Fabrika Kanunu ise dokuz yaşından küçük çocukların çalıştırılmalarını yasaklamış daha sonra 1847 yılındaki kanun ise 18 yaşından küçüklerin en fazla on saat çalıştırılabileceğini belirlemişti (Friedlander, 1966, s. 34).

Çocuklara uygulanan yaptırımlar konusunda da durum hiç de iç açıcı değildi. Çocuklar işledikleri suçlardan ötürü yetişkinler gibi tam sorumlu olarak kabul ediliyorlardı. Aynı şekilde 19. Yüzyılın başlarına kadar hırsızlık suçu işleyen bir çocuğun idamla cezalandırılması olağan bir durumdu (Yörükoğlu, 1992, s. 25). Öte yandan İngiltere’de çocuklar 18. Yüzyılın sonlarına kadar cezası idam olan iki yüzden fazla suçtan dolayı mahkûm edilmişti. Yine bu yüzyılda Gordon Ayaklanması sırasında çocuklar halkın gözleri önünde asılmış, bu ayaklanmalara tanık olan halktan biri ise durumu: “Daha önceden çocukların bu kadar çok ağladığını hiç görmemiştim” diyerek özetlemişti (Postman, 1995, s. 73).

Fransız Devrimi (1789)’ nin de çocuklara yönelik birtakım ilerlemeler kaydedilmesinde önemli bir yeri olduğunu söyleyebiliriz. Bumin (1992)’ e göre bu yıllar modern anlamda ‘yurttaş’ ın birbirleri için vazgeçilmez olarak görüldüğü ve bir toplumsal sözleşmeyle toplum ve iktidar ilişkilerinin yeniden örüldüğü bir dönemdir. Birkaç yıldır Batı toplumlarında geçirilen olumlu manadaki değişim ve gelişim Fransız Devrimi ile politik ifadesini bulmuştur. Yapılacak iş Aydınlanma’

dan miras kalan fikirlerin eğitim ve öğretim yoluyla halkın da istifadesine sunulmasıydı (Bumin, 1983, s. 8). Bu dönemde devlet eliyle halkı ve dolayısıyla çocukları eğitmek amacıyla eğitimin ve okulun önemi vurgulanıyor, hatta çocuklarını okula göndermeyen ailelerin hayır amaçlı kurumlardan yardım alamayacağı da hükme bağlanıyordu. (Bumin, 1983, s. 65) Günümüzde dahi çeşitli yardımlardan yararlanmak için çocukların eğitimine devam etmesi koşulu aranması, görüldüğü gibi Fransız Devrimi sonrası devletin bir politikası haline de dönüşmüştü.

19. yüzyıla kadarki gelişmeleri incelediğimizde çocuk koruma ve yetiştirme ile çocukluk algısının dönemin Avrupa'sında gittikçe önemi ve değeri artan konular olduğunu görebilmekteyiz. Çocuk koruma alanındaki günümüz politikalarının birçoğunun yine bu yüzyıldaki düşünürlerden esinlenerek oluşturulduğu da açıktır. Genel olarak değerlendirmek gerekirse 19. Yüzyıla kadar Batı'da dini hayırseverlik ve kilisenin mali olarak desteklediği birtakım kuruluşlar ve hastanelerden ibaret olarak korunmaya muhtaç çocuklara hizmet verilmeye çalışılıyordu. Zamanla kimsesiz ve terkedilmiş çocukların sayısındaki artış devletlerin de bu kurumlara mali destek vermesini zorunlu hale getirmiştir. Ancak bu kuruluşlar bireyleri korumaktan çok toplumda asayişin bozulmaması için onların toplum dışına itilmelerini esas alan 'düşkün evleri' ve 'çalışma' evleri olarak hizmet veriyordu. (Karatay, 2007, s. 11-12)

Dönemin devamındaki 19. Yüzyıl da yaşanan bazı olumsuzlukların devam etmesine karşılık Batı'da çocuk koruma alanında önemli gelişmelerin olduğu bir dönemdir. Her şeyden önce bu yüzyıl çocuk koruma alanında *kurumların oluşturulduğu bir dönem* olarak ayrı bir öneme haizdir. Bu nedenle 19. Yüzyıl ve daha sonraki gelişmeleri ayrı bir başlık altında incelemek gerekmektedir.

1.8. 19. Yüzyıl ve Sonrası Dönem

1.8. 1. 19. yüzyılda çocuk ve kurumsal yaklaşımlar.

Batı'da 16. Yüzyıldan itibaren dini duyarlılık ve hayırseverlik temelinde bazı kurum ve kuruluşlara rastlanılsa da 19. Yüzyılda çocukların yaş ve ihtiyaç grubuna göre yoğun bir biçimde kurumsallaşmaya gidildiği görülmektedir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde 1851 yılında ülke genelinde çocukların korunması için

oluşturulan kurum sayısı sadece 77 iken 1880 yılına gelindiğinde kurum sayısı 613'e ulaşmıştı. İngiltere'de ise 1875 yılında kurulan 'The Society for the Prevention of Cruelty to Children' (Çocuklara Karşı Yapılan Zülmü Önleme Derneği) gibi çocukların korunmasını hedefleyen çok çeşitli alanlarda birçok kurum oluşturulmuştur. Dahası kimsesiz ve yetim çocuklara yatılı hizmet veren ilk sivil kurumlardan olan 'Dr. Barnardo's (1870), National Children's Home (1869) (Milli Çocuklar Yuvası) ve The Catholic Children's Society (1887) (Katolik Çocuklar Derneği)' gibi sivil örgütlerin de bu dönemde ortaya çıktığını görmekteyiz. Yine bu dönemde ilk defa çocukların çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve ebeveynlerinin şiddetinden korunmalarına ilişkin yasal düzenlemeler getirilmiş, zorunlu ilköğretim uygulamaları hayata geçirilmiştir (Karatay, 2007, s. 54-57). Hemen belirtmek gerekir ki çocukların zorunlu eğitime tabi tutulması ve okullaşma oranının dönemin Avrupa'sında ve Amerika'da gittikçe artması çocuklar için bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü yüzyılın başlarında Amerika Birleşik Devletleri'ndeki liselere 14-17 yaş aralığındaki çocuk nüfusunun sadece %7'sini kaydedilebilmişti. Çocukların kalan %93'lük kesimi hala sanayileşen kentlerde gün boyu çalışmaya devam etmekteydi. (Postman, 1995, s. 7-8) Bu dönemde sanayileşen Batı toplumunda fabrikada çalışan çocuk, artık yavaş yavaş okulda geleceğe hazırlanan bireyler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu dönemdeki bir diğer önemli gelişme de yüzyılın sonlarına doğru Amerika Birleşik Devletleri'nde ilk çocuk mahkemelerinin kurulmasıdır. Daha sonra 1908'de İngiltere'de de kurulacak olan çocuk mahkemeleri sosyal hizmet mesleğinin yöntemlerinden olan sosyal kişisel çalışmaların gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bu ilk kurulan mahkemelerin bir diğer özelliği de 'uygulama-yasal gelişme' doğrultusunda gelişim göstermeleridir. (Uluğtekin, 2004, s. 5-13) Yani mahkemeler başlangıçta suçun mağduru olan ve suça sürüklenen çocuklara hukuku sistemiyle bütünleşmemiş bir sosyal hizmet kuruluşu olarak hizmet verme işlevini görmüşlerdir (Siegel & Senna, 1981, s. 274).

19. Yüzyıl öncesine kadar devlet kimsesiz, sahipsiz ve sokağa terkedilen çocuklar temelinde inşa ettiği çocuk koruma alanını artık aile içerisine taşımış bu da koruyucu yaklaşımların gelişmesini sağlamıştır. Devlet için artık kimsesiz, sahipsiz ve sokağa terkedilmiş çocukların yanında çocukların ebeveynlerinden dahi korunması fikri

gelişmiş onun bir birey olarak haklara sahip olduğu kabul edilip bu hakların uluslararası hukukta korunması düşüncesi geliştirilmiştir ki bu da modern ‘çocuk hakları’ kavramını ortaya çıkarmıştır. Buna binaen uluslararası alanda çocukların korunması amacıyla bir örgütün kurulması gerektiği fikrini ilk kez 1894 yılında Jules de Jeune ifade etmiş, bu konudaki ilk girişim ise 1912 yılında İsviçre’de yapılmıştır. Bu girişimin amacı ülkelerin çocuk koruma alanındaki iç hukuk normlarının araştırılması ve daha sonrası için genel bir başlık altında yayımlanarak uluslararası ortamda bir anlaşmanın kabul edilmesinin sağlanmasıydı (Müftü, 1998, s. 17). Ancak yine de bu dönemde çocuk ve hakları uluslararası bir alanda ele alınıp devlet ve uluslararası toplum tarafından garanti altına alınamamış çocuğun korunması göreve büyük ölçüde aileye bırakılmıştı. İnan (1968) bu durumu şöyle ifade etmektedir (s. 202) :

“Bu korunmanın eskiden olduğu gibi, bugün dahi her şeyden evvel ana-babaya yani aileye bırakılmış olması, çocuğun ve çocuk haklarının korunmasının milletlerarası alanda ele alınmasını bir hayli geciktirmiştir”.

Çünkü modernleşen bir toplumda çocukluğun gelişimi ve çocukların korunması ancak aileye ya da baba otoritesine karşı güçlü olan bir sosyal hizmet yapısının gelişmesiyle yani devletin müdahil olmasıyla mümkündür (Karatay, 2007, s. 18).

Bu dönemde yapılan çalışmaları genel olarak dört kategoride değerlendirmek mümkündür. Bunlardan ilki çocuk koruma alanındaki kurumsallaşma olgusu, ikincisi çocukların çalışma hayatının olumsuzluklarından korunması, üçüncüsü okullaşma ve çocukların eğitiminin yaygınlaşması, son olarak ise çocukların aile içi şiddet, ihmal ve istismara karşı korunmasını amaçlayan yasal düzenlemelerdir (Karatay, 2007, s. 55).

1.8.2. 20. yüzyıl ve sonrasındaki gelişmeler.

20. yüzyıl çocukluk ve dolayısıyla da çocuklar için altın bir yüzyıl olarak kabul edilmektedir. Rönesans, Aydınlanma Çağı ve Fransız Devrimi gibi gelişmelerle toplumdaki değeri ve önemi artan çocukların korunmasına yönelik olarak en somut, sistematik ve örgütlü bir biçimde gelişmelerin kaydedildiği bir dönemdir. Bununla

birlikte çocukluk ve çocukluğun tarihine ilişkin ilk bilimsel çalışma olarak kabul edilen Philippe Aries'in 'Centuries of Childhood' adlı eserinin de bu dönemde yayımlandığını belirtmek gerekir (Beter, 2010, s. 45).

Bu dönemde 18. Ve 19. Yüzyıldan kalma kışla tipi kurumlar 20. Yüzyılın ortalarından itibaren kapatılmaya başlanmış, sadece acil durumlar ve istismar vakalarında çocukların korunabileceği kurumsallaşma modelleri benimsenmiştir. Artık *çocukların aile yanında korunması* birincil politikadır (Karatay, 2007, s. 80-81). Çocukların korunması artık çocukların ihtiyaçlarının yetişkinlerden farklı olduğunu kabul eden ve çocuk koruma alanından çok daha geniş kapsamlı bir alanı içine alan 'çocuk refahı' anlayışı ile ifade edilmeye başlanmıştır. Friedlander (1966) kavramı daha geni anlamıyla tanımlayarak çocuk refahının yalnız fakir, terkedilmiş, ihmal edilmiş ve suçlu çocukların bakımı ile ilgilenmek değil, aynı zamanda onların sosyal, ekonomik ve sağlık durumlarının göz önüne alınarak onların fiziksel, kültürel ve duygusal gelişimleriyle ilgilenilmesi anlamına geldiğini ifade etmiştir (Friedlander, 1966, s. 369). Devlet, çok daha sistemli ve yasal dayanakları bulunan kurumsal bir çerçevede profesyonel çalışanları aracılığıyla çocukların korunması adına müdahalelerde bulunmaya başlamış, böylece 20. Yüzyılda ortaya çıkmış bulunan çocuk yaklaşımı daha kapsayıcı ve bütüncü bir şekilde çocuk refahı olarak tanımlanmıştır. Bu yüzyıla kadar geliştirilen sosyal politikalar ve sosyal hizmetler, sonrasında bu hizmetlerin merkezi idarenin bürokratik yapılarında tanımlanarak 'sosyal devlet' anlayışının gelişimine yol açmıştır (Karatay, 2007, s. 79-80).

1.9. Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Ortaya Çıkışı

I. Dünya Savaşı'nın politik ve bilhassa ekonomik sonuçları başta gençler ve çocuklar olmak üzere bütün bireyleri geniş ölçüde etkilemiştir. Yaşanan bu durum çocukları açlık ve hastalıklardan kurtarmak amacıyla yardım faaliyetlerinin arttırılmasını zorunlu hale getirmişti. Bu yardım faaliyetlerin öncülüğün yapan Eglantyne Jebb' in 'Çocukları Kurtarın' (Save The Children) çağrısı gerekli alakayı uyandırmış ve yardım faaliyetleri hız kazanmıştır. Daha sonra Jebb tarafından çocukların haklarının korunmasına dair birkaç maddelik bir metin hazırlanmış bu

metinden faydalanılarak hazırlanan bildiri 26 Eylül 1924 tarihinde Milletler Cemiyeti Genel Kurulu tarafından ‘Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi’ olarak kabul edilmiştir (İnan, 1968, s. 203-204). Bu beyanname çocuk hakları konusunda tarihi bir öneme sahip olup daha sonra kabul edilecek olan Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin de temelini oluşturması bakımından çok değerlidir. Bu beyanname aşağıdaki beş maddeden oluşmaktaydı (Beter, 2010, s. 47):

1. Çocuğun doğal bir biçimde maddi ve manevi olarak gelişmesi için gereken koşullar sağlanmalıdır.
2. Aç çocuklar doyurulmalı, hasta çocuklar tedavi edilmeli, bilişsel gelişimi geciken çocuklara yardım edilmeli, suçlu çocuklar ıslah edilmeli ve terk edilen çocuklar korunmalıdır.
3. Herhangi bir felaket veya kriz durumunda öncelikle çocuklara yardım edilmelidir.
4. Çocuk ileride hayatını kazanabilecek duruma gelebilmeli ve çocuk, istismarın her türüsünden korunmalıdır.
5. Çocuk, kendi yeteneklerini insanlığa hizmete adayacak bir bilinçle yetiştirilmelidir.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti de 11 Aralık 1928 tarihinde bu beyannameyi kabul etmiştir. Daha sonra meydana gelen II. Dünya Savaşı tüm bu olumlu gelişmeleri bir anda sekteye uğratmıştı. Ancak II. Dünya Savaşı’nın yıkıcı etkilerinin yoğun bir biçimde çocuk mağduriyetlerini ortaya çıkarması başta Avrupa ülkeleri olmaz üzere birçok ülkeyi bu konuda daha hassas davranmaya yöneltmiştir (Hamon, 2016, s.53-54; aktaran Sağlam & Aral, 2016, s. 45). Bu hassasiyet çocuğa olan bakış açısını büyük ölçüde etkilemiş bilimsel gelişmeler ve insan hakları konusunda yapılan çalışmalarla çocukla ilgili bütün tanım ve kavramlar değişime uğramış, tüm bu gelişmeler haklı olarak 20. Yüzyılın çocukların yüzyılı olarak nitelendirilmesini sağlamıştır (Gander ve Gardiner, 2010, s. 33; aktaran Sağlam & Aral, 2016, s. 45). Böylelikle 1924 yılında imzalanan Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi uzun süren çalışmalar sonucunda tekrar gözden geçirilerek nihayet 20 Kasım 1959 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda “Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Beyannamesi olarak kabul edilmiştir Bu yeni beyanname daha geniş ve kapsamlı bir şekilde on madde olarak kabul edilmiş; Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi’ndeki yaklaşımlar korunmakla birlikte 9. Maddesiyle çocukların aile içindeki ihmal ve

istismarına dikkat çekmiş, beyannamenin 9. Maddesiyle de ilköğretim uygulamalarının zorunlu hale getirilmesi gerektiği de vurgulanmıştır (Tiryakioğlu, 1991, s. 6-14).

Ancak tüm dünya ölçeğinde çocukların ihmal ve istismarının engellenememesi, artık bağlayıcılığı bulunan ve geniş kapsamlı bir sözleşmenin varlığını zorunlu hale getirmiştir. Buna binaen çocukların sorunlarına dikkat çekmek adına Birleşmiş Milletler 1979 yılını Dünya Çocuk Yılı olarak ilan etmiş ve kapsayıcı bir sözleşmenin hazırlıklarına başlanmıştır. 10 yılı aşkın bir süre üzerinde çalışılan Çocuk Haklarına Dair Sözleşme 20 Kasım 1989 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda oybirliği ile kabul edilmiş, Türkiye Cumhuriyeti Devleti de 14 Eylül 1990 tarihinde bu sözleşmeyi imzalamıştır.

Sözleşme tüm ülkeler için uluslararası alanda birtakım ortak standartlar belirlerken diğer yandan da ülkelerin farklı kültürel, toplumsal ve ekonomik koşullarını da göz önüne almış, bu sayede her ülkenin kendi iç hukukunu da bu sözleşmeye uyumlu hale getirmesini de beklemiştir. Sözleşmenin temel ilkesi çocukların üstün yararı ilkesinin kabul edilmesine dayanmaktadır. Böylece çocukların korunması için yukarıda belirtildiği gibi sözleşme birtakım asgari standartların geliştirilmesini zorunlu hale getirmişken, çocukla ilgili alınacak tedbir ve kararlarda da çocuğun görüş belirtmesi ve bu görüşlerin dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır (Çocuk Haklarının Tarihçesi, 2018). Bu sözleşme çocuk koruma sisteminin uygulanmasında en önemli uluslararası yasal dayanak haline gelmiştir. (Yolcuoğlu, 2009, s. 43).

Yukarıda tarihsel dönemler içerisinde kısaca özetlenen çocuk koruması Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin de devreye girmesiyle artık *tam anlamıyla* uluslararası alanda ebeveynlerin birtakım yükümlülüklerinin yanında devleti de çocuk koruma alanında bir özne olarak ortaya çıkarmıştır. Yalnız devletin çocuk koruma alanında ortaya çıkışı daha önceki dönemlerde olduğu gibi çeşitli inanç ve değer yargılarının sonucu olarak değil modern hukuk sistemlerinin de etkisiyle bizzat çocuğun bir birey olarak tanınması ve haklarının kabul edilmesiyle oluşmuştur. Karataş (2010) bu durumu şöyle açıklamaktadır (s. 51):

“Hayırseverlikte, kabaca, bireyin tanrı adına başkalarına iyilik yapması söz konusu iken sosyal devletin hak anlayışında insanın salt insan olduğu doğuştan sahip olduğu haklar söz konusudur. Bu anlayışta, tanrı adına hareket etmek ya da iyiliksever olmak önemli değildir. Önemli olan insanların, yalnızca insan oldukları için sahip oldukları haklardır ve sosyal devlet bu hakların yerine getirilmesinden sorumludur”.

Dahası yukarıda belirtilen modern hukuk sistemlerinin gelişmesiyle beraber çocukların korunması, onların da bir birey olarak sevgi ve şefkate layık olmaları ve toplumun birer parçaları olmaları düşüncesinden kaynağını almıştır (İnan, 1968, s. 9).

Bugünse çocuk korumayı “Çocuğu kasıtlı olarak veya ihmal yoluyla verilen zararlardan korumak için sosyal hizmet uzmanları ve diğer profesyoneller tarafından gerçekleştirilen eylemler olarak tanımlayabiliriz” (Pierson & Thomas, 2001, s. 61). Diğer bir ifadeyle “çocukların korunması kavramı, çocuğun fiziksel, sosyal, duygusal, ekonomik, kültürel, ahlaki ve siyasal olmak üzere tüm yönlerden güvenliğinin hukuki zeminde sağlanması olarak ele alınabilir” (Beter, 2010, s. 28).

Tüm bu gelişmeler neticesinde çocukların bir birey olarak tanınması ve onların haklarının olduğunun kabul edilerek korunması fikri uzun bir süreç içerisinde genel bir kabul görmüştür.

2. Türkiye’de Çocukların Korunmasının Tarihsel Gelişimi

Türkiye’de çocuk koruma politikalarının mevcut durumuyla ilgili açıklamalar yapmadan önce tarihsel süreç içerisinde çocuk ve çocukluk algısı ile geçmişte Türkiye’deki çocuk koruma politika ve uygulamalarını incelemek konuyu daha anlaşılır hale getirecektir. Böylece aile odaklı hizmetlerin gelişimi ve çocukların aile yanında sosyal ve ekonomik olarak desteklenmesine kadar olan süreç ve bu sürecin arka planı açıklanacaktır. Bu bölümde günümüze kadar olan çocuk koruma mekanizmalarının tarihsel süreç içerisinde incelenmesi çocuk koruma konusunda günümüzde bulunduğumuz yeri görmek açısından da yararlı olacaktır.

Uluğtekin (2004) “Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları” adlı eserinde Türkiye’de çocuk koruma politikalarının gelişimini genel olarak üç dönem içerisinde değerlendirmektedir. Bunların birincisi Yeni Türk Devleti’nin temellerinin atıldığı 1920 tarihinden öncesini kapsarken diğerleri ise 1960 tarihine kadar olan dönem ve 1960’tan günümüze kadar olan gelişmeler olarak ele alınmıştır. Türkiye’de çocukların korunma süreci bir başka kaynakta ise Tanzimat Öncesi ve Tanzimat Sonrası Dönem olarak ikiye ayrılmıştır. (Özbay, ve diğerleri, 2013) Biz ise burada çocuk koruma konusunu Osmanlı döneminden başlayarak günümüze kadar devam eden tarihsel süreç içerisinde inceleyeceğiz.

2.1. Osmanlı Dönemi Çocuk Koruma Politikaları

Osmanlı Devleti dönemi Türkiye’de pek çok kurumun temellerinin atıldığı gibi çocuk koruma alanındaki kurum ve kuruluşlarının da temellerinin atıldığı bir dönemdir. Alanyazımda dönem içerisinde çocuk korumasını geleneksel ve kurumsal olarak iki ayrı süreç halinde inceleyebilmemizi doğrulayacak olan yayımlanmış birçok eser bulunmaktadır. Ancak tarihsel süreci açıklarken de belirteceğimiz üzere Osmanlı Devleti’nde kurumsal yaklaşımların başlamasından daha evvel güçlü aile kurumu ve komşuluk ilişkileri ile birlikte toplumsal dayanışmanın toplumda korunmaya muhtaç çocuk olarak nitelendirilebilecek bireylerin sayısını en aza indirdiğini, kurumsal yaklaşımların ise aynen Batı’da olduğu gibi 19. Yüzyılda gelişmeye başladığını belirtmemiz gerekmektedir.

2.1.1. Geleneksel çocuk koruma mekanizmaları.

Geçmişte ülkemizde diğer İslam Devletleri'nde olduğu gibi sosyal yardımlar ve çocukların korunması İslam inancının sosyal adalet düşüncesini yansıtan dini müesseseler tarafından yürütülmüştür (İnan, 1968, s. 7). Günümüzde devletin ifa etmekle yükümlü olduğu birçok hizmet Osmanlı Devleti'nde vakıflar aracılığıyla yürütülüyordu. Eğitimden sağlığa, çevreyi ve hayvanları korumadan bayındırlığa ve sosyal yardım hizmetlerinin sunulmasına kadar birçok alanda vakıfların önemli bir yeri vardı (Ünal, 2012, s. 7). Buna paralel olarak Osmanlı Devleti'nde toplumun bütün dezavantajlı kesimlerinde olduğu gibi çocukların korunması konusunda da vakıflar önemli bir rol oynuyordu. Bunlar arasında vakıfların gelirleriyle fakirlere yemek dağıtılması, sıbyan okullarının açılması, kimsesiz çocukların giydirilmesi, yoksul aile kızlarının çeyizlerinin hazırlanması ve hatta çalışacak durumda olanlara iş bulunması da vardı (Çağlar, 1973, s. 67). Örneğin Fatih Sultan Mehmet tarafından kurulmuş olan Fatih Vakfiyeleri' nin bir bölümünde “*ebeveynden ari her yetim nisf dirhemden külle şehrin 15 akçe tevzi oluna*” hükmüyle kız ve erkek çocuğu ayırt edilmeksizin her yetim çocuğa 15 akçe dağıtılması öngörülüyordu (Öztürk N. , 2002, s. 440). Yine bu dönemde lonca ve ahilik teşkilatlarının çocuklara mesleki eğitim verilerek toplum içerisinde korunmasına yönelik önemli görevler yerine getirdiği bilinmektedir. Diğer taraftan fakir ya da yetim çocuklar, korunması ve topluma faydalı bireyler olarak yetiştirilmesi amacıyla varlıklı ailelerin yanında büyütülmekteydiler (Özbay, ve diğerleri, 2013, s. 14). Güçlü toplumsal yapı ve dayanışmadan dolayı Osmanlı Devleti'nde pek rastlanan bir durum olmamakla beraber sokaklara terkedilen çocuklar ise devlet tarafından ailelere emanet edilir ve bu ailelere maaş bağlanırdı (Ortaylı, 2006, s. 96-97). Öte yandan 1718-1730 yılları arasında Lale Devri'nde Damat İbrahim Paşa zamanında ise gelirleri kimsesiz ve yoksullara tahsis edilmek üzere ticaret mallarına, hayvanlara ve medenlere vergi uygulaması başlatılmıştır (Çağlar, 1973, s. 67).

Osmanlı Dönemi'nin 19. Yüzyıldaki kurumsallaşma çabalarına geçmeden önce burada bahsedilmesi gereken bir diğer önemli hadise de II. Mahmut döneminin eğitim alanındaki düzenlemeleridir. Bu kapsamda II. Mahmut'un 1824 yılındaki fermanı ilköğretimi ele alan ve ilköğretim zorunluluğu getiren ilk resmi belge olarak

kabul edilmektedir. İstanbul’ daki Müslüman çocuklara okula devam etme zorunluluğu getiren bu ferman taşrada da uygulanmak istenmişse de başarılı olunamamıştır (Erdem, 2005, s. 3). Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde yürürlüğe giren 1851 yılındaki *Eytam Nizamnamesi* de çocukların korunmasına yönelik önemli bir yasal düzenleme olup bu nizamnameyle *Eytam Meclisleri ve Eytam sandıkları* oluşturulmuştur (Çanlı, 2002, s. 58). Sandığın kuruluş amacı, babası ölen çocukların mallarının işletilip aylık gelirlerinin veli ve vasisine verilerek çocukların yararına kullanılmasını sağlamaktı (Salim, 2010, s. 37).

Bütün bunlara rağmen Osmanlı Devleti döneminde modern anlamda çocuk koruma politikalarının başlangıcı olarak 19. Yüzyılın ikinci yarısını gösterebiliriz. Modern anlamda çocuk koruma politikasının geç oluşması yukarıda belirtildiği üzere devletin çocukların korunmasında herhangi bir tedbire başvurmamış olmasından değil; belki de toplumun yapısal özelliklerinden kaynaklanıyordu. Alanyazımda bunun nedeni olarak Türk toplumunun sanayi devrimine geç entegre olması ile güçlü aile bağları ve komşuluk ilişkilerinin çocuklarla ilgili problemleri büyümeden önlediğine ilişkin görüşler de bulunmaktadır (Salim, 2010, s. 33). Aynı zamanda Ünal (2012)’ da bu durumu şöyle açıklamaktadır (s. 3):

“Ailenin önemsendiği bir toplumda tabii olarak bugünkü anlamda sosyal hizmet kurumlarının gelişmemesi ya da geç ortaya çıkışı doğaldır. Çünkü bu ihtiyaçlar aile içerisinde zaten giderilmekteydi. Ayrıca yardım sandıkları, dini nitelikli hayır kurumları, vakıflar, yoksul, yaşlı, yetim, hasta ve kimsezilere destek olmaktaydılar.”

2.1.2. Kurumsal çalışmalar.

Çocuk koruma alanında Batı’daki gelişmelerden bahsederken belirttiğimiz gibi Osmanlı Devleti’nde de 19. Yüzyıl gerçekten de kurumların oluşturulduğu bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Batı’da ve Osmanlı Devleti’nde açılan kurumların standartları ve işlevleri hakkında karşılaştırmalı olarak birtakım çalışmaların yapılması gerektiği halde yine de Osmanlı Devleti’nde çocuk koruma alanında kurumsallaşmanın Batı’ ya göre pek de geç sayılmayacak bir dönemde başladığını söyleyebiliriz.

2.1.2.1. Islahhaneler.

Osmanlı Devleti'nin modernleşme çabaları içerisinde olduğu 19. Yüzyılda, bireylerin üretim kapasitelerinin arttırılması ve çalışabilecek durumda olanların ise ıslah ve terbiye edilerek topluma kazandırılmaları büyük önem teşkil etmekteydi (Özbek, 2002, s. 65-70). Bu nedenle hem çocukların korunması hem de mesleki eğitim verilecek bir kurum oluşturularak bu iki sorun beraber çözülebilecekti. Bu anlamda çocuklarla ilgili ilk girişimin Mithat Paşa'nın Tuna valisi iken kurduğu "çocuk ıslahaneleri" olduğu kabul edilir. Daha sonra Osmanlı Devleti'nin diğer eyaletlerinde de benzer kuruluşların oluşturulması için Dahiliye Nezareti tarafından 1868 yılında "Çocuk Islahaneleri Nizamnamesi" adı altında bir genelge çıkarılmıştır. Genelgeye göre ıslahhanelerde din farkı gözetilmeksizin 13 yaşından küçük yetim ve öksüz çocuklarla birlikte anne ve babalarından biri hayatta olduğu halde fakir olan çocuklara hizmet veriliyordu. Fakat ıslahaneye kabul edilen çocuklar veli ya da vasileri tarafından geri alınmak istendiği takdirde o zamana kadar çocuk için yapılan bütün harcamalar kurum tarafından geri isteniyordu (Öztürk C. , 1999, s. 190-191). Diğer yandan yetim ve kimsesiz çocukların yanısıra suça karışmış çocuklar da ayırım yapılmaksızın ıslahhanelere kabul ediliyordu. Uluğtekin (2004)' e göre suça karışmış çocukların da bu ıslahhanelerden yararlandırılması oldukça ileri bir uygulama örneği olup günümüz modern çocuk koruma usulleriyle paralellik göstermektedir (s. 45).

Islahhanelerde çocuklara temel eğitim ve dini bilgiler dışında terzilik, kunduracılık, debbağlık, demircilik ve marangozluk gibi mesleki eğitimler verilerek çocukların hayata hazırlanması da sağlanıyordu. Korunmaya muhtaç çocukların mesleki ve teknik eğitim anlamında da gelişmesi bakımından önemli bir yere sahip olan bu ıslahhaneler kısa süre içerisinde Anadolu ve Rumeli' deki birçok vilayete yayılarak Kastamonu, Bursa, İşkodra, Sofya, Sivas, Edirne, İzmir, Halep, Bursa, Erzurum, Diyarbakır, Konya ve Selanik'te hizmet vermeye başlamıştır. Taşradaki ıslahhaneler ise 1885' ten itibaren birer Sanayi Mektebi olarak da hizmet vermeye başlamışlardır. Böylece ıslahhaneler savaş ve göçlerin mağdur ettiği kimsesiz çocuklara bir sığınma görevi görerek onların ihmal ve istismara uğramalarını engelliyor, diğer taraftan ise onları hayata hazırlıyordu (Ünal, 2012, s. 14-15).

2.1.2.2. Darüşşafaka.

1856 yılında Islahat Fermanı'nın yayımlanmasının ardından Osmanlı Devleti'nde yaşayan azınlıklar birçok okul açarak çocuklarını okutmaya başlamış, özellikler ticaret alanında yetiştirilen bu çocuklar önemli mevkilere gelmişlerdi. Müslümanlar da tıpkı azınlıkların yaptığı gibi çocuklarının yetiştirilmesi için modern anlamda eğitim verecek okulların kurulması için çalışmalar başlatmışlardır (Kurt, 2012, s. 161). Bu amaçla 30 Mart 1864 tarihinde Yusuf Ziya Paşa'nın öncülüğünde, Gazi Ahmet Muhtar Paşa, Vidinli Tevfik Paşa, Sakızlı Ahmed Esad Paşa ve Ali Naki Efendi tarafından yoksul müslüman çocukların okutulmasını sağlamak için Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiyye adı altında bir cemiyet kurulmuştur (Ayhan & Maviş, 1994, s. 7).

Cemiyetin başlangıçtaki amacı Kapalıçarşı'daki esnaf gençlerin eğitilmesini sağlamaktı. Zamanla Osmanlı ülkesindeki fakir müslüman çocukların eğitim açığını kapatmak üzere cemiyet fakir aile çocuklarına eğitim veren bir kuruma dönüşmüştür. 1868 yılına gelindiğinde ise cemiyet Sultan Abdülaziz'in yaptığı bağışlarla satın alınan Fatih'teki arsaya Osmanlı Devleti'nde okul olarak kullanılmak üzere planlanan ilk binanın inşaatına başladı. Zira Osmanlı Devleti'nde o döneme kadar eski kışlalar ya da konaklar okul olarak kullanılıyordu. Cemiyet 25 Mart 1872 tarihli nizamnamesinde okula on yaşından büyük olmayan kız ve erkek çocukların alınmasını ve öğrencilerin her türlü masrafının Cemiyet tarafından karşılanmasını öngörüyordu (Darüşşafaka, 2018). Dönemin Osmanlı Devleti'nde batılı anlamda çok az sayıda eğitim kurumu bulunup bunlar da genel olarak zengin aile çocuklarını okullarına kabul ediyorlardı. Buna rağmen Darüşşafaka eğitimde fırsat eşitliğini benimseyerek fakir ailelerin çocuklarını da modern anlamda bir eğitim ve öğretim imkanına kavuşturmuştur (Kurt, 2012, s. 171).

Günümüzde de babasız veya ana-babasız fakir çocukların eğitim gördüğü bir kuruluş olan Darüşşafaka, ihtiyaçlarını hayırseverlerin bağışlarıyla karşılamakta, buna karşılık eğitim gören öğrencilerinin tüm ihtiyaçlarını herhangi bir yükümlülüğe bağlamaksızın karşılamaktadır (Ayhan & Maviş, 1994, s. 9).

2.1.2.3. Darülaceze.

19. yüzyılın sonlarında özellikle 1877-1878 Osmanlı- Rus savaşına müteakip olarak Balkan'lardan ve Kırım'dan gelen büyük göç dalgası Osmanlı Devleti'nde bilhassa başkent İstanbul'da yoksulluğu arttırmıştı (Ünal, 2012, s. 17). Öyle ki 1844'te 356.653 olan İstanbul'un nüfusu 1885'e gelindiğinde 873.575'e ulaşmıştı (Özbek, 2009, s. 22). İstanbul'da bu yoksulluğa bağlı olarak dilencilik de çok büyük boyutlara ulaşması İstanbul halkını da rahatsız etmiş dönemin gazetelerinde de dilencilikle mücadele edilmesi gerektiğini belirten bir çok makale kaleme alınmıştır (Özbek, 2009, s. 23-26). Hem başkent İstanbul'da ortaya çıkan bu sorunun çözümü hem de muhtaç durumdaki kişilerin korunması amacıyla Sadrazam Halil Paşa'nın gayretleri ve II. Abdülhamid'in maddi desteğiyle dört yıl süren Darülaceze inşaatı bitirilmiş ve 2 Şubat 1896 tarihinde hizmete açılmıştır. Kuruluşun inşaatı devam ederken açılıştan sonra uygulanmak üzere 16 maddelik bir nizamname hazırlanmıştır (Özkan, 2006, s. 213). Bu nizamnamenin amacı özetle *sokaklarda dilenen çocuklarla*, sakat olan erkek ve kadınların dilencilikten kurtarılarak, çalışabilecek durumda olanların üretim sektörüne kazandırılmalarıydı (Canan, 1991, s. 61). Kurum aynı zamanda Osmanlı başkentinde açılan ilk modern sosyal refah kurumu olarak tarihi bir öneme de sahiptir (İşeri, 2014, s. 53). Kurumun bir diğer özelliği de modern ve bilimsel tekniklere göre oluşturularak 1903 yılında hizmet vermeye başlayan kreş (ırzahane) birimini de içerisinde barındırmasıydı (Özbek, 2006, s. 39). Darülaceze halihazırda hayırsever vatandaşların bağışları, gayrimenkul kira gelirleri ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile diğer ilçe belediyelerinden temin edilen gelirlerle hizmet vermeye devam etmektedir (Darülaceze, 2018).

2.1.2.4. Hamidiye Etfal Hastanesi.

Günümüzde Şişli Etfal Eğitim ve Araştırma Hastanesi olarak hizmet veren bu kurum, II. Abdülhamit'in kızı Hatice Sultan'ın difteri hastalığı nedeniyle hayatını kaybetmesinde sonra Padişahın bir çocuk hastanesi yapmak istemesi neticesinde yapımı 2 Haziran 1898 tarihinde tamamlanarak hizmet vermeye başlamıştır (Yıldırım, 2010, s. 29). Özbek (2006)' in de belirttiği gibi 19. Yüzyılın sonlarında pediatriinin bağımsız bir bilim olarak yeni yeni şekillenmeye başladığı düşünülürse,

yapılan bu çocuk hastanesinin önemi çok daha iyi anlaşılabilir. Dahası hastanede kullanılan modern tıp tekniklerinin yanı sıra hizmetinde geniş bir kitleye ulaşabilmesi Osmanlı Devleti'nin bir sosyal devlet olma özelliğini en iyi yansıtan örneklerden biri olmuştur (s. 40-41).

2.1.2.5. Darülhayr-ı ali.

1890'lı yıllardan itibaren misyonerlerin okul, hastane ve yetimhane kurmak gibi faaliyetlerinin artış göstermesi, Osmanlı Devleti'nin de bu gibi kurumların oluşturulması açısından bir hassasiyet oluşturmuştu (Özbek, 2006, s. 41).

Müslüman kimsesiz çocuklar için sanayi mekteplerine hazırlık niteliğinde bir yetimhane olarak düşünülen kurum, 1903 yılına gelindiğinde yine bu gibi kurumlara büyük destekler sunmasıyla bilinen II.Abdilhamit'in katkıları sonucu Darülhayr-Ali adı altında hizmet vermeye başlamıştır (Kesgin S. , 2016, s. 142). Oluşturulan yönetmeliğe göre Darülhayr-ı Ali'ye kaydedilecek çocuklarda, geçimini sağlayamayacak durumda olmak, 10 yaşında küçük olmak, bulaşıcı hastalığı bulunmamak ve bünye olarak sanat icra etmeye uygun olmak şartları aranmıştır (İşeri, 2014, s. 56). Kurumun ömrü çok uzun süreli olmamış, II.Abdülhamit'in tahttan indirilmesinin ardından 1909 yılında kapatılmıştır (Kesgin S. , 2016, s. 142).

2.1.2.6. Darüleytamlar.

Osmanlı Devleti'nin 19. Yüzyıl sonları ve 20. Yüzyılın başlarında girdiği savaşlar sonucunda birçok toprak parçası kaybedilerek Anadolu ve İstanbul'a göçler yaşanmış, savaşlarda çok fazla sayıda şehit verilmesi de yetimlerin sayısını bir hayli arttırmıştır. Balkan Savaşları'nda sadece Bulgaristan'da 26.523 aileye mensup bulunan 71.505 çocuğun yetim kaldığı bilinmektedir (Özkan, 2006, s. 215). İstanbul'da bulunan Darülaceze'nin de bu yetim çocukların bakımı konusunda yetersiz kalması Osmanlı Devleti'ni başka arayışlara yönlendirmiş böylece Darüleytamların kurulması kararlaştırılmıştı. 1914 yılında Bebek Darüleytamıyla eş zamanlı olarak Kadıköy ve Galata semtlerindeki Darüleytamlarla hizmet verilmeye başlanmıştır. I. Dünya Savaşı sırasında İstanbul'da ikisi kız olmak üzere toplam

dokuz Darüleytam bulunurken bu sayı daha sonra İstanbul ve Anadolu'daki kurumlarla beraber 80'e ulaşmıştı (Şafak, 2013, s. 264-265). Yetim çocukların sayısı sadece şehit çocuklarıyla sınırlı olmadığında ötürü Darüleytamların çocuk kabulüne ilişkin bir düzenleme getirilmiş, öncelikle kuruma şehit çocukları, ikinci olarak da Balkan Savaşları sonrasında kimsesiz çocukların kuruma kabul edilmeye başlanmıştır (Özkan, 2006, s. 216).

Darüleytamlar konusunda Yetimler babası olarak bilinen Kazım Karabekir Paşa'nın kimsesiz çocukların korunması ve eğitimi konularında yaptığı çalışmalardan da söz etmek gerekir. Karabekir Paşa Darüleytam'larla çok yakından ilgilenmiş, Diyarbakır, Tekirdağ ve Erzurum Darüleytam'larındaki çocukların yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla ordudan yardım temin etmiştir (Erkan & Erkan, 1987, s. 67). Karabekir'in ideali 'çocuklar kasabası' kurmak ve buradan yetiştirilen kimsesiz çocukların oluşturduğu bir 'çocuk ordusu' kurmaktı. Karabekir bu amaçla 1919 yılında Erzurum Darüleytamı'nda yaşı 12'den yukarı olan 33 çocuğu iki kolorduluk 'sanayi takımları'na vererek işe başlamıştır. Karabekir'in bundan başka Erzurum Ana Mektebi, Leyli Eytam İptidai Mektebi ve İş Ocağı gibi eğitim kurumları oluşturmuş Ermenilerce katledilen ailelerden yaklaşık 4.000 erkek ve 2.000'de kız çocuğu olmak üzere 6.000 kimsesiz çocuğu sahiplenerek birer meslek sahibi bireyler haline getirmiştir (Sarı, 2016, s. 96-99).

2.2. Cumhuriyet Dönemi Çocuk Koruma Politikaları

Bu bölümde Cumhuriyet Dönemi çocuk politikaları tarihsel süreç içerisinde önemli olaylar ve dönemlere göre ayrı başlıklar altında incelenecektir. Ankara'da Ulusal Hükümetin 1920'de kurulması, bu tarihi de Cumhuriyet Dönemi'nde uygulanacak politikaların temelini teşkil ettiği için süreç içerisine dahil etmemizi gerektirmektedir.

2.2.1. 1920-1960 arası dönem.

1920'li yılların başında Ulusal Hükümet, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki savaşlar ve devam eden Kurtuluş Savaşı nedeniyle yetim ve kimsesiz kalan birçok çocuğun bakımı ve gözetimi sorunuyla karşı karşıya kalmıştır.

Ulusal Hükümet ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında öncelikli olarak Osmanlı Devleti'nden kalan kurumların devam ettirilmesi yoluyla korunmaya muhtaç çocuklar sorunuyla baş edilmeye çalışılmıştır.

Bu dönemde çocuklarla dolaylı olarak ilgili olan bir diğer politikanın ise nüfusun arttırılması politikası olduğunu söyleyebiliriz. Bu dönemde pronatalist (nüfus arttırıcı) bir nüfus politikası izlenmiş, TCK' de çocuk düşürmek veya düşürtmek yasaklanmış, 1936 yılında ise bu madeye ilaveten 'ırkın devamlılığını ve sağlığını tehlikeye düşürmek' suç kapsamına alınmıştır (Doğan, 2011, s. 297-298). Türkiye'nin pronatalist nüfus politikaları izlemesindeki en büyük etkenlerin sosyal ve ekonomik nedenlerden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Osmanlı'nın son dönemi ve Kurtuluş Savaşı yıllarında nüfusun önemli bir bölümünün kaybedilmesi nüfus açığını ortaya çıkarmış, boş duran tabii kaynakların işletilebilmesi için işgücüne ihtiyaç duyulmuştur. Diğer taraftan hızlı nüfus artışı ile iş bölümünün ve çeşitli iş kollarında uzmanlaşan vasıflı personellerin oluşturulabileceği de düşünülmekteydi (Aydoğan & Çoban, 2016, s. 122).

2.2.1.1. Darüleytamların durumu.

1920 yılında kurulan Ulusal Hükümet, Osmanlı Devleti'nden kalan Darüleytamları Anadolu genelinde tekrar yaygınlaştırma yoluna gitmiş, Eğitim Bakanlığı (Maarif Nezareti)'na bağlı olan bu kurumları Sağlık ve Sosyal Yardımlar Bakanlığı (Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekaleti)'na bağlayarak 1922 yılında Darüleytam Yönetmeliği'ni yürürlüğe koymuştur. Buna göre kurumlarda ders ve sanat olmak üzere iki şube bulunuyor, sanat şubesinde çocuklara dokumacılık, halıcılık, çorap, fanila, kunduracılık, terzilik, marangozluk ve yapıcılık gibi mesleki eğitimler veriliyordu (Erkan & Erkan, 1987, s. 64). Cumhuriyet'in ilanından sonra Darüleytamlar tekrar Eğitim Bakanlığı'na bağlanmış bu bakanlık da 1924 yılında yeni bir yönetmelik yayımlamıştır. Bu Yönetmelik ile Darüleytamlar'a kabul edilecek çocuklar şöyle açıklanmıştı (Erkan & Erkan, 1987, s. 65):

- a. Darüleytamlara kabul edilecek çocuklar 5 yaşından küçük, 13 yaşından büyük olmayacaklardır

- b. Ana-babadan yoksun olanlar, yalnız babadan yoksun olanlara her zaman tercih edileceklerdir.
- c. Bir sanat öğrenemeyecek ve öğrenim göremeyecek şekilde engeli ve zeka geriliği bulunanlar kurumlara kabul edilmeyeceklerdir.

Ancak her iki yönetmelikte “Korunmaya muhtaç çocuklar” başlığı altında belirttiğimiz gibi ‘dar kapsamlı’ bir çocuk koruma bakış açısına sahiptir. Uluğtekin (2004)’ e göre ‘dar kapsamlı’ bir korunmaya muhtaç çocuk tanımının benimsenmesi, yoksul ve kimsesiz çocukların kurum bakımına alınmasının yeterli olacağını kabul ederek aile içinde ihmal ve istismara uğrayabilecek çocukların kapsam dışına alınmasına neden olmuş bu da çocukla ilgili yeni sosyal hizmet anlayışlarının gelişimini engellemiştir (s. 47).

Daha sonra ise Darüleytamlar maddi sorunlar ve personel yetersizliği nedeniyle 1926 yılında kapatılmış, bu alandaki boşluk ise Himaye-i Etfal Cemiyeti gibi sivil toplum örgütlerinin çalışmalarıyla doldurulmaya çalışılmıştır (Işıkcı & Karatepe, 2016, s. 83) .

2.2.1.2. 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi ve korunmaya muhtaç çocuklar.

1926 yılında kabul edilmiş olan Türk Kanunu Medenisi Yeni Türk Devleti’nin çocuk koruma alanındaki en önemli yasal düzenlemelerinden biri olup Kanun’ un 273. ve 274. maddeleri Darüleytam Yönetmeliği’ nin aksine korunmaya muhtaç çocuklar hususunda daha geniş kapsamlı ve somut bir tanımlama yapmıştır. Bu Kanun’ un 273. maddesinde; “Çocuğun, bedeni veya fikri tekamülü tehlikede bulunur veya çocuk manen metruk bir halde kalırsa hakim, çocuğu ana ve babadan alarak bir aile nezdinde veya bir müesseseye yerleştirebilir. Çocuk, şirretliği hasebiyle ana ve babanın emirlerine karşı gelmekte temerrüt ederse; müessir başka bir ıslah çaresi bulunmadığı takdirde, aynı tedbirler ana babanın talebi üzerine hakim tarafından ittihaz edilir...” hükmü bulunmaktaydı. Buna göre bir çocuk, üç koşul altında öz ailesi yanından alınarak başka bir aileye ya da kurum bakımına verilebiliyordu. Bunlar: bedensel veya fikri gelişimi tehlike altında olan çocuklar, manen terkedilmiş çocuklar ve son olarak asi ve itaat etmeyen çocuklardır

(Uluğtekin, 2004, s. 48). Dahası Kanun 274. maddesinde de velayetin ifa edilmesi hususunu açıklığa kavuşturmuş ana babanın velayet görevini ifa etmekten aciz olmaları veya velayeti suistimal etmeleri durumlarında hakimın velayet hakkını ana babadan alabileceğini hükme bağlamıştır.

Daha önce yoksul ve kimsesiz çocuklar sorununun çözümüne yönelik atılan adımların ötesinde bu Kanun ile birlikte çocukların aile içinde korunması da sağlanmış olmaktadır. Dönem içerisinde hala *korunmaya muhtaç çocuklar* hakkında özel bir kanun bulunmaması mevcut çocuk koruma politikaları içerisinde bu yasal düzenlemenin ne denli önemli olduğunu da göstermektedir. Diğer taraftan Kanun' un 'manen metruk bir halde' (manen terkedilmiş olan çocuklar) ifadesiyle de suça sürüklenmiş olan çocukları da diğer çocuklar gibi korumaya muhtaç çocuklar olarak göstermesi modern çocuk koruma metodlarıyla da paralellik taşımaktadır.

2.2.1.3.Himaye-i Etfal Cemiyetinin kurulması ve dönem içerisindeki faaliyetleri.

Himaye-i Etfal Cemiyeti kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocuklara hizmet vermek amacıyla ilk olarak 1908 yılında Kırklareli' nde kurulmuştur. Kırklareli' nde kurulan bu cemiyet daha sonra İstanbul' da aynı adla 'umumi' olarak hizmet vermek üzere kurulan cemiyete katılmıştır. 17 Ocak 1921 tarihinde de 'padişah iradesiyle' kamu yararına çalışan bir cemiyet olarak kabul edilmiştir (Güneş, 2005, s. 141). Bu cemiyet I. Dünya Savaşı sırasında kimsesiz ve yetim çocuklara çok büyük destekler vererek önemli bir hizmeti de yerine getirmiştir. Kurtuluş Savaşı'nın devam ettiği yıllarda ise kimsesiz ve yetim çocukların korunması amacıyla TBMM üyelerinin girişimleriyle 30 Haziran 1921 tarihinde cemiyet Ankara merkez olmak üzere faaliyetlerine yeniden başlamıştır (Özçelik, 2011, s. 266). Cumhuriyet'in ilanına müteakiben aç, yoksul ve bakımsız çocukların hayata tutunabilmeleri birincil çocuk politikası haline dönüşmüş (Salim, 2010, s. 47), devlet ise Darüleytamların kapatılmasından sonra çocuk koruması alanına doğrudan müdahil olmayarak bu amaçla Himaye-i Etfal Cemiyeti'ni desteklemeyi tercih etmiştir. Cemiyet, 30 Haziran 1921 tarihli Nizamnamesi' nde amaçlarını öncelikli olarak harp malulleri ve felaketzedelerinin çocuklarının korunması olarak ifade ederken, diğer taraftan da

bütün ‘memleket çocuklarının hayatlarının korunması’ ve ‘şefkatli’ bir yaklaşımla gözetilmesi olarak belirlemiştir. (Sarıkaya M. , 2007, s. 327).

Cemiyet, kurulmasına müteakiben ilk olarak, o yıllarda yüksek oranda seyreden çocuk ölümlerini önlemek amacıyla Ankara’da süt çağındaki çocuklara yönelik bir ‘çocuk bakımevi’ açmış ayrıca savaş nedeniyle ‘on dört binden fazla şehit çocuğunun bulunduğu bir ortamda farklı cephelerden Ankara’ya intikal ettirilen birçok kimsesiz çocuğun himayesini üstlenerek göreve başlamıştır. Cemiyetin ilk yıllarında genel olarak 0-13 yaş aralığındaki çocukların himaye edilmesi için çaba sarf edilmiş olup 1923-1924 döneminde Cemiyetin şubelerinden gelen raporlarda 3058 çocuğun ‘himaye’ edildiği bu çocukların yaş gruplarına göre oranlarının ise; 0-1 yaş aralığında %10, 1-3 yaş aralığında %11, 3-5 yaş aralığında %13, 5-7 yaş aralığında %20, 7-10 yaş aralığında %23, 10-13 yaş aralığında ise yine %23 olduğu tespit edilmiştir (Sarıkaya M. , 2011, s. 56-57).

Türkiye’deki çocuk politikasının temel kurumu olarak hizmet vermeye devam eden bu cemiyetin adı 1934 yılında Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu (TÇEK) olarak değiştirilmiştir (Güneş, 2005, s. 142). Cemiyet daha sonraki yıllarda çocukların bakımı ve korunması konusunda birçok kuruluşla hizmet vermeye devam etmiştir. Bunlar arasında; süt damlaları, çocuk yuvaları, talebe sofraları, aşevleri, çocuk muayenehaneleri ve dispanserleri, çocuk kütüphaneleri, gündüz bakımevleri ve çocuk bahçeleri gibi çok çeşitli kuruluşlar bulunmaktadır (Çavuşoğlu, 2005, s. 48-79): 1922 yılında muayene ve tedavi hizmetleri vermeye başlayan kurum aynı tarihte aileler için para yardımlarında bulunmaya başlamıştır. 1923 yılında Süt Damlası kuruluşları hizmete açılmış, 1924 yılında ise ücretli ve ücretsiz olmak üzere pastörize süt dağıtımına başlamıştır. 1928 yılında Çocuk Bahçeleri açılmış, 1929 yılına geldiğinde ise çocuklar için diş muayenehaneleri açılarak diş tedavileri başlanmış, aynı yıl çocukların bakımı konusunda uzman personeller yetiştirmek amacıyla bir ‘Çocuk Bakıcı Okulu’ hizmete açılmıştır (ÇHGM, Tarihçe, 2017). 1923 yılında çocukları korumaya yönelik gerekli çocuk kurumlarını oluşturan cemiyet, yaklaşık on yıl gibi bir süre içerisinde ülke genelinde toplam 816.056 çocuğa yardımda bulunmuştur (Sarıkaya M. , 2007, s. 327). Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu’nun

1946-1947 yıllarını kapsayan “25 ve 26 Genel Kongre İş ve Hesap Raporu”nda çocuklar için birbirinden farklı alanlarda hizmet veren tam 447 adet kuruluşunun bulunduğu ifade edilmiştir.

Tablo 2.1. *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Kuruluşları ve Sayıları (1946)*

Kuruluş Türü	Sayısı	Kuruluş Türü	Sayısı
Ana Mektebi	2	Doğumevleri	3
Aşhaneler	38	Gündüz Bakımevleri	25
Banyolar	10	Muayenehaneler	61
Çocuk Bahçeleri	71	Okuma Odaları	11
Çocuk Bakıcı Hemşire Okulu	1	Pansiyonlar	9
Çocuk Bakıcılık Müzesi	2	Sinemalar	13
Çocuk Kütüphaneleri	5	Süt Damlaları	21
Çocuk ve Şefkat Yuvaları	45	Talebe Sofraları	112
Çocuk Yurtları	9	Yüzme ve Kum Havuzları	4
Diş Muayenehaneleri	5	Toplam Kuruluş	447

Kaynak: (Çavuşoğlu, 2005, s. 144-145)

Kuruluşun çocukların himayesi amacıyla 45 çocuk yuvası ve şefkat evi, 25 gündüz bakımevi, 9 adet ise çocuk yurtları bulunmakla beraber yüzme havuzları, sinemalar ve 2 adet çocuk bakıcılık müzesinin de bulunması en dikkat çekenleri arasındadır. Kurum sadece çocuklara yönelik yuva ve yurtlar oluşturmakla kalmamış aynı zamanda eğitime de katkılarıyla adından söz ettirmiştir. Diğer yandan talebe sofraları ve aşevleriyle halkla bütünleşilmiş halkın bilinçlendirilmesi amacıyla okuma odaları, kütüphaneler ve müzeler tesis edilmiştir.

2.2.1.4. Çocuk işçiliği sorunu ve diğer yasal düzenlemeler.

Özellikle 1929 Dünya Ekonomik Buhranından sonra Türkiye’de devlet giderek ekonomide daha etkin rol almaya başlamış, Cumhuriyet’in ilk yıllarında sürdürülen liberal ekonomi politikaları yerini devletçi ve karma ekonomik bir modele bırakmıştır. Bu dönemden itibaren yurdun çeşitli yerlerinde devlet eliyle birçok işletme açılmış, sanayileşme yolunda önemli adımlar atılmıştır. Özellikle Sümerbank

ve Etibank gibi kurumlarla kamu kesiminde işçi statüsünde çalışanların sayısı hızla yükselmiştir (Şişman, 2017, s. 9). Tüm bu gelişmeler neticesinde devletin çalışma koşullarının iyileştirmesi amacıyla daha kapsamlı bir yasal düzenleme yapması bir zorunluluk haline dönüşmüştür. Diğer taraftan büyük ölçüde nüfus ve toprak kayıpları sonucunda kurulan Yeni Türk Devleti'nin bir an önce gelişmesi ve modern Batılı ülkeler düzeyine erişebilmesi için toplumun bütün kesimlerinin üretime katkı vermesi de beklenmekteydi. Doğal olarak bu dönem de çocukların üretim süreci içerisinde yer aldıklarını gerçeğini de görebilmekteyiz. Bu dönem içerisinde günlük çalışma sürelerinin 16 saate ulaştığı, İstanbul'da bez ve kibrit imalathanelerinde çalışanların yaklaşık olarak yarısının ise çocuk olduğu bilinmektedir. Diğer taraftan 1927 yılında Sanayi kesiminde yapılan araştırmalarda çocuk işçilerin toplam çalışanların %15,42' sine tekabül ettiği belirlenmiştir (Işıkçı & Karatepe, 2016, s. 84).

Bu doğrultuda Cumhuriyet'in ilk yıllarında 1921 yılında yürürlüğe giren "151 Sayılı Ereğli Havza-i Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun" la kömür madenlerinde 18 yaşının altındaki çocukların çalışması yasaklanmış, çalışma süreleri ise 8 saate indirilmiştir (Şişman, 2017, s. 8). 1930 yılında "1593 Sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu" ile genel olarak halk sağlığı ile ilgili düzenlemeler bulunsa da çocukların çalışma hayatlarına ilişkin olarak da bazı hükümler bulunmaktadır. Buna göre kanun 12 yaşın altındaki çocukların her türlü fabrika ve imalathaneler ile maden ocaklarında çalıştırılmasını engellemekteydi. Ayrıca kanun 12-16 yaş aralığındaki çocukların günlük çalışma sürelerini ise en fazla 8 saat olarak belirlemiş bu çocukların gece çalışmalarını da yasaklamıştır (Makal, 2006, s. 7-8). Çocuk işçiliğinin önlenmesine dair bir diğer önemli kanun ise 1936 tarihli ve 3008 sayılı İş Kanunu'dur. Kanun 18 yaşın altındaki bireyleri çocuk kabul etmiş, çocukları ise 0-12, 12-16 ve 16-18 yaş grupları olarak üç gruba ayırmıştır. Buna göre Umumi Hıfzısıhha Kanunu'nun 12 yaş sınırı korunurken, 16 yaşını doldurmayan çocukların ise hiçbir işte 8 saatten fazla çalıştırılmayacağı hükme bağlanmıştır. Ayrıca 18 yaşın altındaki çocukların ise maden ocakları ve yer altı işlerinde çalıştırılmaları yasaklanmıştır. İş Kanunu bu sınırlamaların ötesinde aynı kanunun 60. Maddesiyle de 12-18 yaş arasındaki çocukların herhangi bir işe başlamadan önce doktor

muayenesinden geçirilerek çalışacağı iş için bünyesinin uygun olup olmadığının tespit edilmesini gerekiyordu (Makal, 2006, s. 8-9).

Ancak 1940 yılında II. Dünya Savaşı sırasında hükümete özel yetkiler vermiş olan Milli Koruma Kanunu bir çok yasal düzenlemeyi geçici de olsa ortadan kaldırmış, çalışma hayatında da yeni mükellefiyetler getirmiştir. Milli Koruma Kanunu'nun hükümlerini yerine getirmekle yükümlü olan Koordinasyon Kurulu Kararlarına göre ise 16 yaşından büyük erkek çocukların maden işlerinde çalıştırılabilecekleri karara bağlanmış (Makal, 2006, s. 10), günlük çalışma süreleri 8 saatten 11 saate çıkarılarak sanayide çalışan çocuk sayısı çok büyük bir artış göstermiştir (Işıkçı & Karatepe, 2016, s. 85).

Tablo 1.2. Ücretliler İçerisinde Kadın ve Çocukların Oranı

Yıl	1937	1943	1937	1943
Çocuk (12-18 yaş)	23.347	51.871	8,80%	18,86%
Kadın	50.131	56.937	18,89%	20,76%
Erkek	191.863	166.275	72,11%	60,45%
Toplam	265.341	275.083	100%	100%

Kaynak: Ahmet Makal, Türkiye’de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1920-1946, İstanbul: İmge Kitabevi, 1999; aktaran; Özbek, Cumhuriyet Türkiye’sinde Sosyal Güvenlik ve Sosyal Politikalar, 2006, s. 134

Tablo 2’de görüldüğü gibi 1934 yılında 12-18 yaş aralığındaki çocukların ücretliler içerisindeki oranı %8,80’ken 1943 yılında bu oran %18,86’ya yükselmiştir. 1947 yılında Milli Korunma Kanunu’nun iş mükellefiyetleri ortadan kaldırıldığı halde çocuklara ilişkin yapılmış olan düzenlemelerin ortadan kaldırılması ancak 1959 yılında mümkün olacaktı (Makal, 2006, s. 11).

2.2.1.5. İlk korunmaya muhtaç çocuk kanunları ve devletin tekrar müdahil olması.

Türkiye’de korunmaya muhtaç çocuklar hakkında özel bir kanun hazırlanması fikri II. Dünya Savaşı sonrasındaki gelişmeler neticesinde ortaya çıkabilmiştir. İngiltere’nin sosyal hizmet politikası hakkından önemli tespitler sunan ünlü “Beveridge Raporu” II.Dünya Savaşı sonrasında süregelen yoksulluk, yetersiz

beslenme ve kırdan kente göç gibi sorunlara dikkat çekmiş özellikle korunmaya muhtaç kesimlerin bakımı ve gözetilmesi açısından bütün dünyada yankı uyandırmıştır (Çağlar, 1973, s. 80). Türkiye’de de bu dönemden sonra sosyal politika uygulamalarının gelişerek kurumsal bir nitelik kazanmaya başladığı görülmektedir. Özbek (2006) bu durumu şöyle ifade etmektedir (s. 143):

“Türkiye’de de sosyal güvenlik uygulamalarının yeni bir kurumsal nitelik kazanması 1945 sonrası döneme rastlamıştır. Sosyal politika alanında Avrupa’daki gelişmelerle birlikte savaş yıllarının olağanüstü koşulları, yaygınlaşan ve derinleşen yoksulluk ortamı savaş sonrası politikaların oluşumunda önemli bir rol oynamıştır.”

Türkiye ise II. Dünya Savaşı’na katılmamakla beraber savaş süresince yoksulluk ve yetersiz beslenme gibi olumsuz yaşam koşullarının etkilerini en en derinden hisseden ülkelerden biri olmuştur. Bu dönemde çocuklara ilişkin özel bir yasal düzenlemenin yapılmasında bu etkenlerin yanında, TBMM binası yakınlarında ‘yarı donmuş’ bir halde sahipsiz bir çocuğun bulunmasının meclise giriş yapan birçok milletvekili tarafından görülmesi ve İstanbul’daki köprü altlarında yaşamlarını sürdüren çocuklarla ilgili olarak soru önergelerinin meclise iletilmesi gibi bazı durumların da etkili olduğu kaynaklarda ifade edilmektedir (Çağlar, 1973, s. 80-81).

1940’lı yıllardan sonra süregelen çalışmalar neticesinde 5387 Sayılı Kanun 27 Mayıs 1949 tarihli ve 7217 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanuna göre öğretim çağında bulunana çocuklar Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından açılacak olan ‘çocuk bakım yurtları’na, yaşça daha büyük olan çocuklar ise Milli Eğitim Bakanlığı tarafından açılacak olan ‘yetiştirme yurtları’na kabul edileceklerdir. Kanunun 3. Maddesi de çocuğun bakımı, korunması ve ileride bir iş ve meslek sahibi edinmeleri amacıyla çocuğun şahıs, aile ya da yaş durumuna göre, çocuk bakım yurtlarına veya yetiştirme yurtlarına yerleştirilebileceklerini öngörmekteydi (Gölcüklü, 1957, s. 85). Böylelikle Darüleytamların 1926 yılında kapatılmasından uzun bir süre sonra Devlet tekrar çocuk koruma alanına – her ne kadar kurumlar çeşitlendirilmese de- çocuk bakım yurtları ve yetiştirme yurtları oluşturarak müdahil olmaya başlamıştır. Sözkonusu kanun incelendiğinde çocuk koruma alanında bütüncü bir yaklaşımdan uzak olduğu görülmektedir. Kanunla

korunmaya muhtaç çocuklar açık ve net şekilde ifade edilmemiş, ‘kimsesiz çocuklar’ için özel bir vurgu yapılırken (Uluğtekin, 2004, s. 51) diğer çocuklar ve özelde suça sürüklenmiş olan çocuklar konusunda 1926 yılında kabul edilmiş olan Medeni Kanun’a göndermeler yapılarak varolan boşluğun doldurulmasına çalışılmıştır. Uluğtekin (2004) bu durumu şöyle ifade etmektedir (s. 51):

“Sonuç olarak 5387 sayılı yasa; Avrupa’daki diğer çocuk yasaları gibi, korunması gereken tüm çocukları – ister suçlu olsun, isterse suçsuz- açıkça tanımlayan, çocuğun refahını birincil amaç edinen ve bu doğrultuda yasal-kurumsal gelişmelere yön veren bir yasa olmaktan çok, bu alanda bir belirsizlik ve arayış yasası olarak ortaya çıkmıştır.”

Ayrıca çocuk bakım kuruluşlarının oluşturulması için görevlendirilen Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı’nın bu alanda hizmet verecek ihtisaslaşmış bir kadrosunun da bulunmayışı ayrı bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı olan ‘yatılı okullar’ haricinde devletin korunmaya muhtaç çocuklar konusunda kullanabileceği herhangi bir kurum da bulunmamaktaydı. Dönem içerisinde Milli Eğitim Bakanlığı bu yatılı okulları korunmaya muhtaç çocuk kuruluşları haline dönüştürmüş, ancak Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ise çocuk bakım yuvalarını oluşturmaktansa çocukları Çocuk Esirgeme Kurumu yuvalarına gönderip yıllık bakım giderlerini karşılamayı tercih etmiştir (Karatay, 2007, s. 247).

Kanunda bulunan aksaklıklar gözönüne alınarak 1957 yılında 6972 Sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kakkında Kanun bir önceki kanun değiştirilerek uygulamaya koyulmuştur. Bu kanun da bir önceki kanun gibi yukarıda belirtilen sorunlar için herhangi bir çözüm getirememiştir. Özellikle her iki kanunda da çocukların ailesi yanında bakımlarının sağlanmasına vurgu yapılamamış, sadece ekonomik nedenlerden ötürü çocukların korunmaya muhtaç hale gelmesi olgusunda dönem içerisinde bir değişiklik meydana gelmemiştir. Söz konusu kanun hakkında Birsen (1973), üç temel noktada kanunla ilgili sorunları özetlemiştir. Birinci olarak Kanunun gerçekten korunmaya muhtaç çocukların korunmalarını sağlayacak yeterlilikte olmaması ve bazı boşlukları içerisinde barındırması, ikinci olarak ise çocukların durumlarının tespit edilmesinde uzmanlaşmış kişilerin ve bu amaçla hizmet verecek bir kurumun bulunmayışıdır. Bu durum çocuk hakkında nihai olarak

karar verecek hakimın doğru ve yeterli şekilde bilgilendirilmesini de tartışmaya açık bir konu haline getirmiş olmaktadır. Üçüncü olarak ise geçimlerini sağlayamayacak durumda olan çocuklu ailelere bir gelir desteğinin sağlanması ve çocukların korunmaya muhtaç çocuk olmadan önce *koruyucu ve önleyici* bir hizmetten yararlanabilmeleri konusundaki sorunlardır. Zira aile içerisindeki bu çocukların ekonomik olarak desteklenmesiyle kurum bakımında bulunan çocukların sayısının yaklaşık %50 oranında azalacağı düşünülmektedir (s. 96-98).

Dönem içerisindeki bir diğer önemli gelişme ise 12 Haziran 1959 tarihli ve 7355 sayılı “Sosyal Hizmet Enstitüsü Kurulmasına Dair Kanun”la Sosyal Hizmetler Enstitüsü’nün eğitim vermeye başlaması olmuştur. Bu enstitülerin kurulmasıyla Cumhuriyet döneminin ilk yıllarından itibaren yönetilen sosyal politikaların uzman personellerin dahil edilmesiyle daha bilimsel ve etkin şekilde yürütülmesi amaçlanmıştır (Özbek, 2006, s. 190).

2.2.2. 1960’tan günümüze kadar devam eden süreç.

1950’li yıllardan itibaren sosyal hizmetlerin sunumu hükümetler tarafından ‘toplumsal kalkınmanın’ en önemli unsurlarından biri olarak görülmeye başlanmıştır. Bu yaklaşım da beraberinde birtakım yasal dayanakları bulunan sosyal hizmetlerin uygulanmasının da yolunu açmış olmaktadır. Zira savaş sonrasında ekonomik olarak toparlanma dönemine girmiş bulunan Türkiye’de ekonomik büyümenin yanı sıra sosyal hizmet alanlarının da genişlemesi gerekmektedir (Özbek, 2006, s. 189-190). İşte sosyal hizmetler konusundaki bu olumlu bakış açısıyla 1960’lı yıllara gelindiğinde yaşanan acı ve talihsiz olayların ötesinde 1961 Anayasası’nın birtakım olumlu yansımaları da sosyal hizmet alanının genişletilmesinde önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda sosyal devlet düşüncesinin benimsenmesi ve beraberinde oluşturulan kurumlar 1961 Anayasası’nın en önemli yeniliklerinden biri olarak kabul edilmektedir (Özbudun, 2010, s. 45; aktaran Türkoğlu, 2013, s. 293).

Diğer yandan dönem içerisinde Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren uygulanan pronatalist (nüfus arttırıcı) nüfus politikaları, 1960’lı yıllardan sonra yerini antenatalist yani nüfus artış hızının düşürülmesine yönelik politikalara bırakmıştır.

Çünkü 1960'lı yıllardan sonra planlı bir kalkınma modeli benimsenmiş, nüfus artış hızının milli gelir artış hızından daha yüksek olması, ülkenin sosyal ve ekonomik yönden gelişimine bir engel olarak görülmeye başlanmıştır (Aydoğan & Çoban, 2016, s. 120-122).

2.2.2.1. Kalkınma planlarında sosyal hizmetler ve korunmaya muhtaç çocuklar.

1961 Anayasası, Türkiye de ilk olarak sosyal devlet anlayışını benimseyen anayasa olarak bilinmektedir. Bu doğrultuda Anayasa'nın sosyal devlet anlayışının uygulanabilmesi için çalışmaları koordine edebilecek bir kurumunda oluşturulması gereği açıktır. Bu kurumlardan en önemlilerinden biri de Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)'dir. DPT'nin kurulmasıyla planlı bir kalkınma hamlesinin ilk adımları da atılmış oluyordu. Daha önce sanayi planı gibi sadece sektörel konularda yapılmış olan planlamalar yerini topyekun bir kalkınma planlamasına bırakmıştır.

İlk plan 1963-1967 tarihlerini kapsayan *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*'dir. Plan sosyal hizmetler bölümünde programın amacını 'çeşitli çevrelerde ortaya çıkan sosyal düzensizlik ve bozuklukların giderilmesi' olarak belirtmiş, aynı zamanda Devletin çeşitli gönüllü kuruluşlarla işbirliği halinde sosyal hizmetlerini sunumunu gerçekleştireceği belirtilmiştir. Planın mevcut durum için yaptığı tespitler ise gayet yerindedir. Planda sosyal hizmetlerin dağınık ve düzensiz bir şekilde işlediğine vurgu yapılmış ve yetmiş eleman eksikliği de ifade edilmiştir. Dönem içerisinde Sosyal Hizmetler Akademisi'nin 1965 yılında ilk mezunlarını vermesiyle uzman personel konusundaki problemler de aşılmaya başlanmış olmaktadır (Uğuroğlu, 2017). Diğer taraftan bu plan döneminde Sağlık ve Sosyal Yardımlar Bakanlığı'na bağlı olarak Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü'nün kurulması da önemli gelişmelerden biridir (Yolcuoğlu, 2009, s. 59).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'(1968-1972) nda çok sayıda çocuğun bir arada bulunduğu kurum bakımı yönetemlerinin yerine koruyucu aile hizmetlerinin yaygınlaştırılmasının daha doğru olacağını belirtmiş ancak devamında bu konuda hizmetin yeterince geliştirilemediğini de ifade etmiştir.

Üçüncü ve Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planları (1973-1977) ise benzer sorunları dile getirmeleri açısından dikkat çekicidir. İki kalkınma planı da sosyal yardım ve refah hizmetlerinin çok başlı, dağınık ve koordinasyonsuz olarak sunulduğu belirtilmiş, bütün bu hizmetleri tek elde toplayacak olan bir Sosyal Hizmetler Kurumu'nun hala oluşturulmadığını vurgulamışlardır. Ayrıca korunma gereksinimi duyan çocukların çok küçük bir bölümünün devlet tarafından bakılıp gözetildiği de bir diğer önemli olgudur.

Ancak dönem içerisinde yapılan çalışmalar mevcut kurumların geliştirilmesinden öteye geçememiştir. Nitekim *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı* (1985-1989) mevcut çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarının sayıca arttırılmasını hedef olarak belirlemektedir. Diğer taraftan çocuk ve gençlere yönelik en önemli husus ise sosyal hizmet kuruluşlarından reşit olarak ayrılan gençler için belli oranlarda istihdam zorunluluğu getiren kanuni düzenlemelerin yapılmasının plan dahilinde öngörülmüş olmasıydı. Dönem içerisindeki en önemli gelişmelerden biri ise *2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu* ile yıllardan beri sosyal hizmet alanının bütünleştirilmesi yolunda önemli bir adımın atılmasıdır. Yine Kalkınma Planı'nda sosyal hizmetleri bir bütünlük içerisinde hizmet sunumunu gerçekleştirme yönünde kararlılıkta ifade edilmektedir.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda daha önceki kalkınma planlarının aksine koruyucu ve önleyici hizmetlerin geliştirilmesine ağırlık verileceği belirtilmiştir.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, yine çocuklara yönelik hizmet veren sosyal hizmet kuruluşlarının yetersizliğinden bahsetmiş, geçen beş yıl itibariyle korunmaya muhtaç durumda bulunan çocukların ancak % 4,2'sine hizmet verilebildiğinin altı çizilmiştir. Ayrıca 2353 Sayılı Çocuk Mahkemeleri Kuruluş, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un kabulünden sonra kuruluşlar arasındaki işbirliği ve koordinasyon eksiklikleri nedeniyle istenen sonuca ulaşamadığı belirtilmiştir.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) diğer kalkınma planlarının aksine uluslararası mevzuat ve modern çocuk koruma politikalarını temel alan bir yaklaşımla hazırlanmıştır. Plana göre Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de belirtilen

ilke ve hedeflere ulaşılabilmesi için çalışılması ve çocukların artık aile yanında verilen hizmet modellerinden yararlandırılmasına yönelik bir tutum içerisinde bulunulduğu görülmektedir. Dönem içerisinde 2005 yılında 5395 sayılı ocuk Koruma Kanunu kabul edilmiştir. *Dokuzuncu ve Onuncu Kalkınma Planları*'nda ise yine sevgi ve ocuk evleri sayılarının arttırılacağı, aile odaklı hizmetlere ağırlık verileceği belirtilmiştir. Koruyucu aile ve evlat edinme hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve koryucu ve önleyici bir hizmet olan Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti'nin mali imkanlarının arttırılmasına zen gösterilmiştir. Gerçekten de dönem içerisinde özellikle 2000'li yıllardan sonra yapılan çalışmalarla kışla tipi kurumlar birer birer kapanmış çocuklar bunun yerine ev tipi modern kuruluşlarda kalmaya başlamışlardır. Günümüze gelindiğinde ise bu kışla tipi olarak nitelendirilen kurumların tamamen ortadan kalkmıştır. Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti'nin ülke genelinde yaygınlaştırılmasıyla da çocuklar kurum bakımın olumsuzluklarını yaşamadan ailesi yanında sosyal ve ekonomik olarak desteklenmişlerdir.

2.2.2.2. Dönem içerisindeki gelişmeler.

1960'lı yıllara gelindiğinde Kalkınma Planları'nda da belirtildiği gibi korunmaya muhtaç çocuklar konusunda bütüncül bir yaklaşımdan uzak bir sosyal hizmet anlayışının bulunduğunu görmekteyiz. Diğer taraftan bütüncül olmayan bu anlayış sadece tek bir kurumun hizmetleri sunmamasının ötesinde çocukları koruma konusundaki politikaların eksikliği sorununda da aynı sonucu veriyordu. şyleki, ocuk koruma konusunda korunmaya muhtaç ocuk kavramı içerisinde çalışmalar yapılıyor ancak ocuk korumasının diğer ayakları olan aile yanında bakım ve suça sürüklenen çocuklar konusundaki çalışmalar ise yetersiz kalıyordu. Özelde ise Korunmaya muhtaç çocuklar ve "suçlu çocuklar" için farklı yaklaşım ve politikalar benimsenmişti. Hatta Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)'nda dahi korunmaya muhtaç ocuk 'toplumsal güvenlik' suçlu ocuk ise 'adalet' başlıkları içerisinde ele alınmıştı (Uluğtekin, 2004, s. 56). Bu doğrultuda Türkiye'de ocuk Mahkemeleri'nin kurulmasına yönelik ilk düzenleme ve 07.11.1979 tarihinde kabul edilen 2253 sayılı "ocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun"dur. Kanunla beraber ocuk mahkemelerinin 5 yıl gibi bir süre içerisinde tüm Türkiye'de yaygınlaştırılması hedeflenmiş, ancak kanunun

uygulanması daha sonra ertelenmiştir. İlk çocuk mahkemesi ise yasanın kabul edildiği tarihten tam 9 yıl sonra Ankara’da kurulmuştur. Daha sonra ise bu kanunun yerini 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu almıştır (Erükçü & Akbaş, 2012, s. 140).

Diğer taraftan modern çocuk koruma politikaları içerisinde çok önemli bir yer teşkil eden çocukların aile yanında bakımları ve desteklenmeleri hususlarında da birtakım çalışmaların yürütüldüğünü görebilmekteyiz. Bu konuda ilk olarak “Koruyucu Aile” hizmeti gündeme alınmış 1961 yılında UNICEF ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı işbirliği neticesinde hizmet uygulanmaya başlanmıştır. Ancak hizmet istenilen düzeydeki çocuk sayısına ulaşamamış, çocuk koruma sistemi içerisinde çok küçük bir oranda devam etmiştir. 1961 yılından 1983 yılına kadar olan dönemde koruyucu aile hizmetinden ancak 989 çocuk yararlandırılabilmiştir (Bıyıklı, 1983, s. 12).

Korunmaya muhtaç çocuklar konusunda kurumların çeşitliliği ise hala devam etmektedir. Bu dönemde 0-6 yaş arasındaki korunmaya muhtaç çocuklar için Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’na bağlı çocuk bakım yuvaları ve Çocuk Esirgeme Kurumu bünyesindeki çocuk yuvaları, 7-18 yaş arasındaki çocuklar içinse Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı olarak hizmet veren yetiştirme yurtları bulunmaktadır. Bunların dışında yukarıda belirtildiği gibi koruyucu aile hizmeti ve yine sınırlı sayıda çocuğun hizmetten yararlandırıldığı Evlat Edinme Hizmetleri bulunmaktaydı. Dönem içerisinde kurum bakımında, SSYB’ye bağlı çocuk bakım yuvalarında 2.328, ÇEK’e bağlı 16 çocuk yuvasında 696, MEB’e bağlı 95 yetiştirme yurdunda ise 14.232 olmak üzere toplam 17.256 çocuk için kurum bakımı hizmeti verilmekteydi. Aynı tarihte koruyucu aile sayısı ise yalnızca 273’tür (Bıyıklı, 1983, s. 11-12).

1983 yılına gelindiğinde 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu kabul edilmiş, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu oluşturularak sosyal hizmetlerin toplumdaki dezavantajlı kesimler için tek elden yürütülmesi yolunda önemli bir adım atılmıştır. Dönem içerisindeki en önemli gelişmelerden biri de 2828 sayılı Şek Kanunu’na dayanılarak 28/09/1986 tarihli ve 19235 sayılı *Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Aynı ve Nakdi Yardım*

Yönetmeliği' dir. Akyüz (2010) bu önemli gelişmeyi şöyle ifade etmektedir (s. 299-300):

“Bazı durumlarda aile maddi destek ve rehberlikten yoksun olduğu için çocuğun gereksinimlerini karşılayamamakta ve ona haklarına uygun bir ortam sağlayamamaktadır. Yoksulluğun ve yetiştirme yurtlarının yatılı okul gibi algılanmasından kaynaklanan bir düşünce tarzının etkisiyle, özellikle yoksul ana babalar korunma kararı aldırarak çocuklarını yuva ve yetiştirme yurtlarına vermektedirler. Bu konuda değişik dönemlerde yapılan araştırmalar yetiştirme yurtlarına bu yol ile önemli sayıda çocuk yerleştirildiğini göstermektedir. İşte 2828 sayılı SHÇEKK yoksulluk kökenli nedenlerle çocukların yatılı kurumlarda zedelenmesini önleyen bir sisteme geçilmesi olanağını vermiştir.”

Aynı nakdi yardımlar böylece bir yandan çocuğun aile yanında bakımı ve gözetilmesini sağlarken, diğer taraftanda çocuk koruma sistemi içerisindeki korunma kararı sürecinin suistimal edilmesini de önlemektedir. Daha sonraki yıllarda ise çocukların aile yanında desteklenmesi için çalışmalar hızlandırılmış, aileyi desteklemeye yönelik olarak kurumun mali imkanlarının artırılması yoluna gidilmiştir. Diğer taraftan kışla tipi kurumlarda da benzer etkiler görülmüş, ev tipi kuruluşların sayısı arttırılmaya çalışılmıştır. Kurumun 2006 yılı idari faaliyet raporunda bu durum şöyle izah edilmiştir (SHÇEK, 2007, s. 17):

Kurumumuzca çocuğun her türlü şiddet, ihmal ve istismardan korunması üç boyutta ele alınmaktadır; Birinci olarak; çocuk haklarının toplum içinde izlenmesi ve desteklenmesi, gerekirse koruyucu, destekleyici hizmetlerle çocuğun ailesi yanında korunması ve bakımı sağlanmaktadır. İkinci olarak; aile ortamında bakılamayan çocuklar kurum bakımına alınmakta, kurum bakımının olumsuzluklarının giderilmesi amacıyla da koğu sisteminden ev tipi kuruluşlara geçilmektedir. Üçüncü olarak ise; korunma altında bulunan çocukların aileleriyle mesleki çalışma yapılmak suretiyle koruyucu destekleyici hizmetlerle aile yanına dönüşleri sağlanmaktadır.”

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu 2011 yılında çıkarılan 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kapatılmış, daha önceki daire başkanlıkları ASPB bünyesinde hizmet veren genel müdürlükler olarak yapılandırılmış, sadece ana hizmet birimlerinden biri olan gençlik hizmetleri Gençlik ve Spor Bakanlığı'na bağlanmıştır (Keşgin B. , 2012, s. 48)

3. Türkiye’de Günümüz Çocuk Koruma Politikalarının Günümüz Çocuk Koruma Politikalarının Temel Kanuni Dayanakları ve Güncel Çocuk Koruma Politikaları

3.1. Ulusal Mevzuat

Hiç şüphesiz günümüz çocuk koruma politikalarının en başta gelen yasal dayanakları başta 1982 Anayasası olmak üzere 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’dur. Ancak bu kanunlar haricindeki diğer kanunlarımızda da çocukları korumaya yönelik destekleyici hükümler bulunmakta, bütün bu kanunlar ilgili kurumlarca uygulanarak Türkiye’nin çocuk koruma politikalarındaki temel görünümünü yansıtmaktadırlar. Dolayısıyla başta 1982 Anayasası olmak üzere çocuk koruma alanındaki diğer kanunlarımıza bu bölüm içerisinde yer verilecektir. Tüm bunların yanında ilk bölümde bahsettiğimiz Çocuk Hakları Sözleşmesi’de ulusal mevzuatımız geliştirmemiz anlamında bağlayıcılığı bulunan bir sözleşme olarak önem arz etmektedir.

3.1.1. 1982 Anayasası’nda çocukla ilgili hükümler.

1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası her şeyden önce 2. Maddesiyle Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal bir devlet olduğunu vurgulamış, böylece yoksulluk ve adalatesizliklerin asgariye indirilmesi ve ihtiyaç içerisindeki bireylerin sosyal hizmetlerden yararlanabilmesi için gerekli tedbirlerin alınması konusunda Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ne birtakım sorumluluklar yüklemiştir (Yolcuoğlu, 2009, s. 46).

Anayasa’nın 10. Maddesinde 2010 yılında yapılan değişikliklerle “*Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz*” hükmü eklenmiştir.

Anayasa’da Ailenin Korunması başlığı altında, 41. Madde de aile Türk toplumunun temeli olarak görülmüş, annenin ve çocukların korunması için Devletin gerekli tedbirleri alıp, gerekli teşkilatı kuracağını belirtmiştir. Bu maddeye 2010 yılından yapılan değişikliklerle çocuk korumasına yönelik önemli hususlar eklenmiştir. Buna göre, “*Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma*

ve sürdürme hakkına sahiptir” ve “Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır” fıkraları eklenmiştir.

Yine Anayasa'nın 61. Maddesinde *“Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur”* hükmü bulunmaktadır.

3.1.2. 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu.

Sosyal Hizmetler Kanunu daha önceki bölümde belirttiğimiz gibi Türkiye’de çocuk koruma politikalarının uygulanması açısından bir dönüm niteliği olma özelliğine sahiptir. Kanunla beraber sosyal hizmetlerin tek elden sunulmasına yönelik önemli bir adım atılmıştır. Kanunun amacı 1. Maddede şöyle belirtilmektedir: *“Bu Kanunun amacı; korunmaya, bakıma veya yardıma ihtiyacı olan aile, çocuk, engelli, yaşlı ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetlere ve bu hizmetleri yürütmek üzere kurulan teşkilatın kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklar ile faaliyet ve gelirlerine ait esas ve usulleri düzenlemektir”*

Kanun 3. maddesinde ise korunmaya muhtaç çocuklardan bahsetmektedir. 6/2/2014 tarihli ve 6518 sayılı Kanunun 30. Maddesiyle *“muhtaç”* ibaresi *“ihtiyacı olan”* şeklinde değiştirilmiş, böylece korunmaya ihtiyacı olan çocuklar:“ beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup;

1. Ana veya babasız, ana ve babasız,
2. Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan,
3. Ana ve babası veya her ikisi tarafından terkedilen,
4. Ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen” olarak tanımlamıştır.

Kanun böylece çocukların karşılaçıkları riskleri çok kapsayıcı bir şekilde ele almış ancak, aile içinde istismara maruz bırakılan çocuklarla ilgili olarak geçmişte olduğu gibi korunmaya muhtaç çocuklar tanımında yeterli denilebilecek bir

değişiklik oluşturmamıştır (Beter, 2010, s. 62). Kanun devamında korunmaya ihtiyacı olan çocuklar için çeşitli sosyal hizmet modellerine yer vermiştir.

3.1.3. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu.

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu 03/07/2005 tarihinde kabul edilerek 15/07/2015 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Daha önceki korunmaya muhtaç çocuklar için çıkarılan kanunlarda aile içinde istismara uğrayan ya da suça sürüklenen çocuklar için Türk Medeni Kanunu ile belirtilen boşluklar doldurulmaya çalışılmıştır. Söz konusu kanun korunmaya ihtiyacı olan çocuklar ile suça sürüklenmiş olan çocukların korunmasına ilişkin hükümleri tek bir kanun altında toplamıştır (Beter, 2010, s. 64).

Kanun amacı 1. Maddesinde; *“Bu kanunun amacı, korunmaya ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir”* olarak belirtilmiştir. Böylece belirtilen bu amaç kanunun hem Türk Medeni Kanunu hem de Türk Ceza Kanunu ile olan ilişkisini ortaya çıkarmıştır (Akyüz, 2010, s. 312).

Kanun özelde çocukların korunmasına ilişkin olması nedeniyle gayet kapsamlı bir şekilde hazırlanmış, 2. Maddesinde belirttiği gibi korunmaya ihtiyacı olan çocuklar hakkında alınacak tedbirler ile çocuklar hakkında uygulanabilecek güvenlik tedbirleri ve çocuk mahkemelerinin kuruluş, görev ve yetkilerini belirlemiştir.

Diğer taraftan Kanun, çocukların öncelikle kendi aileleri yanında korunmasına yönelik olarak danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma gibi tedbirleri öngörmüştür. Bu tedbir kararlarının uygulanması *“Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik”* te belirtilmiştir.

Danışmanlık tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimselere çocuk yetiştirme konusunda; çocuklara da eğitim ve gelişmeleri ile ilgili sorunlarının çözümünde yol göstermek olarak ifade edilmiştir. Bu tedbir kararı yalnız kendi ailesi yanlarında bulunan çocuklardan başka sosyal hizmet kuruluşlarında bulunan çocuklara da uygulanabilmektedir. Diğer Bununla birlikte danışmanlık tedbiri sadece

eğitim ve psikolojik sorunların çözümünde değil aynı zamanda ailelerin karşılaştıkları işsizlik ve yoksulluk gibi temel sorunlarda da uygulanabilen bir yöntemdir. Danışmanlık tedbiri Milli Eğitim Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve yerel yönetimler tarafından yerine getirilmektedir. (Akyüz, 2010, s. 313-314).

Eğitim tedbiri KDTY’de, çocuğun bir eğitim kurumuna gündüzlü veya yatılı olarak devamına; bu şekilde eğitim alması mümkün olmayan çocukların evde eğitim almalarına, özel eğitim almaları gereken çocukların eğitsel ihtiyaçları doğrultusunda ilgili eğitim kurumuna devamına, kendilerine, ailelerine, öğretmenlerine ve okul personeline; uzman personel, araç gereç sağlanmasına yönelik tedbirleri ile çocuğun iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesine veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamu ya da özel sektöre ait iş yerlerine yerleştirilmesine yönelik tedbirler olarak belirtilmiştir. Eğitim tedbiri Milli Eğitim Bakanlığı ve çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın ilgili birimlerince yerine getirilmektedir.

Bakım tedbiri, çocuğun bakımında sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevinin yerine getirememesi halinde çocuğun resmi ya da özel bakım yurduna yerleştirilmesi ile koruyucu aile hizmetinden yararlandırılmasına yönelik bir tedbir kararıdır. Bakım tedbir kararı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nca yerine getirilmektedir.

Barınma tedbiri, yaşamını devam ettirebilmek için yeterli ve sağlık bir barınma yeri bulunmayan çocuklu kimseler ve hayati tehlikesi bulunan hamile kadınlar ile çocuklarına uygun bir barınma yeri sağlanmasına yönelik bir tedbir kararıdır. Barınma tedbir kararı başta ASPB olmak üzere MEB ve yerel yönetimler tarafından yerine getirilmektedir.

Sağlık Tedbiri, ocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli tıbbi bakım ve rehabilitasyonun sağlanması ve madde bağımlılarının tedavisinin sağlanmasına yönelik bir tedbir kararıdır. Sağlık tedbir kararı Sağlık Bakanlığı’nın oluşturduğu bakım merkezlerince yerine getirilmektedir.

3.1.4. Türk Medeni Kanunu’nda çocukların korunması.

Türk Medeni Kanunu’nun çocuklara ilişkin birtakım önemli maddeleri 1. Bölüm içerisindeki çocuk kavramı kısmında incelenmiştir. Bunların dışında Türk Medeni Kanunu’nda çocukların korunmasına ilişkin birçok husus göze çarpmaktadır.

Türk Medeni Kanunu’nun 169. Maddesinde “*Boşanma ve ayrılık davası açılınca hakim, davanın devamı süresince gerekli olan, özellikle eşlerin barınmasına, geçimine, eşlerin mallarının yönetimine ve çocukların bakım ve korunmasına ilişkin geçici önlemleri re’sen alır*” hükmü bulunmaktadır. Kanunun 185. Maddesinde evlilikle beraber, eşlerin çocukların bakımı, eğitimi ve gözetiminde beraberce sorumlu oldukları belirtilmiştir. Türk Medeni Kanunu’nun 338. Maddesi ise üvey çocukların korunmasını amaçlamıştır. Buna göre; “*Eşler, ergin olmayan üvey çocuklarına daözen ve ilgi göstermekle yükümlüdürler*” diyerek bu çocuklarında bir kanun maddesiyle korunmalarını sağlamıştır.

Kanun 346 ve 347. Maddeleriyle de korunmaya muhtaç çocuklardan bahsetmiştir. 346. Madde de *Çocuğun menfaati ve gelişmesi tehlikeye düştüğü takdirde, ana ve baba duruma çare bulmaz veya bunlara güçleri yetmezse hakim, çocuğun korunması için uygun önlemleri alır* demekte 347. Maddede de “*Çocuğun bedensel ve zihinsel gelişmesi tehlikede bulunur veya çocuk manen terk edilmiş halde kalırsa hakim, çocuğu ana ve babadan alarak bir aile yanına veya bir kuruma yerleştirebilir*” hükmüyle özelde suça sürüklenen çocuklardan bahsetmektedir.

3.1.5. Türk Ceza Kanunu’nda çocukların korunması.

Türk Ceza Kanunu’nda diğer kanunlarımızla beraber çocukların korunmasına yönelik birçok husus bulunmaktadır. Ceza Kanunu’nun 31. Maddesine göre fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmamış olan çocukların cezai sorumluluklarının bulunmadığı, ancak çocuklara özgü güvenlik tedbirlerinin uygulanabileceğini belirtmektedir.

Kanunun 103. Maddesinde ise çocukların cinsel istismarına karşı uygulacak cezai müeyyideleri açıklamıştır. Buna göre; “*Çocuğu cinsel yönden istismar eden kişi,*

sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Cinsel istismarın sarkıntılık düzeyinde kalması halinde üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezasına hükmolunur” ibaresi bulunmaktadır.Devamında 104. Maddede ise “*Cebir, tehdit ve hile olmaksızın, onbeş yaşını bitirmiş olan çocukla cinsel ilişkide bulunan kişi, şikayet üzerine, iki yıldan beş yıla kadar hapi cezası ile cezalandırılır”* hükmü bulunmaktadır.

Türk Ceza Kanunu 226. Maddesinde çocuklara müstehcen görüntü, yazı veya sözleri içeren ürünleri çeşitli şekiller adı altında çocuklara gösteren kişileri de altı aydan iki yıla kadar hapis ve adli para cezası ile 229. Maddede çocukları dilencilikte araç olarak kullananların ise bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacaklarına hükmetmiştir.

Yine Kanununun 233. Maddesinde ise anne ve babaların aile hukukundan doğan yükümlülüklerini ihlal etmelerinin de Ceza Kanunu’nda açık bir şekilde suç olduğu belirtilmiştir.

3.1.6. İş Kanunu’nda çocukların korunması.

Türk İş Kanunu’nun 71. , 72. ve 73. Maddeleri çocukların çalışma hayatının risklerinden korunması amacıyla düzenlenmiştir. Buna göre Kanun’un 71. Maddesiyle on beş yaşını doldurmamış olan çocukların çalıştırılmaları yasaklanmış, on dört yaşını dolduranların ise eğitimine engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabileceği hükme bağlanmıştır. 72. madde de maden ocakları ile kablo döşemesi, kanalizasyon ve tünel inşaatı gibi yer altında veya su altında çalışılacak işlerde on sekiz yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaklanmıştır. Devamındaki 73. Maddeyle de ‘sanayie’ ait işlerde on sekiz yaşını doldurmamışların gece çalıştırılmaları yasaklanmıştır.

3.2. ASPB’nin Günümüz Çocuk Koruma Politikaları

Daha önceki başlıklarda da belirtildiği üzere 1949 yılında ilk korunmaya muhtaç çocuklar hakkındaki kanunun kabul edilmesiyle birlikte devlet çocuk koruma alanına doğrudan müdahil olmuş 1983 yılına kadar geçen süre içerisinde hem kamu hem de

Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu çocuklara yönelik politikanın hayata geçirilmesinde beraber etkin olmuşlardır. Bu tarihten sonra sosyal hizmetlerin bütüncül bir yaklaşımla sunulması gerektiği genel kabul görmüş, süreç bu görevin 2011 yılında kurulan ASBP'ye verilmesiyle sonuçlanmıştır. Günümüzde 2011 yılında 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'yle kurulmuş olan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde hizmet sunan Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü çocuk koruma alanındaki temel kurumdur. Bu bölümde de genel olarak ÇHGM tarafından yürütülen güncel güncel hizmetler üzerinde durulacak, bunun dışında ÇHGM dışında çocukların korunmasına yönelik diğer hizmetlere de yer verilecektir.

3.2.1 SYGM'nin çocukların korunmasına yönelik hizmetleri.

SYGM, ASPB bünyesinde yoksullukla mücadele ve sosyal yardımlar alanında ülke çapında uygulanacak politika ve stratejilerin oluşturulması ve bunların uygulanmasından sorumlu olan bir Genel Müdürlük olarak hizmet vermektedir (ASPB, 2017, s. 25) SYGM bu doğrultuda çeşitli yardım programlarıyla bu görevini yerine getirmeye çalışmaktadır. Ancak burada doğrudan çocukların korunmasına yönelik hizmetler üzerinde durulacaktır.

3.2.1.1. Aile yardımları içerisinde çocukların korunmasına yönelik hizmetler.

3.2.1.1.1. Doğum yardımı.

Daha önce de belirttiğimiz üzere Türkiye'de uzun bir süre nüfus artış hızını düşürecek politikalar geliştirilmeye çalışılmış bu durum 2000'li yıllardan itibaren ise değişmeye başlamıştır. İlk defa 2013 yılında hazırlanmış olan 2014-2018 yıllarını kapsayan Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, doğurganlık hızının artırılması yönünde politika tedbirlerinin alınmasından söz etmiştir (Kaya & Yalçınkaya, 2014, s. 178). Dolayısıyla doğum yardımının 2015 Mayıs itibariyle başlatıldığı da göz önüne alındığında yukarıda belirlenmiş olan politika hedefleriyle ne kadar uyumlu olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

Doğum yardımı 15 Mayıs 2015 tarihi itibariyle uygulanmaya başlamış olup Türk vatandaşlarına yönelik olarak sağ olarak doğan ilk çocuk için 300 TL, ikinci çocuk

için 400 TL, üçüncü ve sonraki çocuklar içinse 600 TL olarak yapılmakta olan yardımlardır. ASPB'nin en son yayımlanan idari faaliyet raporuna göre 2016 yılında 1.175.124 kişi için 512.441.184 TL doğum yardımı ödemesi yapılmış olup (ASPB, 2017, s. 52) 2017 yılında ise 1.173.340 doğum yapan anne için 515 Milyon TL doğum yardımı ödemesi yapılmıştır (SYGM, 2018). Doğum yardımı, her ne kadar bir kereye mahsus olarak yapılan yardımlar şeklinde de olsa doğurganlık hızının yükseltilmesine yönelik politika hedeflerinin gerçekleştirilmesindeki ilk adımlardan biri olarak ayrı bir öneme haiz olduğunu söyleyebiliriz.

3.2.1.1.2. Muhtaç asker çocuğu yardımı.

3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu kapsamında uygulanmakta olan bu yardımlar muhtaç durumda olup babası askerde bulunan 18 yaşından küçük çocuklar için yapılan ekonomik desteklerdir. Aylık ödeme tutarı 100 TL ile sınırlı olan bu yardımlardan 2016 yılında 6.313 kişi yararlandırılmışken (ASPB, 2017, s. 52) 2017 yılında 10.034 kişi bu yardımdan faydalandırılmıştır (SYGM, 2018).

3.2.1.1.3. Öksüz ve yetim yardımı.

Annesi veya babası vefat etmiş olup 18 yaşından küçük olanlardan muhtaç durumda olanlar için yapılan yardımlar olup bu yardımlarda da ödenen tutar aylık 100 TL'dir. 2016 yılında 52.836 çocuk için 53.184.900 TL ödeme yapılmıştır (ASPB, 2017, s. 53).

3.2.1.2. Eğitim yardımları.

Eğitim yardımları bütçe payı olarak 2016 yılında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu yardımlarının yaklaşık %29'unu oluşturmuştur (ASPB, 2017, s. 53). Bu kapsamda eğitim yardımları SYGM tarafından bir çok farklı hizmet adı altında yürütülmeye devam etmektedir.

3.2.1.2.1. Eğitim materyali yardımları.

Eğitim materyali yardımları yoksul hanelerdeki çocukların kitap dışındaki diğer temel okul ihtiyaçlarını karşılamasına yönelik yardımlardan oluşmaktadır. Bu kapsamda 2016 yılında 55.631 yoksul hanede yaşayan 86.633 öğrenci için 16.670.000 TL kaynak kullanılmıştır.

3.2.1.2.2. Şartlı nakit transferi.

Şartlı nakit transferi yoksulluk riski altında bulunan ailelerin çocuklarının düzenli olarak eğitime devam etmelerini amaçlayan bir nakdi yardım programıdır. Programın amacına uygun olarak yürütülebilmesi için Milli Eğitim Bakanlığı'nın e-okul sistemiyle çocukların devam durumu takip edilebilmektedir. 2016 yılında yoksulluk riski altındaki 1.004.736 hanedeki 2.132.741 çocuk bu programdan yararlandırılmış ve yaklaşık olarak 605 milyon kaynak kullanılmıştır (ASPB, 2017, s. 54).

3.2.1.2.3. Öğle yemeği yardımı.

1997 yılında başlatılmış olan 8 yıllık orunlu eğitim kapsamında taşınmalı olarak okulların bulunduğu merkezlere gitmek zorunda bulunan öğrencilere 2003-2004 eğitim-öğretim yılından itibaren öğle yemeği verilmesi uygulaması başlatılmış olup kaynağı fondan karşılanmak kaydıyla bu hizmet Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı il ve ilçe Milli Eğitim Müdürlükleri tarafından yürütülmektedir. Bu amaçla 2016 yılında yaklaşık 460 milyon TL kaynak kullanılmıştır (ASPB, 2017, s. 55).

3.2.1.2.4. Ücretsiz ders kitabı uygulaması.

Hizmet 2003-2004 eğitim-öğretim yılından itibaren başlatılmış olup gelir durumuna bakılmaksızın ilköğretime devam eden çocukların kitapları bu kapsamda ücretsiz olarak dağıtılmaktadır. Bu doğrultuda fondan ayrılan kaynaklar doğrudan Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kullanılmaktadır (ASPB, 2017, s. 55).

3.2.1.2.5. Öğrenci taşıma, barınma ve iaae yardımı.

Taşımalı sistem kapsamında bulunmayan ilk ve ortaöğretim öğrencilerinin ulaşım ve barınma ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir hizmet olarak sürdürölmektedir. Özellikle yoksulluk riski altında bulunan ailelerin çocuklarının eğitime devam etmeleri açısından son derece önem arz eden bu yardımlar için 2016 yılında 340.151 TL kaynak kullanılmıştır (ASPB, 2017, s. 55).

3.2.1.2.6. Engelli öğrencilerin ücretsiz taşınması.

Bu yardım programı ile özel eğitim gereksinimi bulunan engelli çocuklar okularına ücretsiz olarak götürölmekte böylece eğitime devam etmeleri sağlanmaktadır. Hizmet SYGM, EYHGM ve MEB' in işbirliğiyle yürütölmektedir. Zihinsel ve otistik engellilerin yanında görme, işitme ve ortopedik engelleri bulunan çocuklar da bu hizmetten yararlandırılmaktadırlar (ASPB, 2017, s. 55).

3.2.1.3. Sağlık yardımları.

3.2.1.3.1. Şartlı sağlık yardımları.

Ölkemiz genelinde belirlenen düşük gelir gruplu ailelerin 0-6 yaş aralığında bulunan çocuklarını düzenli olarak sağlık kontrolüne götürmeleri karşılığında düzenli olarak yapılan yardımlardır. Bununla birlikte gebelik döneminde anne ile beraber çocukların korunmasını da sağlamak üzere annenin doğumunu hastanede gerçekleştirmesi ve düzenli doktor kontrolüne gitmesi şartıyla gebelik yardımları da bu kapsamda devam ettirilmektedir (ASPB, 2017, s. 56).

3.2.1.3.2. Genel sağlık sigortası (GSS) gelir tespiti ve prim desteği.

2012 yılında zorunlu olarak GSS uygulamasına geçilmesiyle birlikte ailedeki kişi başı geliri brüt asgari ücretin 1/3'ünden az olan kişiler geçmişte Yeşil Kart uygulamasında olduğu gibi sağlık hizmetlerinden ücretsiz olarak yararlandırılmakta ve primleri ASPB tarafından ödenmektedir. Gelir testleri SYDV'ler tarafından Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi kullanılarak yapılmakta ve gelir testleri sonucunda ulaşılan verilen SGK'ya bildirilmektedir (ASPB, 2017, s. 57).

Uygulama her ne kadar genel bir hizmet modeli olsa da sağlık konusunda çocukların bu hizmetten yararlandırılmaları son derece önem arz etmekte olup söz konusu GSS uygulamasıyla 18 yaşın altındaki bütün çocuklar GSS kapsamına alınmış olup sağlık hizmetlerinden ücretsiz olarak yararlandırılmaktadırlar.

3.2.1.4. Diğer yardımlar.

Yukarıda bahsedilen yardımların dışında çocukların korunmasına yönelik olarak sunulan diğer hizmetler ise 2022 sayılı Kanun kapsamındaki aylıklar ve evde bakım yardımlarıdır. 2022 sayılı kanun kapsamında 18 yaşın altında engelli çocuğu bulunan 91.478 kişi bu hizmetten yararlandırılmıştır (ASPB, 2017, s. 61).

3.2.2.Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün çocukların korunmasına yönelik hizmetleri.

Türkiye'de çocuk koruma hizmetlerinin yürütülmesindeki esas faaliyet birimi ÇHGM'dir. ÇHGM genel olarak hizmet sunumunu aile odaklı hizmetler ve kurum bakımı hizmetleri olarak iki koldan yürütmektedir. Son yıllarda aile odaklı hizmetlerden yararlandırılan çocuk sayıları artış göstermekteyken uygulanan politikalar ve aile odaklı hizmetlerin etkinliği neticesinde kurum bakımındaki çocuk sayısı ise genel olarak düşüş eğiliminde bulunmaktadır.

3.2.2.1. Aile odaklı hizmetler.

Aile odaklı hizmetler günümüz çocuk koruma politikaları içerisinde en önemli hizmet modelleri olarak görülmektedir. Bu doğrultuda çocukların aile yanında korunması ve sağlıklı gelişimlerinin sağlanması için SED, Koruyucu aile ve evlat edinme hizmetleri ülkemizdeki aile yanında bakım modellerinin temelini oluşturmaktadır. Koruyucu aile ve evlat edinme hizmetleri hakkında genel bilgiler verildikten sonra SED hizmeti ile alakalı daha ayrıntılı bilgileri bir sonraki bölümde inceleyeceğiz.

3.2.2.1.1. Koruyucu aile hizmeti.

Koruyucu aile hizmeti, her ne kadar 20. yy sonrasında önem kazanan aile odaklı hizmetlerden biri olsa da geçmişte daha önceki bölümlerde de bahsettiğimiz gibi aynı zamanda çocuk koruma alanındaki en eskiye dayanan temel hizmetlerden birisidir. Ülkemizde, daha önceki kanunlarda da bir çocuk koruma tedbiri olarak çocukların aile yanında bakımını öngören maddeler bulunmakla birlikte 1983 yılında kabul edilmiş olan 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nda koruyucu aile uygulaması çocukların korunmasına yönelik olarak uygulanan bir hizmet modeli olarak yer almıştır. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda ise bakım tedbir kararı içerisindeki bir hizmet modeli olarak kabul edilmiştir. Koruyucu aile genel olarak çeşitli sebeplerle öz aileleri yanında bakımları sağlanamayan çocukların devletin gözetimi altında gönüllü ya da ücretli aileler yanında geçici olarak bakımlarının sağlandığı bir hizmet modelidir (ASPB, 2017, s. 78). Bu hizmet modeli hem çocukların kurum bakımıyla karşılaşmadan geçici olarak bir aile tarafından bakımının sağlanarak öz ailesine dönüşü mümkün kılmakta hem de öz ailesine döndürülemeyecek durumda olan çocukların uzun soluklu olarak bu aileler yanında bakımını sağlayabilmektedir.

Elbette ki hizmetin gelişimindeki temel faktör koruyucu aile sayılarının artırılmasıdır. Bu doğrultuda 2002 yılına kadar yanlarında bir çocuk bulunduran koruyucu aile sayısı sadece 500' ken bu sayı 2017 yılı sonu itibariyle 4.654'e ulaşmıştır. Yine 2002 yılında koruyucu aile yanında bulunan çocuk sayısı 515'ken 2017 yılı sonunda ise 5.642 çocuk bir koruyucu aile yanında bulunmaktadır (AYDES, 2018). Her ne kadar koruyucu aile sayısı istenen düzeyde olmasa da 2000' li yıllardan sonra koruyucu aile sayısının ve bu hizmet modelinden yararlandırılan çocuk sayısının hızlı bir şekilde arttığını, bununla beraber koruyucu aile hizmet modelinden yararlandırılan çocuk sayısının devlet korumasındaki tüm çocuklara oranının giderek yükseldiğini söyleyebiliriz.

3.2.2.1.2. Evlat edinme.

Evlat edinme hizmeti, kendi aileleri yanında bakımlarının sağlanması mümkün olmayan çocuklar için uygulanan bir hizmet modelidir. Bakanlık politikası gereğince de kendi ailesi yanında yaşama şansı bulunmayan çocuklar için en uygun hizmet modeli evlat edinme hizmeti olarak kabul edilmektedir (ASPB, 2017, s. 79). Bakım kuruluşlarında bulunan çocuklardan durumu uygun görülen çocuklar, durumu uygun olan ailelerin yanına verilmekte ve ilk olarak bir yıllık süreç içerisinde aile yanında gerekli izlemeler ve değerlendirmeler yapılarak mahkeme kararıyla çocuklar bu hizmetten yararlandırılmaktadırlar. Evlat edindirilen çocuk ailenin öz çocukları gibi eşit haklardan yararlanmakta ve ailenin soyadını almaktadırlar. Son olarak 2016 yılında 814 çocuk evlat edinme hizmetinden yararlandırılmış olup (ASPB, 2017) 2017 yılında ise 817 çocuk hizmetten yararlandırılarak aile yanında bakımları sağlanmıştır (AYDES, 2018).

3.2.2.2. Kurum bakımı hizmetleri.

Bakanlığın çocuk korumasındaki temel hizmet politikası öncelikle çocukların kendi aileleri yanında bakımlarının sağlanması, bunun yerine getirilememesi durumunda ise aile odaklı diğer hizmetlerden yararlandırılması olarak sürdürülmektedir. Diğer taraftan aile odaklı hizmetlerden de yararlandırılmayan çocuklar için en son olarak kurum bakımı hizmetleri verilmektedir. Bu temel hizmet politikası gereği çocukların aile yanında bakımı ve korunmasına yönelik faaliyetler hız kazanmış kurum bakımında bulunan çocuk sayısı ise hızla azalmıştır. Bununla beraber ASPB tarafından sunulmakta olan kurum bakımı hizmetleri de ev tipi kuruluşları olarak dönüştürülmüş bu doğrultuda 2017 Haziran ayı itibarıyla de kışla tipi kuruluşlar tamamen kapatılmıştır. Bu tip kuruluşların tamamen kapanması çocukların bakımı ve gözetiminin daha iyi şartlarda ve daha uygun ortamlarda yerine getirilmesinin yanısıra hem Bakanlık hem de ülkemiz adına çocuk koruma alanında büyük bir prestij kazandıracaktır. Yapılan bu çalışmalar sonucunda kurum bakımı olarak hizmet veren kuruluşlar çocuk evleri ve çocuk evleri sitesi adları altında hizmet vermektedirler. Yaşanan bu olumlu gelişmeler beraberinde kapanan

koşuş tipi kuruluşlardaki çocuklar için 2017 yılında 80 çocuk evi ve 8 çocuk evleri sitesi(40 ev) açılışı yapılmıştır (ÇHGM, 2018).

3.2.2.2.1. Çocuk evleri sitesi.

Çocuk evleri sitesi, korunma ihtiyacı olan çocukların bakımlarının sağlandığı bir kampüs içerisinde bulunan birden fazla ev tipi hizmet birimlerinden oluşan kuruluşlar olarak hizmet vermektedir. Hizmet dönüşüm kapsamında hızla sayıları artmış olan çocuk evleri siteleri, 2017 yılında 108 kuruluş sayısıyla 6.208 çocuğa hizmet vermiştir (ÇHGM, 2018).

3.2.2.2.2. Çocuk evleri.

Çocuk evleri, her ilin sosyal ve kültürel özellikleri dikkate alınarak okul ve hastane gibi hizmet birimlerine yakın olan yerleşim yerlerinde apartman dairesi ya da müstakil binalarda 5-8 çocuğun ev ortamında bakımlarının sağlandığı bir hizmet modelidir (ASPB, 2017, s. 84). Çocuk bakım kuruluşlarının ev tipi hizmet birimlerine dönüştürülmesinden sonra ikinci olarak da çocukların sosyal yaşama uyumlarını kolaylaştırmak ve aynı zamanda komşuluk ilişkilerinin kurulması imkanı sağlaması açısından çocuk evleri çok büyük bir önem sahiptir. Geçmişte çocukların sosyal hayata uyumlarında karşılaşılan zorlukların büyük ölçüde bu hizmet modeliyle aşılacağı düşünülmektedir. 2017 yılında 1.195 çocuk evinde, 6.341 çocuğun aile ortamıyla aynı koşulları sağlayan bu hizmet birimlerinde bakımları sağlanmıştır (ÇHGM, 2018).

3.2.2.2.3. Çocuk destek merkezleri.

Çocuk destek merkezleri, suça sürüklenen, suç mağduru olan, sokakta yaşayıp çeşitli tehlikelerle karşı karşıya kalmış madde bağımlısı ve refakatsiz çocuklardan korunma veya bakım tedbir kararı alınan 11-18 yaş aralığındaki çocukların korunması için hizmet veren bir kuruluşlardır. Bu kuruluşlar çeşitli risk ve tehlikelerle karşılaşan çocukların yaşadıkları travmalarının etkisini en aza indirmeyi amaçlamaktadır (ASPB, 2017, s. 86). 2017 yılında 66 çocuk destek merkezinde 1.640 çocuk hizmetten yararlandırılmıştır (ÇHGM, 2018).

3.2.2.3. Özel kreş ve gündüz bakımevleri ile özel çocuk kulüpleri hizmetleri.

ASPB'nin sunmuş olduğu koruyucu ve önleyici hizmetler kapsamında SHK'nin 3. Maddesinin üçüncü fıkrası gereğince çalışana anne ve babaların çocuklarının bakımlarını gerçekleştirmek ve temel değer ve alışkanlıkla kazandırılması amacıyla 0-6 yaş grubu çocuklar için Kreş ve Gündüz Bakımevleri hizmetleri yürütülmektedir. Bu kapsamda kreşler 0-36 aylık çocuklar için hizmet vermekteyken, gündüz bakımevleri ise 37-66 aylık çocuklara hizmet vermek üzere oluşturulmuştur. 6-12 yaş aralığındaki çocuklar için hizmet veren birimler ise çocuk klübü olarak isimlendirilmektedirler. *Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Özel Çocuk Kulüpleri Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik* hükümleri gereğince, gerçek ya da tüzel kişiler tarafından kurulan bu hizmet birimlerinin açılış, işleyiş ve denetim işlemleri ASPB tarafından yürütülmektedir (ASPB, 2017, s. 72).

Ekonomik yoksunluk içerisinde bulunana ailelerin çocukları için bu hizmet birimlerinde yüzde 3' lük bir kontenjan ayrılmış olup kontenjan dahilinde bu çocuklar hizmetten ücretsiz olarak yararlandırılmaktadırlar. 2017 yılında bu hizmetten 2.400 çocuk ücretsiz olarak yararlandırılmış olup bu sayının 1.069'u ekonomik güzü yeterli olmayıp tek ebeveynli bir aile yaşayan çocuklardan oluşmaktadır (ÇHGM, 2018).

4. Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetinin İşleyişi ve Çocuk Koruma Sistemindeki Rolü

Bu bölümde SED hizmetinin çocuk koruma alanındaki rolüne değinilecek ancak gelecekte yapılacak çalışmalara ışık tutulması ve daha sonraki dönemlerde Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nde hizmeti yürütecek olanlar için hizmetin işleyişinin daha kolay bir şekilde kavranılması ve dahası çalışmanın bir arşiv niteliği taşıması açısından bütün süreçler daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmaya çalışılacaktır.

4.1. Çocukların Aile Yanında Bakımı

Daha önceki bölümlerde belirttiğimiz üzere özellikle gelişmiş ülkelerde 20. Yüzyıldan itibaren kışla tipi kurumların sayısı giderek azalmış ve kurum bakımı çocukların gelişimi açısından en sonda yer alan bir alternatif hizmet modeli olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bu amaçla çocukların aile yanında bakımı temel çocuk koruma modeli olarak benimsenmiş, hatta kurum bakımı modelinde de aile ortamını sağlamak üzere birtakım düzenlemelere gidilmiştir. Gelişmiş ülkelerde çocuğun öncelikli olarak biyolojik ailesi yanına döndürülmesi ve bu süreç içerisinde ailesinin yanında gerek sosyal gerekse de ekonomik olarak desteklenmesi ön plana çıkmıştır. Çocuk koruma alanında temel bir uluslararası belge olan ÇHS'de çocukların kendi öz aileleri yanında yaşama hakkı olduğuna sözleşme maddeleri içerisinde yer vermiştir (Özateş & Atauz, 2011). Zira aile ortamının çocuğun sağlıklı gelişimi için en uygun olan ortam olduğu çocuk koruma alanındaki temel argüman olarak kabul edilmektedir.

Ancak aile ortamının çocuğun sağlıklı gelişimi açısından en uygun yer olması bir takım sorunlarla beraber bazen mümkün olmayabilmektedir. İşte bu gibi durumlarda anne ve babaya çocuklarının gelişimi açısından gerek sosyal gerekse de ekonomik destekler sağlamak bazı sorunların çözümünde kolaylık sağlayabilmektedir. Bu noktada temel amaç çocuğun sağlıklı gelişiminin sağlanabilmesi için onun gelişimine uygun bir yaşam standardı oluşturmaktır. Modern çocuk koruma politikalarını şekillendiren temel bir uluslararası belge olan

ÇHS de 27. maddesiyle çocukların sağlıklı gelişimi için *yeterli bir yaşam standardına ulaşma hakkını* kabul etmiştir. Söz konusu madde bu hakkı şöyle ifade etmektedir: “*Taraf Devletler, ulusal durumlarına göre ve olanakları ölçüsünde, ana babaya ve çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere, çocuğun bu hakkının uygulanmasında yardımcı olmak amacıyla gerekli önlemleri alır ve gereksinim olduğu takdirde özellikle beslenme, giyim ve barınma konularında maddi yardım ve destek programları uygulurlar.*” Sözleşme çocukların korunması amacıyla öncelikli sorumluluğu anne ve babaya vermekle birlikte, ailenin bu sorumluluğu yerine getirememesi durumunda devletin de aileye karşı bir takım yükümlülükleri bulunduğunun altını çizmiştir.

Türkiye’de de özellikle 2000’li yıllarla beraber çocuk koruma alanındaki temel yaklaşım değişmeye başlamış, aile yanında bakım modellerinin yaygınlaştırılması yoluna gidilmiştir. Bu amaçla sosyal ve ekonomik yoksunluk içerisinde bulunan ailelerin çocukları için başta ekonomik destek olmak üzere çeşitli sosyal hizmet desteklerinin sağlanması önde gelen hizmet modellerinden biri olmuş, bu hizmetin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır. İşte ülkemizde çeşitli kamu kurumları ve gönüllü kuruluşların yaptığı ekonomik ve sosyal desteklerin ötesinde yukarıdaki sözleşme maddesini esas alarak uygulayan ana hizmet ise *SED hizmetidir*.

4.2. SED Hizmeti ve Ulusal Mevzuattaki Yeri

SED hizmeti, genel anlamda çocukların aile yanında sağlıklı gelişimlerini sürdürebilmeleri için ailelerin sosyal ve ekonomik yönden desteklendiği bir hizmet modelidir. Bununla beraber bir takım özel durumları bulunan gençlerin¹ de bu hizmetten yararlanmalarının onların sosyal yaşama uyumlarını kolaylaştıracağı düşüncesi, onların da bu kapsam içine alınmalarını sağlamıştır.

Hizmet ulusal mevzuatta ise 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu’nun 26. Maddesinde kendine yer bulmuştur. Buna göre madde de ; “*Korunmaya, bakıma,*

---

¹ SED kapsamında desteklenen bu gençler 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu’nun 22. maddesi ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nun 5 inci maddesi gereği haklarında korunma/bakım tedbiri kararı alınmış olup sosyal hizmet kuruluşlarından veya koruyucu aile hizmetinden yararlanıp reşit olarak ayrılanları ifade etmektedir.

yardıma muhtaç aile, özürlü, yaşlı ve diğer kişilerin tespiti, incelenmesi ve bunların sosyal hizmetlerden yararlandırılmasına ilişkin esaslar bir yönetmelikle düzenlenir.” Olarak ifade edilmektedir. Diğer taraftan 633 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Karaname'nin 2. Maddesinin (g) bendinde *“öncelikle çocuğun aile içinde yetiştirilmesi ve desteklenmesi için aileyi eğitim, danışmanlık ve sosyal desteklerle güçlendirmek”* ibaresiyle de hizmetin uygulanmasına yönelik düzenlemede bulunulmuştur.

SED hizmetinin uygulanmasına ilk olarak Ayni Nakdi Yardımlar Yönetmeliği temelinde başlanılmış, geçen yıllar içerisinde birtakım değişikliklere de uğrayarak 3 Mart 2015 tarihli ve 29284 sayılı *Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik (SEDHY)*' le *çocuk odaklı* bir şekilde yeniden düzenlenmiştir. Diğer taraftan *2015/5 sayılı Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetine İlişkin Genelge* de hizmetin uygulama esaslarını gösteren bir diğer önemli belge olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.3. SED Hizmetinin Kapsamı

Bir önceki başlık altında incelendiği gibi SED hizmeti çocuk ve gençlere yönelik bir sosyal hizmet modelidir. Ancak hizmet kapsamında bu çocuk ve gençler içinde bir takım sınırlamalara gidildiğini görmekteyiz. SEDHY' de öncelikli olarak bir muhtaçlık tanımı yapılmış, sonrasında ise bu muhtaçlık tanımına giren çocuk ve gençler dört gruba ayrılarak hizmet kapsamına alınmışlardır. SEDHY' de somut anlamda bir gelir kriteri oluşturulmamış, muhtaçlık genel anlamda ailenin geçimini sağlamakta güçlük çekmesi olarak ifade edilmiştir. SEDHY' nin 4. Maddesinin (I) bendinde muhtaçlık tanımı: *“ Kendisini, eşini ve bakmakla yükümlü olduğu çocuklarını ve diğer aile bireylerini, buldukları mahallin hayat şartlarına göre asgari seviyede geçindirmeye yetecek geliri, malı veya kazancı bulunmama halini”* olarak açıklanmıştır. Hizmet kapsamına giren bireylerin belirlenmesindeki ikinci aşama ise SEDHY' nin 6. Maddesinin a), b), c) ve ç) bentlerinde belirlenmiş olan dört gruptur.

SEDHY'nin 6. Maddesinin a) bendindekiler şöyle ifade edilmiştir: *“Haklarında bakım tedbir kararı verilerek sosyal hizmet kuruluşlarında bakılan ve desteklendikleri takdirde ailesi veya yakınları yanına verilebilecek çocuklar.”*²

En basit ifadesiyle anlatmak gerekirse bu çocuklar kurum bakımı hizmet modellerinden yararlanmakta olup ailesi yanına döndürülen çocukları ifade etmektedir. Aynı zamanda bu grupta bulunanlar korunma kararı devam ederek SED hizmetinden yararlandırılan çocuklardır. Dolayısıyla SED hizmetinin veri girişlerinin yapıldığı Yönetim Bilişim Sistemi (YBS)'nde aile yanına döndürülen çocukların sayısının tespit edilmesi açısından da bu durum son derece önemlidir. Bu hususta yaşanan bazı sorunlara ise çalışmanın ilerleyen bölümlerinde değinilecektir.

İkinci grupta bulunan b) bendindekiler: *“Ekonomik yoksunluk nedeniyle, desteklenmedikleri takdirde korunmaya muhtaç duruma düşecek olanlardan haklarında bakım tedbiri kararı alınmaksızın sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlandırılarak ailesi veya yakınları tarafından bakılabilecek çocuklar.”*³ Olarak ifade edilmiştir. Bu grupta bulunan çocuklar, herhangi bir korunma/bakım tedbiri kararı bulunmaksızın aileleri yanında desteklenen çocukları ifade etmektedir.

SEDHY'nin c) bendi kapsamında bulunan gençler ise: *“Bakım tedbir kararlı iken yaş sınırlarını tamamlamaları nedeniyle, sosyal hizmet kuruluşlarından veya koruyucu aile yanından ayrılanlardan iş ve meslek edinme kursuna veya eğitimlerine devam eden veya bir iş ve meslek sahibi olamayıp desteklenmedikleri takdirde muhtaç duruma düşecek olan gençler.”*⁴ Olarak açıklanmıştır.

Son olarak dördüncü grupta bulunanlar ise ç) bendinde *“Olağanüstü bir felaket, tabii afet, hastalık veya kaza geçirerek belirli bir süre kendisinin ve geçindirmekle yükümlü bulunduğu aile fertlerinin temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olanlar ile hayati tehlike arz eden ve ameliyat gerektiren durumlarla karşılaşan veya*

---

² İlgili yönetmeli maddesinde ötürü bu grupta bulunan çocuklar hizmet sunumunda 6(a)' lılar olarak ifade edilmektedir. Çalışmanın ilgili yerlerinde bu gruptaki çocukları karşılaması amacıyla 6 (a)' lılar ifadesi kullanılmaya devam edilecektir.

³ Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bu grupta bulunan çocuklar 6 (b)' liler olarak ifade edileceklerdir.

⁴ Bu grupta bulunan gençler çalışmanın ilerleyen bölümlerine 6(c)' liler olarak ifade edileceklerdir.

vefat eden kişilerin çocukları.”⁵ Olarak ifade edilmiştir. Ç) bendinin SED hizmeti kapsamında bulunması hizmetin aynı zamanda acil vakalarda da direkt olarak devreye girmesini sağlamış, son yıllarda yaşanan terör olayları ve doğal afetler gibi bazı durumlarda çocukların mağdur olmasını engelleyen bir fonksiyonunu da ortaya çıkarmıştır. Zira hizmetin uygulanmasında bir diğer önemli düzenleme olan 2015/5 sayılı *Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetine İlişkin Genelge* bu gibi durumlarda ödeme döneminin beklenmeden ailelere *7 iş günü* içerisinde ödeme yapılabileceğine dair bir hüküm getirmiştir.

4.4. Ekonomik Destek Çeşitleri ve Oranlar

SED hizmeti modeli çocuklar için ailelere süreli ve geçici olmak üzere ekonomik destekler sağlamaktadır. SEDHY’ de süreli ekonomik destek, “yardıma muhtaç olduğu tespit edilen ailelerin çocukları ile gençlere, sosyal ve ekonomik bir sorunun giderilmesi amacıyla, Bakanlığın bütçe imkanları ölçüsünde, belirlenen süre ve oranlar dahilinde gençler ve çocuklar için aylık ödemeler şeklinde yapılacak yardımı” olarak tanımlanmıştır. Geçici ekonomik destek ise SEDYH’ de , “ yardıma muhtaç olduğu tespit edilen ailelerin çocukları ile gençlere, sosyal ve ekonomik bir sorunun giderilmesi amacıyla yılda bir, zaruri hallerde en çok iki defaya mahsus olmak üzere ekonomik destek tutarının en fazla üç katına kadar yapılacak yardımları” ifade etmektedir. Bu ekonomik desteklerin ödenmesinde temel alınan ölçüt ise ek gösterge dahil en yüksek devlet memuru aylığı olarak belirlenmiştir. 2018 yılı Ocak-Haziran dönemine ait ekonomik destek tutarları ise Tablo 3’ te belirtildiği şekildedir.

Tablo 4.1. Ekonomik Destek Tutarları

EĞİTİM GRUPLARI	Oranlar %	2018 Ocak-Haziran Sosyal yardım Tutarı
OKUL ÖNCESİ ÇOCUK	50	515,61
İLKÖĞRETİME DEVAM EDEN ÇOCUK	75	773,42
ORTA ÖĞRETİME DEVAM EDEN ÇOCUK	80	824,98
ORTA ÖĞRETİM SEVİYESİNDE OLUP OKULA DEVAM ETMEYEN ÇOCUK İÇİN	50	515,61

⁵ Bu grupta bulunanlar çalışmanın ilerleyen bölümlerinde 6 (ç)’ liler olarak ifade edileceklerdir.

YÜKSEKÖĞRETİME DEVAM EDEN ÇOCUK	90	928,10
YETİŞKİNLER İÇİN	40	412,49
ORTALAMA	73,75	760,53
ÇEYİZ YARDIMI	150	1.547,00
1 Kat	100	1031,23
2 Kat	200	2062,46
3 kat	300	3093,69

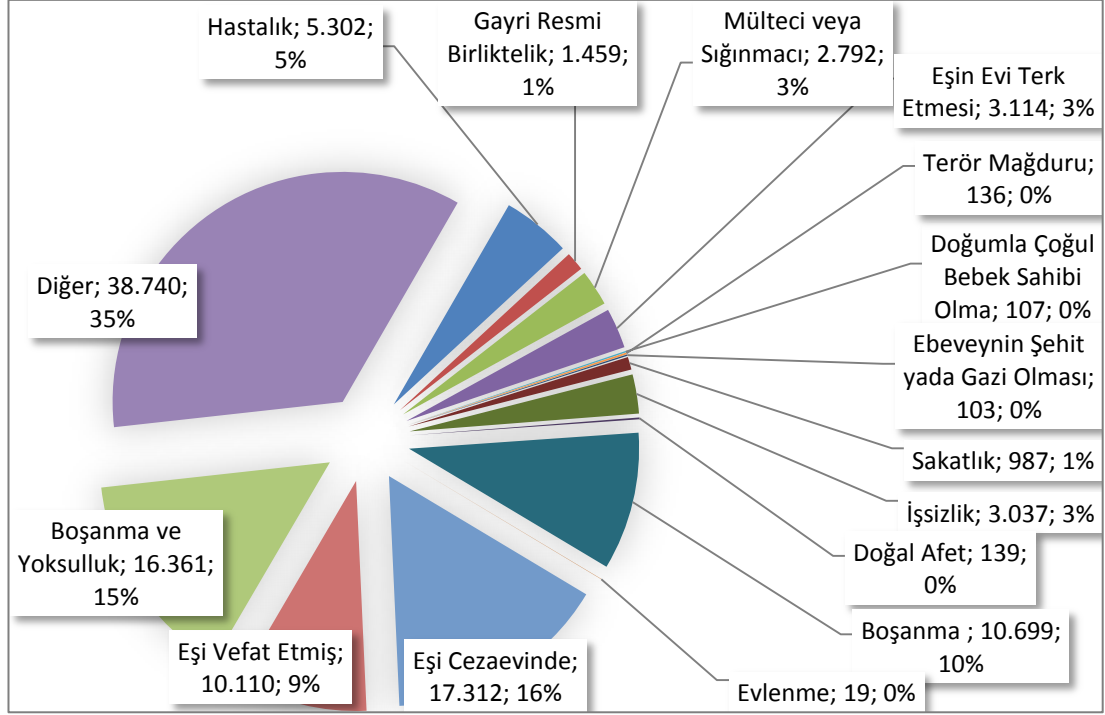
Kaynak: (ÇHGM, 2018)

Buna göre SED hizmetiyle aile yanında desteklenen bir çocuğun ortalama maliyeti Tablo 3’ te belirtildiği üzere *760,53 TL* ‘dir

4.5. SED Hizmetine Başvuru Nedenleri

Hiç şüphesiz müracaatçıların SED hizmeti modeline başvurma nedeni ailelerin yaşadığı ekonomik yoksunluktur. Diğer özel sebepler her ne olursa olsun temelde ekonomik yetersizlik, ailelerin bu hizmet modeline başvurusunda ön plana çıkmaktadır. SED hizmet modelinin işleyişinde önemli bir yer tutan YBS modülünde bir takım özel durumlara yer verilmiş daha sonra ise ‘diğer nedenler’ ifadesiyle de bu özel nedenler dışındaki nedenler destek isteme nedeni olarak belirtilmiştir. Modülde biri diğer nedenler olmak üzere 16 destek isteme nedeni bulunmakta olup birtakım benzer nedenlerin ayrı nedenler olarak ifade edildiği görülmektedir. Boşanma tek başına bir destek isteme nedeni olarak bulunuyorken, aynı zamanda boşanma ve yoksulluk’ da bir neden olarak belirtilmiştir. Elbette ki ASPB tarafından yürütülmekte olan sistem yenileme çalışmaları içerisinde SED modülünde değişiklik yapılması gereken alanların başında destek isteme nedenleri karşımıza çıkmaktadır. Şekil 1, 16 Ocak 2017 tarihi itibariyle YBS modülündeki destek isteme nedenlerini sayısal olarak göstermektedir.

Şekil 4.1. Destek İsteme Nedenleri

Kaynak: (YBS, 2018)

Destek isteme nedenleri hem müracaatçı grubunun özelliklerini belirtmesi hem de verilen desteğin amacına uygun olarak taşra teşkilatınca kullanılıp kullanılmadığı hakkında önemli fikirler vermektedir. Örneğin SED hizmeti kapsamında ekonomik yetersizliği bulunan tek ebeveynli aileler özel olarak dikkate alınmakta ve genellikle anne ve çocuklardan oluşan bu ailelerin desteklenmesine özen gösterilmektedir. Boşanma, eşin evi terk etmesi, eşin vefat etmesi, eşin cezaevinde olması gibi destek isteme nedenleri göz önüne alındığında SED hizmetinden yararlananların en az %38'inin tek ebeveynli ailelerden oluştuğunu söyleyebiliriz. Zira boşanma ve yoksulluk olarak belirtilen nedenini sadece ekonomik yetersizlikler için kullanıldığı düşünülmektedir. Ancak boşanma ve yoksulluk nedeni de bu grup içerisinde değerlendirildiğinde bu oran müracaatçıların yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Diğer taraftan diğer nedenler olarak belirtilen destek isteme nedeni içerisinde de bazı özel durumların bulunabileceği ve bu özel durumların doğru destek isteme nedeni olarak belirtilmediği de göz önüne alınırsa bu sayı artacaktır. Yine de yukarıdaki grafik bize SED hizmetinin ailelerin parçalanmasını önlediğini, herhangi bir geliri bulunmayan özellikle anne ve çocuklardan oluşan grubun hizmetin ana grubunu

oluşturduğunu göstermekte, hizmetin amacına uygun bir şekilde kullanıldığına dair güçlü kanıtlar da sunmaktadır.

4.6. SED Hizmetinin İşleyişi

SED hizmeti ASPB Genel Müdürlüklerinden biri olan Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesindeki Aile Yanında Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı içerisinde bulunan Aile Yanında Bakım Birimi tarafından koordine edilmekte, bu birim ise işlemlerini yürütürken YBS modülünü kullanmaktadır. Hizmetin geliştirilme dönemlerinde kullanılmaya başlanmış olan bu modül bazı durumlarda gelişen hizmetin gereklerine cevap verme noktasında yetersiz kalabilmektedir. Modül merkezi kontrol açısından çok önemli olan ve ailenin yaşam standartlarının belirlenmesinde temel argüman olan ailenin gelir ve yaşam koşulları hakkında herhangi bir veri bulundurmamaktadır. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse müracaatçıların talebinin uygun görülmesi sonrasında sadece yönetmelik kapsamında gerekli olan veriler buraya kaydedilmekte, ancak müracaatçının talebinin değerlendirilmesinden önce ise uygulayıcılara herhangi bir bilgi sunmamaktadır. Oysaki modülün temel ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük çeken ailelere ait çeşitli verileri bulundurması, gerek taşra teşkilatlanmasında müracaatçı taleplerinin doğru bir şekilde değerlendirilmesi, gerekse de merkezde politika üretenlerin hedef kitleyi belirlemesi ve hizmetin işleyişinde merkezi kontrol sistemi oluşturularak hizmetin etkin ve verimli bir şekilde sunulabilmesi için son derece önemli görülmektedir. Bu doğrultuda Bakanlığın yeni bir modül oluşturulmasına yönelik çalışmaları devam etmekte olup bu yöndeki eksiklikleri giderebileceği düşünülmektedir. Öte yandan SED hizmetinin işleyişi merkezde Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü koordinesi ile olmak üzere aşağıdaki süreçlerden geçmektedir.

4.6.1. Başvuru.

SED hizmeti ile ilgili işlemler gerek kişilerin Bimer, Cimer ve ÇHGM ya da taşra teşkilatlanmasına dilekçeleri ile başvurmaları halinde başlatılmaktadır. Öte yandan ÇHGM' nin 29.04.2017 tarihinde 81 İl Valiliğine gönderdiği *Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti Uygulamaları ve YBS Düzenlemesi* konulu talimat yazısıyla da

kişilerin doğrudan İl Müdürlükleri'ne ya da Sosyal Hizmet Merkezleri'ne başvurmaları beklenmeksizin hizmete ihtiyacı olduğu duyulan, tespit edilen ya da basında yer alan haberlerin ihbar kabul edilerek bu kişiler hakkında derhal SED hizmeti sürecinin başlatılması da uygun görülmüştür. Talepte bulunanlar ya da desteğe ihtiyacı olduğu tespit edilen kişilerle bir ön görüşme gerçekleştirilmekte, bu ön görüşme neticesinde sosyal ve ekonomik olarak desteklenmeleri kanaatine varılan müracaatçılar için dilekçeye ek olarak T.C. Kimlik beyanı, gerektiğinde alınacak sağlık raporu ve öğrenci belgesi ve *Çalışma ve İş Kurumu'na başvurduğuna dair belge* istenmekte daha sonra gerekli incelemelere başlanmaktadır.

4.6.2. İnceleme.

Başvuru ve ilk görüşme sonrasında müracaatı ele alınanlardan SED hizmeti kapsamında olmayan kişiler (çocuksuz aileler v.b.) için gerekli rehberlik yapılarak destek alabilecekleri birimlere ya da ilgili kurumlara yönlendirilmektedir. SED hizmeti kapsamında olabileceği düşünülen kişiler ise MERNİS, SOYBİS, YBS veri tabanlarından sorgulanmaktadır. SOYBİS veri tabanı ile da mükerrer yardımların önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Bu veri tabanlarından yapılan sorgulama sonrasında SED hizmetinin verilmesinin uygun olacağı düşünüldüğü aileye, kendi ikametlerinde, gerek görülmesi halinde ise okul, işyeri ve toplumsal çevresi hakkında sosyal ve ekonomik durumlarını kapsamlı bir şekilde ele alan bir sosyal inceleme yapılarak sosyal inceleme raporu (SİR) düzenlenmektedir. İnceleme neticesinde SED hizmetinin verilmesinin uygun bulunmadığı durumlarda ise vaka kapatma raporu hazırlanarak dosya kapatılmaktadır. Öte yandan ekonomik destek süresi sona eren vakalarda süreç sosyal incelemenin yapılması aşamasından itibaren tekrar aynı şekilde ilerlemektedir.

4.6.3. Onay ve diğer işlemler.

Hazırlanan SİR neticesinde meslek elemanın olumlu kanaati dikkate alınarak ilgili aileye SED hizmeti sunulması konusu onaya sunulmaktadır. On iki aya kadar süreli ekonomik destekler illerde İl Müdürü, ilçelerde ise Sosyal Hizmet Merkezi Müdürü'nün onayı ile uygun görülebilmektedir. Diğer taraftan on iki aydan uzun

sürelî ekonomik destekler ise vali veya kaymakamın olurluna sunulmaktadır. Vali ya da kaymakamın olurluna sunulması işlemi Şu açıdan farklılık gösterebilmektedir. İlk müracaatı alan ve sosyal incelemeyi yapan Sosyal Hizmet Merkezi'nin ilçede yer alması halinde bağlı bulunduğu mülki idare amiri kaymakam, merkez ilçede yer alması halinde ise vali olabilmektedir. Onay aşamasında SED hizmetinin verilmesinin uygun bulunmadığı durumlarda da yine vaka kapatma raporu hazırlanarak dosya kapatılmaktadır. Diğer taraftan SED hizmetinin verilmesi uygun olan kişilerin bilgileri YBS modülüne işlenmekte, böylelikle her ay ödemeler ÇHGM' nin gözetimi altında yapılabilmektedir. Her ayın 22'sine kadar, gelecek ayın ödemeleri sisteme girilmekte ve gerekli ödenekler ÇHGM tarafından illere gönderilmektedir.

4.6.4. İzlemeler.

İzlemeler SED hizmetinden yararlandırılan çocukların aile yanında sağlıklı gelişiminin sağlanıp sağlanmadığının meslek elemanlarınca periyodik olarak gözlenmesidir. Dolayısıyla verilen ekonomik desteğin çocuğun yararına kullanılıp kullanılmadığı ve aile içerisinde görülen çeşitli psiko-sosyal sorunların giderilip giderilemediğine ilişkin de meslek elemanlarına birçok veri sunabilmektedir. SEDHY' de de periyodik izlemelerin en geç 6 aylık sürelerle yerine getirilmesi gerekmektedir, ancak görülen lüzum üzerine 20.02.2017 tarihli ve 20189 sayılı SED İzlemeleri konulu yazıyla SED hizmetinden yararlandırılan çocukların 3'er aylık periyotlarla izlenmesi talimatı gönderilmiştir. İzlemelerde kullanılmak üzere periyodik izleme formu kullanılmakta olup bu formda aile-çocuk ilişkisinden, ailenin yaşam standartlarına ve çocuğun eğitim durumlarına kadar birçok bölüm bulunmakta ve periyodik izlemeler karşılaştırılarak aile ve çocuk hakkındaki olumlu ve olumsuz gelişmeler belirtilen süreler içerisinde karşılaştırılmaktadır.

4.6.5. Başvuru, inceleme, onay ve izleme süreçlerinin değerlendirilmesi.

Başvuru süreci içerisinde elbette ki en önemli husus müracaatçıların taleplerin ilgili taşra teşkilatına ulaşmasıdır. Bu süreç içerisinde başvuruda bulunduğu ilde ikamet eden kimseler direkt olarak İl Müdürlükleri ya da SHM' lere çık hızlı bir

şekilde ulaşabilmektedir. Ancak özellikle cezaevinde bulunanlar ve Bimer ve Cimer ve dilekçe yoluyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na başvuruda bulunanların tekrar ÇHGM tarafından taşra teşkilatına yazıyla dilekçelerini iletilmesi gerekmektedir. Bu süreçte Genel Müdürlük haftalık olarak yaklaşık 100 dilekçeyi işlem yapılması için illere göndermektedir. Cezaevlerinde bulunana kişilerin cezaevinde görev yapan meslek elemanlarınca dilekçelerinin kabul edilerek ilgili yerlere gönderilmesi ya da sistem üzerinden dilekçelerin ilgili yerlere havale edilememesi hem süreci yavaşlatmakta hem de politika geliştirmeye odaklanması gereken personelleri de gereksiz iş yükü altına sokmaktadır. Ayrıca Çalışma ve İş Kurumu Müdürlükleri'ne başvuran müracaatçılar için daha sonrasında ÇHGM herhangi bir veri alamamakta dolayısıyla ekonomik yoksunluk içerisinde bulunan bu ailelerin bir iş ya da meslek sahibi edindirildiklerine dair herhangi bir bilgiye veri ağıyla erişilememektedir.

Diğer taraftan inceleme süreci içerisinde yapılan sosyal incelemede somut bir ihtiyaç kriterinin bulunmaması meslek elemanlarını ikilem içerisinde bırakabilmekte bu da Genel Müdürlük personeline sürekli olarak taşraya görüş bildirir bir hüviyet kazandırmaktadır. Aynı zamanda aynı il içerisinde benzer imkanlara sahip ailelerle ilgili farklı meslek elemanları farklı kanaatlerde de bulunabilmektedir. Öte yandan onay makamında hizmetin ilk yıllarında uygun görülmüş olan İl Müdürlüğü ve Sosyal Hizmet Merkezi Müdürlüğü ikili düzenlemesi hizmetin standart bir şekilde sunumun gerçekleştirilmesine de engel olduğu düşünülmektedir. Zira SHM' ler tarafından yürütülen hizmetlerde ilgili kuruluş yönetmeliğine göre bir komisyon marifetiyle karar alınmaktayken İl Müdürlüğü'ne ilişkin böyle bir karar mekanizması kanuni çerçevede oluşturulmamıştır. Diğer taraftan mülki idare amirlerinin uzun süreli ekonomik desteklerde onay makamı olması hizmetin sunumunda ve alınan onayların veri girişlerinin yapılmasında gecikmelere neden olduğu görülmüştür. Ayrıca aynı aile için 1 yıllık destekler İl Müdürlükleri ve SHM' lerin onayıyla alınabilmekteyken, aynı ailenin desteklerinin uzatılmasında vali ya da kaymakam olurunun kullanılması hizmet sürecini uzatan gereksiz bir bürokrasi oluşturulmasına yol açmıştır.

İzleme süreci içerisinde ise kullanılmakta olan periyodik izleme formunun çocuk ve aile hakkında birçok veriyi izlemeyi yapan meslek elemanına sunmasını olumlu bir husus olarak görmek gerekmekte ancak an itibariyle çocuk ve ailedeki çeşitli sosyal sorunların iyileştirilmesine yönelik bir müdahale planının oluşturulmuyor olması bir olumsuzluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.7. Çocuk Koruma Alanındaki Temel Kanunlar ve SED Hizmeti

Bu başlık altında çocuk koruma alanındaki temel kanuni düzenlemeler olan 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanun'larının uygulanmasında gelişen birtakım farklılıklara değinilecektir.

4.7.1. Sosyal Hizmetler Kanunu ve Çocuk Koruma Kanunu'nun uygulanması.

Şüphesiz SED hizmetinin temel kanuni dayanağı olan SHK bütün yönleriyle hizmetin uygulanmasında son derece önemli bir rol oynamaktadır. Ancak korunma kararlı çocuklar konusunda SHK' nin uygulanmasında bir takım özel hususlara değinmemiz gerekmektedir. SED hizmeti kapsamında ilk olarak aile yanına döndürülen çocuklar, ikinci olarak da korunma kararı uzatılan çocuklar bu hizmetten yararlanabilmektedirler. Yani kurum bakımında bulunan bir çocuk *korunma kararı devam ederken aile yanına döndürülerek* SED hizmetinden yararlanabilmektedir. Diğer taraftan korunma kararı uzatılan çocuklar da SEDHY' nin 6. Maddesinde belirtildiği gibi desteklenebilmektedirler. Ancak söz konusu kanunun korunma kararının düzenleyen 22. Maddesi 6/2/2014 tarihli ve 6518 sayılı Kanun ile "*Korunmaya ihtiyacı olan çocukların reşit oluncaya kadar bu Kanun hükümlerine göre Kurumca kurulan sosyal hizmet kuruluşlarında bakılıp yetiştirilmeleri ve bir meslek sahibi edilmeleri hususundaki gerekli tedbir kararı 3/7/2005 tarihli ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'na göre yetkili ve görevli mahkemece alınır*" olarak değiştirilmiştir. Yani bu değişikliğe göre artık SHK' ye göre korunma kararı alınamayacak olup ÇKK' ye göre bakım tedbiri kararı alınabilecektir. İşte iki kanununu uygulanmasındaki farklılıklar da burada başlamaktadır. Zira ÇKK' nin koruyucu ve destekleyici tedbirleri düzenleyen 5. Maddesinde daha önce

belirttiğimiz gibi kurum bakımı ve koruyucu aile hizmet modelleri yer almaktadır. Dolayısıyla aile yanına döndürülmek istenen bir çocuk 2014 değişikliğinden önceki korunma kararlı statüsünde olursa korunma kararı devam ederek aile yanında SED hizmetinden yararlanabilmekte, ancak bakım tedbiri kararlı olarak aile yanına döndürülmesi sürecinde ise bu tedbir kararının kaldırılması zorunlu olmaktadır. Zira bakım tedbiri kararı, bir hizmet modeli olarak SED hizmetini kapsam içine almamaktadır. Fakat SED hizmetinin uygulanmasında ortaya çıkan bu farklılıklar gün geçtikçe azalmakta ve korunma kararlı çocukların sayısı giderek düşmektedir.

Diğer taraftan yaşanan bu farklılık esas olarak aile yanına döndürülen çocukların sayısında kendini göstermektedir. Bu farklılıklar ÇHGM tarafından verilerin izlendiği YBS' deki *aile yanına döndürülen çocuk* sayılarına bakıldığında daha iyi anlaşılacaktır.

4.8. SED Hizmetinin Hizmet Gruplarına Göre İşlevleri

Bu başlık altında SEDHY' de kapsama alınana dört grup için hizmetin verilmesindeki fonksiyonları ve çok yönlülüğü üzerinde değerlendirmelerde bulunulacaktır.

4.8.1. SED hizmeti ve 6a kapsamında bulunan çocuklar.

Bu başlık altında SED hizmetinin esas olarak çocukları aile yanına döndürmesi işlevi ön plana çıkarılacaktır. Burada anlatılmak istenen bir diğer husus da SED hizmetin iki kanunun farklı uygulamalarından ötürü aile yanına döndürdüğü çocuk sayılarının ancak yarısına ulaşılabilirdiği kanıtlamak, SED hizmetinin çocukların aile yanına döndürülmesi konusunda ülkemiz genelinde sunulmuş olan en etkin hizmet modeli olduğunu ortaya koymaktır. Bu doğrultuda 6a'lılar kurum bakımından aile yanına döndürülen çocukları ifade ettiği için konu Çocukları Aile Yanına Döndürülmesi alt başlığında anlatılmaya çalışılacaktır.

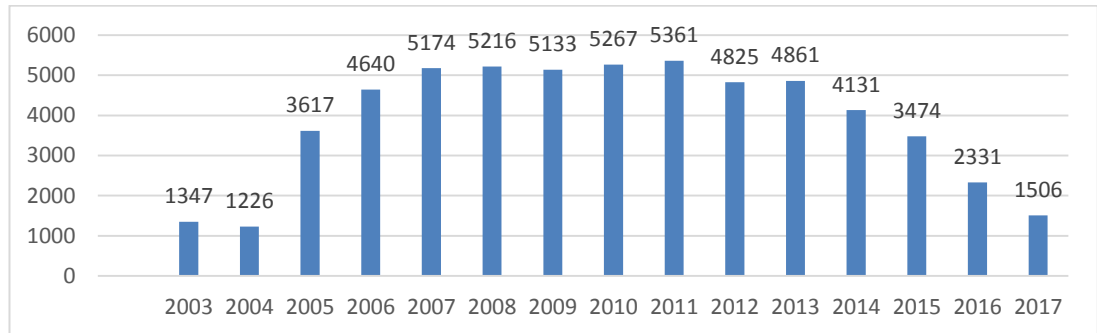
4.8.1.2. Çocukların aile yanına döndürülmesi.

SED hizmetinin uygulanmasındaki öncelikli temel grup 6a'lılar olarak bilinen korunma kararlı çocuklardır. SEDHY' de de bu doğrultuda bu kapsamdaki

çocukların korunmasına yönelik önlemleri görebilmekteyiz. SEDHY' nin 13. Maddesinin ikinci fıkrası kapsamında 6b'liler olarak bilinen koruma kararsız çocukların aynı ailede en fazla ikisinin bu hizmetten yararlanabilmesine yönelik bir sınırlama varken, aynı fıkrada korunma kararlı çocuklar için böyle bir sınırlama bulunmamaktadır. Yani kurum bakımında bulunan çocukları SED hizmetiyle yanlarına döndürülecek olan bir aile herhangi bir sınırlama bulunmaksızın ne kadar çocuğu bulunursa bulunsun hizmetten yararlanabilmektedir. Bu kapsamda yapılan tek sınırlama SEDHY' nin 13. Maddesinin üçüncü fıkrasında belirtilen ekonomik destek tutarının azaltılmasına yöneliktir. Buna göre aile yanına döndürülen iki çocuk için ekonomik destek miktarının tamamı, üçüncü çocuk için destek tutarının %40'ı, dört ve üzeri çocuklar içinse belirlenen ekonomik destek tutarının %30'u oranlarında ailelere ödeme yapılabilmektedir. 2005 yılında başlatılan Aileye Dönüş Projesi kapsamında kurum bakımında bulunan çocuklar çok hızlı bir şekilde aileleri yanına döndürülerek, sosyal ve ekonomik yönden desteklenmişlerdir. Bu süreç içerisinde SED hizmeti kurum bakımının olumsuzluklarını önlemeye yönelik en etkin hizmet modeli olarak öne çıkmıştır. SED hizmetinin bu etkin rolünü aşağıdaki grafiklerde de görmek mümkündür. Aile yanına döndürülen bu çocuklar korunma kararlılar olarak SED hizmetin faydalanmaya devam etmektedirler. Aile Yanında Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı'nda yapılan arşiv taramaları sonucunda 2003 ve 2004 yıllarındaki verilere de erişilmiştir. Aileye Dönüş Projesi başlatılmadan önce de bu yıllarda 2.573 çocuğun kurum bakımından aile yanına döndürülmesi dikkat çekicidir. 2003 yılından günümüze değin aile yanına döndürülen çocuk sayıları aşağıdaki gibidir.

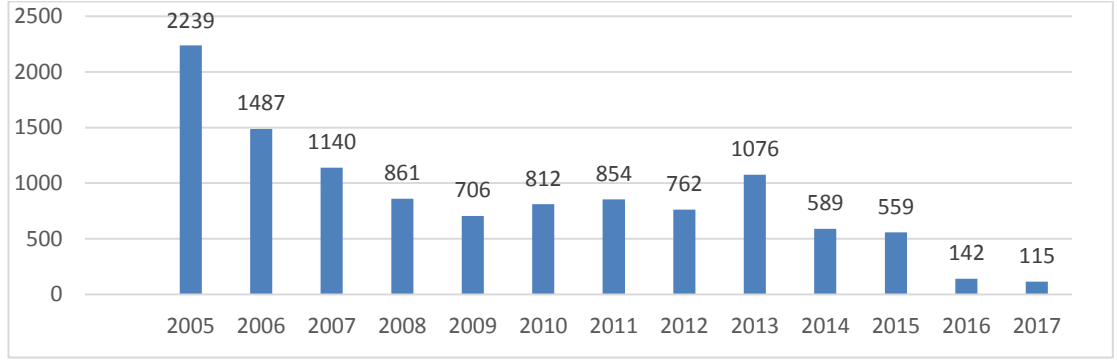
Şekil 4.2. Korunma Kararlı Olarak SED Hizmetinden Yararlandırılan Çocuk Sayısı

Kaynak: (AYDES, 2018)

Grafikte görüldüğü üzere 2005 yılında başlayan *Aileye Dönüş Projesi* ile birlikte kurum bakımında bulunan birçok çocuk SED hizmetinden yararlandırılarak ailesi yanına döndürülmüş, 2014 yılından itibaren ise Sosyal Hizmetler Kanunu'nda yapılan değişikliğin sonucunda bakım tedbiri kararının sadece Çocuk Koruma Kanunu ile verilebilmesi neticesinde sayı giderek azalmıştır. 2017 yılında korunma kararlı olarak SED hizmetinden yararlandırılan çocuklardan sadece 115' i o yıl içerisinde aile yanına döndürülen çocuklardır (AYDES, 2018).

Şekil 4.3. Yıllar İtibariyle Aile Yanına Döndürülen Çocuk Sayıları

Kaynak: (AYDES, AYDES Arşivi, 2018)

Grafik 3' de görüldüğü gibi 2005 yılından 2017 yılın sonuna kadar toplam 11.342 çocuk kurum bakımından aile yanına döndürülmüştür. Bu sayının önemi 2017 yılı Aralık ayı itibariyle Türkiye genelinde 14.189 (ÇHGM, 2017) olan kurum bakımındaki çocuk sayısına bakıldığında daha iyi anlaşılmaktadır.

Ancak grafikte belirtilen sayıların dışında aile yanına döndürülen çocukların büyük bir kısmı ise bu kayıtlara geçirilememiştir. Yukardaki sayılar sadece korunma kararlıları ifade ettiğinden dolayı bakım tedbiri kararlı olup bu tedbir kararı kaldırılarak ailesi yanına döndürülen çocukları kapsamamaktadır. Dolayısıyla mevcut durumun yorumlanabilmesi için ÇKK' nin yayımlanmış olduğu tarih öncesini gerekmektedir. Bu tarih ise 15/07/2005 tarihidir. Zira bu tarihten önce çocuk koruma alanındaki esas kanuni düzenleme olan SHK korunma kararının alınması işlemindeki tek yasal dayanaktır. *O halde hem Aile Yanına Dönüş Projesi hem de SHK' nin SED hizmetinin yürütülmesindeki etkin olduğu tek yıl 2005 yılıdır.* Bu tarihten sonra 2014'e kadar ÇKK' de devrede olmuş, çocuklar aile yanına döndürülürken bir kısmı korunma kararlı bir kısmı ise korunma kararsız olarak bu

hizmetten yararlandırılmış, dolayısıyla YBS modülü aile yanına döndürülenler olarak sadece SHK' ye göre korunma kararlıları aile yanına döndürülen çocuk olarak göstermiştir. 2014 yılından itibaren ise çocuklar sadece ÇKK' ye göre bakım tedbiri kararı kaldırılarak aile yanına döndürülmüş, düşen rakamlar ise 2014 yılından önce korunma kararlı olup birkaç yıl kuruluş bakımında kaldıktan sonra aile yanına döndürülen az sayıda çocuğu görmemize imkân sunmuştur.

Bu doğrultuda 2005 yılı göz önüne alınarak değerlendirme yapıldığında Türkiye'deki toplam çocuk nüfusunun neredeyse aynı olarak kaldığı gerçeğini de göz önünde bulundurarak⁶ mevcut sayıya ilave olarak en az bir o kadar da bakım tedbiri kararı kaldırılarak aile yanına döndürülen çocuk bulunduğunu rahatlıkla ifade edebiliriz. Dolayısıyla bu sayının 20.000'i aşmış olması hususunda herhangi bir şüphe yoktur. Diğer taraftan SED hizmetinin kurum bakımında bulunan çocuk sayısını azalmasıdaki etkisini gösteren diğer bir çarpıcı örnek ise Aile Yanına Dönüş Projesi'nin başlatılmasından sonraki 2006 yılı rakamlarıdır. 2006 yılında 9.862'si 0-12 yaş, 10.406'sı ise 13-18 yaş arası olmak üzere toplam 20.268 çocuk kurum bakımında bulunmaktadır (SHÇEK, 2007). Diğer taraftan 2017 yılı 1 Aralık tarihi itibarıyla 14.189'dur.

Öte yandan SED hizmetinin çocukların aile yanına döndürülmesi sürecindeki etkin hizmet modeli olması, 2005 yılında aile yanına döndürülen toplam çocuk sayılarına bakıldığında da kendini göstermektedir. Grafik 2' de belirtildiği gibi 2005 yılında 2.239 çocuk SED hizmeti ile aile yanına döndürülmüşken, bu sayı evlat edinme hizmet modeli için 620, koruyucu aile hizmet modeli içinse sadece 204'tür (AYDES, 2015). Buna göre aile yanına döndürülen her çocuğun YBS modülünde tespit edilebildiği tek yıl olan 2005 yılı içerisinde gerek öz ailesi gerekse de diğer aileler yanına yerleştirilen her dört çocuktan yaklaşık üçü SED hizmetinden yararlandırılmıştır. Dolayısıyla geçen süreç içerisinde SED hizmetlerinin bütçe imkanlarının artırılması ve ekonomik destek tutarlarının yükselmesi düşünüldüğünde bazı veriler elimizde bulunmamasına rağmen SED hizmetinin bu etkinliğinin geçen süreç içerisinde de eksilmeden devam ettirdiğini söyleyebiliriz.

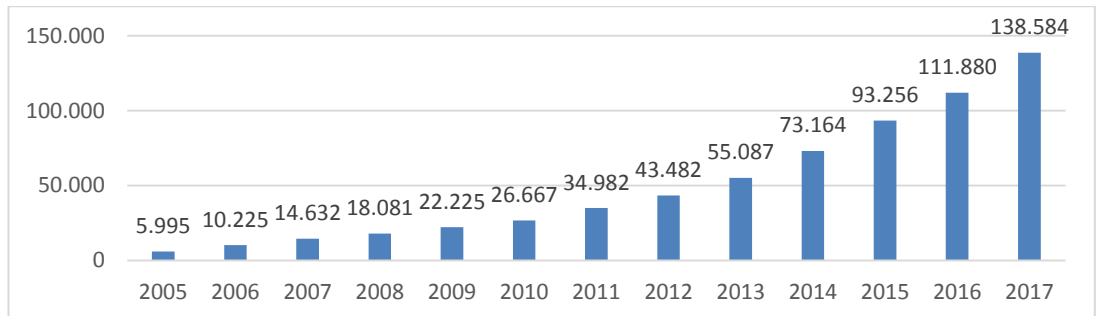
⁶ 2007 yılından itibaren Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi ile nüfus belirlenmeye başlanmıştır. 2007 yılında 22.298.628 olan çocuk sayısı 2016 yılında 22.891.140 olarak belirlenmiştir (TÜİK, 2018)

Diğer taraftan tezin ilerleyen bölümlerinde kurum bakımından ayrılmış olan çocuklarla ilgili sunulan istatistiki veriler de bu analizi doğrulayacaktır. Kurum bakımındaki çocuk sayısının azalmasındaki bir diğer önemli neden ise ekonomik yoksunluk nedeniyle çocuklarının kurum bakım hizmet modellerinden yararlanması için başvuruda bulunan ailelerin SED hizmet modelinden haberdar edilerek ailelerin bu talebinden vazgeçmesidir ki bu da 6b'liler olarak bilinen korunma kararlı olmayan çocukların oluşturduğu gruptur.

4.8.2. SED hizmeti ve 6b kapsamında bulunan çocuklar.

6b'liler olarak bilinen korunma kararı olmadan aile yanına desteklenen çocuklar SED hizmeti kapsamında en fazla sayıda hizmet verilen gurubu oluşturmaktadır. Bu grup içerisinde kurum bakımında bulunmaksızın aileleri ekonomik yoksunluk içerisinde bulunan ve kurum bakımından *koruma kararı kaldırılarak* aile yanında desteklenen çocuklar bulunmaktadır. SED hizmetini bu gruptakilere yönelik en temel amacı ekonomik yoksunluk içerisinde bulunan aileleri tespit ederek çocukların kurum bakımının olumsuzluklarıyla karşı karşıya bırakmaksızın koruyucu ve önleyici bir hizmet sunumuyla onları aile yanında desteklemektir. Bu doğrultuda ekonomik yoksunluk yaşayan veya parçalanmış ailelerin müracaatı halinde SED hizmeti devreye girmekte ve bu aileler çocuklarını kurum bakımına vermekten vazgeçirilmektedirler. 2018 yılında 138.584 çocuk korunma kararı olmaksızın aileleri yanında desteklenmişlerdir.

Şekil 1.4. Yıllar İtibariyle Korunma Karasız Çocuk Sayıları (6b)

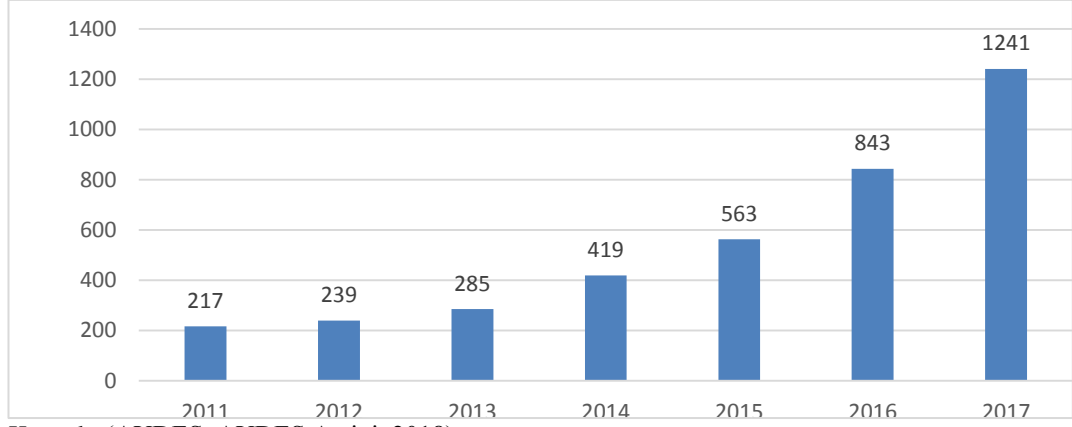
Kaynak: (AYDES, AYDES Arşivi, 2018)

4.8.3. 6c kapsamında desteklenen çocuklar.

Bakım tedbiri kararlıyken kurum bakımı ya da koruyucu aile yanından ayrılan gençlerin oluşturduğu bu grup, 3413 sayılı yasa ile işe yerleştirilene kadar belirli bir süre SED hizmetinden yararlandırılmaktadırlar. Bu kapsamda bulunan gençlerin destek süreleri SEDHY' nin 6. maddesinin ikinci fıkrasının ç) bendinde:” ... iş ve meslek sahibi olamayan veya öğrenime devam etmeyenlere süreli ekonomik destek hizmetinden en fazla iki yıl süresince, ön lisans veya lisans eğitime devam edenlere ise öğrenim süresi boyunca” olarak belirlenmiştir. Buna göre bir gencin korunma kararının kaldırılması ve işe yerleştirme sürecinin başlaması da göz önüne alınarak iki yıl desteklenmesi SED hizmetinin bir başka yönünü de ortaya çıkarmaktadır. Böylece kurum bakımı ya da koruyucu aile yanından ayrılan bir genç SED hizmet modelinden yararlandırılarak tekrardan çocuk koruma sistemi içerisine alınmakta, hizmet gereği 3'er aylık periyotlarla da izlemesi yapılarak bu gencin durumu hakkında bilgi edinilebilmektedir. Öte yandan bu kapsamda bulunan gençler, ön lisans ya da lisans eğitimlerine devam etmeleri halinde öğrenim süreleri boyunca SED hizmetinden yararlanabilmektedirler.

Ancak bu grupta bulunan gençler için SED hizmetinin uygulanmasında iki temel sorun bulunmaktadır. Bunlardan ilki bu kapsamda bulunan gençlerden yükseköğrenime devam etmeyenler için ödenen tutarın yetersizliği, ikincisi ise SED hizmeti modülünde bu gençlerle ilgili olarak kapsamlı bir alanın bulunmaması ve SED hizmeti izlemelerinin taşra teşkilatı tarafından yapılarak devamında bu izlemelerle ilgili değerlendirmelere Genel Müdürlüğün yeterli ve kapsamlı bir şekilde ulaşamamasıdır. Diğer taraftan yükseköğrenime devam edenler gençler ise ülkemizdeki diğer ekonomik desteklerden faydalanabilmekte, kredi ve burs imkanlarının yanı sıra SED kapsamında verilen ekonomik desteğin bu kapsamdakiler için yeterli olacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda bulunan gençler SEDHY' nin 13. Maddesinin birinci fıkrasının d) bendinde belirtildiği üzere belirlenen ekonomik destek tutarının ancak %40' ı kadar bir ekonomik destekten faydalanabilmektedirler. Bu tutar ise 2018 yılı Ocak-Haziran dönemi için 412,49 TL'ye tekabül etmektedir.

Şekil 4.5. 6c Kapsamında SED Hizmetinden Yararlanalar

Kaynak: (AYDES, AYDES Arşivi, 2018)

4.8.4. 6ç kapsamında desteklenen çocuklar.

SEDHY’ de geçici olarak yaşadıkları özel durumlar neticesinde muhtaç duruma düşen ailelerin çocukları 6ç kapsamında değerlendirilmiş daha çok geçici ekonomik desteklerle çocukların ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır. Diğer taraftan SEDHY’ de belirtilen bu grup SED hizmetinin acil durumlar sebebiyle ekonomik yoksunluk yaşayan ailelere destek ulaştırmasını sağlamış, bu kapsamda tabii afetler, kaza, terör olayları gibi nedenlerle çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olan birçok aile hizmetten yararlandırılmıştır. Özellikle doğu ve güneydoğu bölgelerimizdeki terör olaylarının etkisiyle evlerini terk eden ailelerimiz için 2016 yılında kapsamlı bir çalışma yapılmış bu ailelerimizdeki çocukların mağdur edilmemesi için 2016 yılında 7.452 çocuk için toplamda 10.668.000 TL ödeme yapılmıştır (AYDES, 2018). Öte yandan 2016 yılındaki hain darbe girişimi nedeniyle özellikle İstanbul’da ebeveynleri şehit ya da gazi olan çocuklar için acil olarak yaklaşık 1.500.000 TL ödeme yapılmıştır (AYDES, 2018). Yine özellikle Mersin’de 2016 yılının sonlarında meydana gelen sel felaketinde ilk etapta 500’e yakın çocuk için ailelere yaklaşık 1.000.000 TL ödeme yapılarak, bu ailelerin geçici olarak ekonomik yoksunluk yaşamalarının önüne geçilmeye çalışılmıştır. (AYDES, 2018)

2017 yılında ise 445’i süreli, 9004’ü ise geçici olmak üzere toplam 9.449 çocuk bu kapsamda aileleri yanında desteklenmiştir. SED hizmetinin bu kapsamdakilere

yönelik hizmet sunumu, hizmetin ödenek planlama süreçlerini ciddi şekilde etkilemiş, ödenek planlaması yapılırken öngörülemeyen harcamalar oluşmasına yol açmıştır. Örneğin 2016 yılında bütçe için 657.000.000 TL ayrılmışken bu bütçenin sadece 10.668.000 TL'si daha önceden öngörülmemiş olan terör durumu nedeniyle mağdur olan ailelerin çocukları için harcanmıştır. 2017 yılında 6ç kapsamında bulunan çocuklar için yaklaşık 21.000.000 TL ödeme yapılmış (YBS, 2018) bu da SED hizmeti için ayrılmış olan bütçenin planlanandan daha hızlı bir şekilde artış göstermesindeki en temel etkenlerden biri olmuştur. Aynı zamanda bu durumda bulunan ailelerin diğer sosyal yardımlardan yararlandırıldığı da düşünüldüğünde birtakım mükerrer yardımların ortaya çıktığını da söyleyebiliriz.

4.8.5. Evlenme yardımı ve 2828 sayılı SHK.

SED hizmeti kapsamında yapılmakta olan ekonomik desteklerden biri de evlenme yardımudur. Evlenme yardımı SED hizmeti kapsamında desteklenen diğer grupların aksine SHK'de düzenlenmiş olan bir destek türüdür. SHK'nin 32. Maddesinde “*Kuruma ait sosyal hizmet kuruluşlarında korunma kararı devam eden kız çocuklarından evlenenlere çeyiz ihtiyaçlarını karşılamak ve bir defaya mahsus olmak üzere en yüksek Devlet memuru aylığının birbuçuk katı tutarında evlenme yardımı yapılır.*” Hükmü bulunmaktadır. SEDHY'de ise 18. Maddede evlenme yardımına yer verilmiştir. 2017 yılı içerisinde 27 kişi evlenme yardımından yararlandırılmıştır.

Söz konusu kanunun 32. Maddesinde belirtildiği gibi sadece korunma kararlı kız çocukları bu kapsama alınmıştır. Dolayısıyla kanun maddesinden yola çıkarak evlenme yardımı ile ilgili değerlendirmeleri üç başlık altında toplayabiliriz. Birincisi, korunma kararı kaldırılarak kuruluş bakımından ayrılanların kapsam dışında bırakılması, ikincisi erkek çocuklarla ilgili olarak herhangi bir değerlendirmede bulunulmaması, son olarak ise kız çocuklarının çeyiz ihtiyaçlarını karşılamak üzere belirlenen bu tutarın günümüz koşullarında bu ihtiyacı karşılamaktan uzak olduğudur. Zira Tablo 3' te belirtildiği üzere 2018 yılı Ocak-Haziran dönemi için bu tutar 1.547 TL olarak belirlenmiştir.

4.9. SED Hizmetinin ÇHGM Hizmetleri İçerisindeki Konumu

SED hizmeti hem kurum bakımı hem de aile odaklı hizmet modellerinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesine önemli katkılar sağlamaktadır. Hizmet bir yandan kurum bakımında bulunan çocuk sayısını düşürmekte, diğer taraftan ise aile odaklı bir hizmet modeli olarak çocukların aile yanında bakım ve gözetimini sağlaması açısından tüm hizmet modelleri içerisinde ön plana çıkmaktadır. Bu bakımdan hizmetin çocuk koruma sistemi içerisindeki yerinin daha iyi anlaşılabilmesi açısından birtakım verilerle karşılaştırmalı olarak analiz edilmesi gerekmektedir.

4.9.1. SED hizmetinin kurum bakımı hizmet modelleri için önemi.

Bu noktada öncelikli olarak bir çocuğun çocuk koruma sistemi içerisine dahil edildiği kurum bakımı istatistikleri önem kazanmaktadır. Dolayısıyla bu analizle hem daha önce aile yanına döndürülen çocuklar konusuna açıklık getirilecek hem de ÇHGM' ye bağlı çocuk kuruluşlarındaki çocuk sayılarının azalmasıdaki temel faktör ortaya çıkarılmış olacaktır. Bu doğrultuda 2017 yılı içerisinde 2.496 çocuk (ÇHGM, 2018) bakım tedbir kararı⁷ olarak kurum bakımı hizmet modellerinden yararlandırılmış olup kurum bakımından korunma/bakım tedbiri kararı kaldırılarak ayrılan çocuklar ise tabloda belirtilmiştir.

Tablo 2.2. Kurum Bakımındaki Çocukların Korunma/Bakım Tedbir Kararlarının Kaldırılma Nedenleri

ÇOCUKLARIN KURULUŞTAN AYRILMA NEDENLERİ	ÇOCUK SAYISI
Cezaevindeyken Reşit Olması	2
Evlat Edindirilme	27
Hizmet Türü Değişikliği Nedeniyle Kurulustan Ayrılan	197
İşe Yerleşip Ayrılan	22
İzinsiz Ayrılması Nedeniyle Korunma Kararı Kaldırılan	108
Evlenerек Ayrılan	52
Öz Ailesi Yanına Döndürülen	1.841

⁷ Bakım tedbir kararının 2017 yılı içerisinde olması nedeniyle sadece bakım tedbir kararı ifadesi kullanılmıştır. Ancak 2017 yılı içerisinde bu tedbir kararı kaldırılan çocuklar içinse korunma/bakım tedbir kararı ifadesi kullanılmıştır. Zira hala 2014 yılı öncesinde SHK' ye göre korunma kararı alınan az sayıda çocuk bulunmaktadır.

Reşit Olmadan Korunma/Bakım Tedbir Kararı Kaldırılan	624
Vefat	9
18 Yaşını Doldurarak Ayrılan	1.086
TOPLAM	4.064

Kaynak: (ÇHGM, 2018)

Tablo 4' e göre toplam 4.064 çocuk korunma/bakım tedbir kararı kaldırılarak kurum bakımından ayrılmıştır. Reşit olması dolayısıyla herhangi bir hizmet modeline gerek kalmaksızın kurum bakımından ayrılanların sayısı ise 1.088'dir. Dolayısıyla bu grupta yer alanların haricinde toplam 2.976 çocuk kurum bakımından ayrılmış bulunmaktadır. Daha önce belirttiğimiz gibi SED hizmetinden yararlandırılarak ailesi yanına döndürülen çocuk sayısının tespit edilememesi sorunu burada da karşımıza çıkmaktadır. Kurum bakımından ayrılma nedeni olarak burada da hizmet modeli belirtilmeksizin öz ailesi yanına döndürülen çocuk seçeneği bulunmaktadır. Ancak belirttiğimiz üzere Türkiye'de çocukların öz aileleri yanında döndürülmesi sürecinde hizmet sunumu yapan tek hizmet modeli SED hizmetidir. Dolayısıyla Grafik 3' te de belirtildiği üzere korunma kararlı olarak aile yanına döndürülen 115 çocukla birlikte kurum bakımındaki çocuk sayısının sirkülasyonu neticesinde yaklaşık 2.000 çocuğun SED hizmetinden yararlandırılarak kurum bakımından ailesi yanına döndürüldüğünü söyleyebiliriz⁸.

Diğer taraftan bu veriler ışığında 2017 yılında öz ailesi yanına döndürülebilecek tam 1.841 çocuğun aileleri yanına döndürülmeden önce kurum bakımına alındığını görmekteyiz. Oysaki hızlı ve etkili mesleki çalışma neticesinde bu çocuklar kurum bakımına alınmadan önce SED hizmeti gruplarından 6b' liler kapsamında değerlendirilerek aileleri yanında desteklenebilecekleri de bir gerçektir. Bu doğrultuda SED hizmeti modelinin çocukların aile yanına döndürülmesi işlemlerinde, son aşamada hedeflerine ulaşabildiği ancak hizmetin daha hızlı ve etkin yürütülmesinde birtakım sorunlar yaşandığını söyleyebiliriz. Bu noktada ikinci bir etkili çözüm ise SED hizmetinin öz aile dışında yakınları yanında da hizmet sunumu

⁸ Bu sayı içerisinde sayıları fazla olduğu düşünülmemekle birlikte sosyo-ekonomik durumu düzelen ailelerden SED hizmetinden yararlanmaksızın çocuklarını kurum bakımından alanların da olabileceği unutulmamalıdır.

veren bir yapıda oluşudur. Dolayısıyla kurum bakımına alınma işlemlerinde o an için öz ailesi yanında desteklenmesi mümkün olmayan bir çocuk öz ailesi yanına döndürüleceği süre zarfında yapılan mesleki çalışma neticesinde uygun olduğu düşünülen bir akraba ya da yakını yanında da desteklenebilmektedir.

4.9.2. SED hizmetinin aile yanında bakım modelleri arasındaki önemi.

Türkiye'deki güncel çocuk koruma politikalarında da belirttiğimiz üzere aile odaklı olarak sunulan hizmet modelleri koruyucu aile, evlat edinme ve SED hizmeti modelleridir. Koruyucu aile ve evlat edinme hizmeti öz aileleri yanında desteklenmesi mümkün olmayan çocuklar için hizmet vermekteyken, SED hizmeti çocukların gerek öz ailesi gerekse de akraba ya da yakınları yanında ekonomik olarak desteklenmesine olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla aile odaklı bir hizmet modelinden yararlandırılmak istenen bir çocuk için ilk olarak yapılması gereken öz ailesi yanında desteklenmesi olduğu için doğal olarak ilk akla gelen hizmet modeli de SED hizmeti olmaktadır. Diğer yandan koruyucu aile hizmet modelinden yararlandırılan bir çocuk mutlak suretle korunma/bakım tedbir kararı olarak bu hizmetten yararlanmakta, evlat edinme hizmetinde ise evlat edinme süreci sonunda korunma/bakım tedbir kararı kaldırılarak bu hizmetten yararlanabilmektedir. Bu durum SED hizmetinde ise korunma/bakım tedbiri kararı kaldırılarak gerekse de korunma kararı kaldırılmaksızın yürütülebilmektedir. Aile yanında bakım modellerindeki güncel sayılar karşılaştırıldığında da SED hizmetinin çocuk koruma sistemi içerisindeki ne denli önemli bir hizmet modeli olduğu görülmektedir. Evlat edinme rakamları ise daha sonra vaka kapatılıp velayet evlat edinene aile de olduğu için takip edilmemektedir. Dolayısıyla koruyucu aile ve evlat edinme sayılarına bakıldığında 2017 yılı sonu itibarıyla 161.603 çocuk SED hizmetinden yararlandırılmışken koruyucu aile hizmet modelinde ise 4.654 koruyucu aile yanında 5.642 çocuk bu hizmetten yararlandırılmıştır.

4.9.3. SED hizmeti ve SYGM aile yardımları.

SED hizmetinin yürütülmesinde bazı hedef gruplarına yapılan ekonomik desteklerle SYGM tarafından yürütülmekte olan bazı yardım faaliyetlerinin benzerlik

taşıdığı durumlar bulunmaktadır. Bu açıdan SYGM' nin yapmış olduğu yardımlarla ihtiyaçları karşılanabilecek kişiler bazı durumlarda SED hizmetinden yararlandırılmakta, diğer taraftan da bu durumun tam tersinin yaşandığı vakalarda bulunabilmektedir. SED hizmeti kapsamında özellikle 6 ç'liler olarak adlandırılan hizmet gruplarına acil durumlar sözkonusu olduğunda yapılan destekler, SYGM' nin de hedef kitlesini oluşturmaktadır. Dolayısıyla terör, doğal felaketler ve hastalık ve kaza gibi olumsuz durumlarla karşılaşan aileler SYGM tarafından yürütülmekte olan afet (acil durum) yardımları⁹, terör zararı yardımları¹⁰ ve barınma yardımlarından¹¹ faydalanabilmektedirler. Dolayısıyla bu ailelerin geçici olarak sosyal ve ekonomik yoksunluk yaşadıkları bir gerçektir. Bu nedenle uygulamada birliğin sağlanması ve SED hizmetinin acil ihtiyaçların karşılanması durumlarıyla değil de çocukların aile yanında bakım ve gözetimi konusunda faaliyetlerini yürütmesi son derece önemlidir. Bu aileler geçici ihtiyaçları karşılandıktan sonra durumlarının tekrar gözden geçirilmesi neticesinde gerekliyse SED hizmetinden faydalandırılmalıdır. Bu durum hem mükerrrer yardımların yapılmasına hem de SED hizmetini asli görevinin dışında hizmet yürütmesine neden olmaktadır.

Diğer taraftan güncel çocuk koruma politikaları başlığı altında belirttiğimiz SYGM yardımlarından muhtaç asker çocuğu yardımı, öksüz ve yetim yardımı gibi yardımların doğrudan SED hizmetinin hedef kitlesini teşkil ettiğini söyleyebiliriz. Bu gibi yardımların SED hizmeti içerisinde yürütülmesi ve bu çocukların takibinin ÇHGM tarafından yapılması önem arz etmekte olup aynı zamanda hizmetlerin bütünlük içerisinde verilmesi açısından da gerekli görülmektedir.

4.10. SED Hizmetinin Geleceği

SED hizmeti özellikle son yıllar içerisinde mali imkanların arttırılması neticesinde çok hızlı bir şekilde büyümüş daha önceki başlıklarda da belirtildiği üzere

---

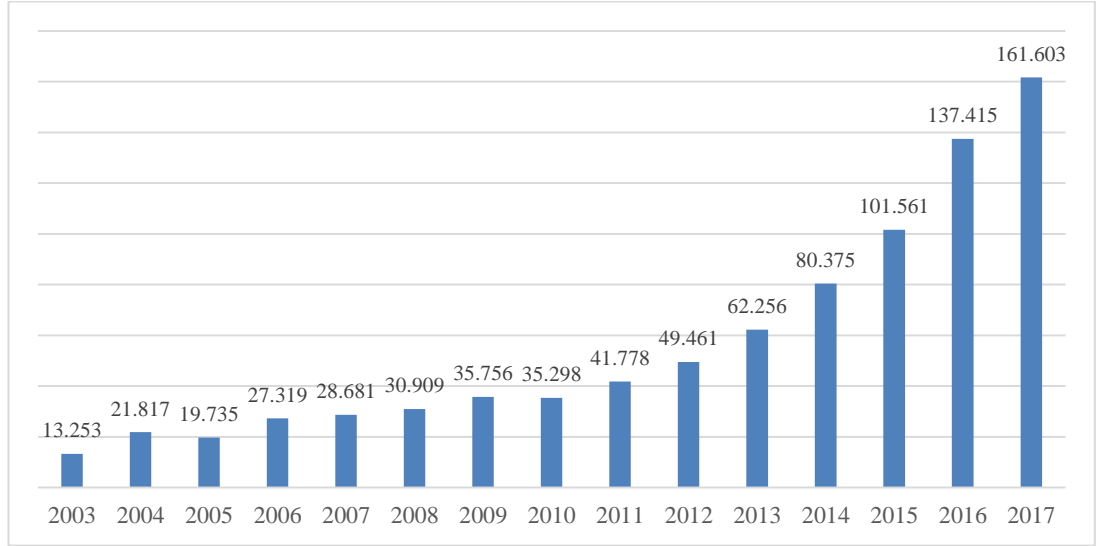
⁹ Afet yardımları umumi hayatı etkileyen deprem, sel, yangın vb. doğal afet nedeniyle mağdur olan vatandaşların gıda, giyim, barınma vb. temel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla gerçekleştirilmektedir.

¹⁰ Terör zararı yardımları terör olaylarından etkilenen fakir ve muhtaç durumda bulunan kişilerin acil gıda, giyim, yol, eğitim ve barınma gibi ihtiyaçları kapsamında yapılan yardımlardır

¹¹ Barınma yardımları, oturulamayacak derecede eski, bakımsız ve sağlıksız evlerde yaşayan ihtiyaç sahibi vatandaşlara evlerinin bakım-onarımı ve ev eşyası alımı için aynı veya nakdi olarak yapılan yardımlardır.

Türkiye'deki çocuk odaklı olarak yapılmakta olan aile yardımları içerisinde en kapsamlı destek sistemlerinden birini oluşturmuştur. Çocukların aile yanında desteklenmesi dışında ailelerin ekonomik yoksunlukla beraber her türlü olumsuzluğun giderilmesinde aktif rol oynamıştır. Hatta yoksulluğun önlenmesi ve kriz durumlarındaki ailelere destek sağlanması hususunda da diğer kurum ve kuruluşların yürütmesi gereken bir çok faaliyeti ÇHGM yürütmeye çalışmıştır. Bütün bunlar da hizmetin çok hızlı bir şekilde büyümesine neden olmuştur.

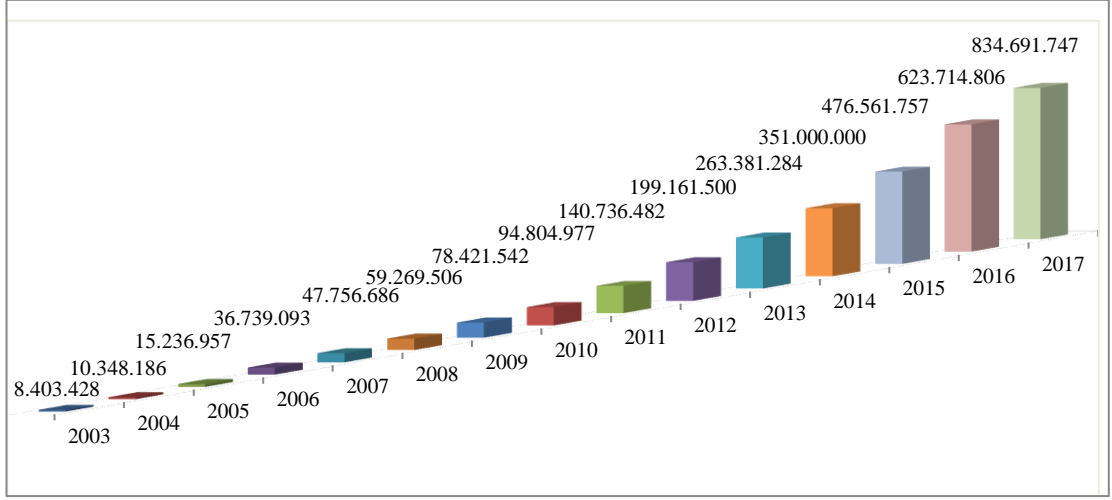
Şekil 4.6. SED Hizmetinden Yararlandırılan Kişi Sayısı (2003-2017)

Kaynak: (AYDES, AYDES Arşivi, 2018)

Tabloda görüldüğü gibi son olarak 2017 yılında bir önceki yıla göre hizmetten yararlandırılan kişi sayısı yaklaşık %17 oranında artış göstermiştir. Diğer taraftan SED hizmeti bütçesinde geçen yıllar içerisinde çok büyük miktarlara ulaşmıştır.

Şekil 4.7. Yıllara Göre SED Ödeneği (2003-2017)

Kaynak: (AYDES, 2018)

SED bütçesi 2012 yılından itibaren her yıl bir önceki yıla göre yaklaşık %30 artış göstererek 2017 yılında 834.691.747 TL' ye yükselmiştir.

4.10.1. Almanya çocuk parası¹² örneğinde SED hizmetinin değerlendirilmesi.

Çocuk yardımlarıyla bilinen ve gelişmiş bir ülke olan Almanya' da 1 Ocak 2018 tarihi itibariyle birinci ve ikinci çocukları için çocuk parası 194 Euro, üçüncü çocuk için 200 Euro, dördüncü ve sonraki çocuklar içinse 225 Euro olarak belirlenmiştir (BMFSFJ, 2018). Bu tutarlar 1 Ocak 2018 tarihli kurla yaklaşık 880, 907 ve 1020 TL'ye karşılık gelmektedir. Ülkemizde ise geçici ekonomik destekler ve evlenme yardımı bir kenara bırakılırsa süreli olarak SED hizmetinden yararlandırılan ailelere ortalama yaklaşık 760 TL ekonomik destek sağlanmaktadır ki bu da neredeyse asgari ücretin yarısına denk gelmektedir. Diğer taraftan SED hizmetinden yararlandırılması uygun görülen bir ailede ortaöğretime devam eden bir çocuk için aylık olarak yaklaşık 825 TL ekonomik destek sağlanmaktadır. Bu tutar ülkemizde uygulanmakta olan net asgari ücretin yarısından dahi fazladır. Destek tutarları konusundaki bir diğer önemli husus ise bu tutarların en yüksek devlet memuru maaş katsayısına sabitlenmesi dolayısıyla altı ayda bir yükselmesidir. Almanya'da son üç yıl içerisinde belirtilen ödemeler için her gruba sadece yıllık 2 Euro artış yapılmıştır (BMFSFJ, 2018).

¹² Kindergeld

Elbetteki SED hizmeti, gelişmiş ülkelerde bütün çocuklar için ödenmekte olan çocuk yardımları düzeyine erişmemiş olmakla birlikte yine de bütçenin son beş yılda olduğu gibi önümüzdeki beş yıl içerisinde de aynı oranda artış göstermesi durumunda 2022 yılında bütçenin yaklaşık 3.100.000.000 TL olacağı öngörülmektedir. Dolayısıyla çok büyük miktarlara ulaşan SED ödeneğinin, gelir kriteri olmaksızın muhtaç ailelerin seçiminde sıkıntılara yol açacağı açıktır. Diğer taraftan SED hizmetinin ilerleyen yıllarda gelişmiş ülkelerdeki gibi bir çocuk yardımı sistemine dönüşeceği de göz önüne alınmalıdır. Ancak bu zaman dilimine kadar öncelikli olarak bir hedef kitlenin belirlenmesi buna mukabil 6 c ve evlenme yardımı dışındaki destek tutarlarının düşürülerek daha çok çocuğa ulaşılması çok önemli görülmektedir.

Mevzuat anlamında Almanya'daki çocuk yardımı değerlendirildiğinde bu ülkede de çocuklar 18 yaşına kadar aileleri yanında desteklenmekte, iş ve meslek sahibi olamayanlar ise 21 yaşına kadar desteklenmeye devam edilmektedir. Eğitimine devam eden çocuklar ise 25 yaşına kadar desteklenmeye devam edilmektedir. SED hizmetinde ise 18 yaş sınırı Almanya'daki gibi korunmakta ancak sadece kurum bakımından ayrılan çocuklar, iş ve meslek edinmemeleri halinde iki yıl, eğitimlerine devam etmeleri halinde ise 25 yaşına kadar desteklenebilmektedirler. Yani iki yıl boyunca desteklenebilen çocuklar Almanya'daki gibi 21 yaşına kadar bu destekten yararlanabilmekte ancak bu destek 21 yaşından sonra da toplam destek süresi iki yıl olarak tamamlanmadığı durumlarda devam edebilmektedir. Diğer yandan kurum bakımından ayrılmış olmayan gençlerin eğitimine devam etmeleri halinde ülkemizde devlet tarafından sağlanan kredi ve burs imkanlarından yararlandırıldıkları da gözönüne alınmalıdır. Almanya'da çocuklar 18 yaşından sonra mesleki eğitimlerini tamamlayana kadar, Türkiye'de ise 6b kapsamındaki çocukların iş ve meslek edinme kurslarına devam etmeleri halinde bir yıl olarak desteklenebilmektedirler (Albayrak, 2014, s. 40-41). Görüldüğü üzere mevzuat anlamında SED hizmeti ile çocuk yardımlarıyla bilinen Almanya'daki çocuk parası arasında çok küçük farklılıklar bulunmaktadır. Hizmet gerçekten de muhtaç durumda olabilecek bütün çocuklar gözönüne alınarak düzenlenmiştir. Bir bakıma ülkemizde uygulanan hizmet Almanya'daki çocuk parası yardımlarının hedef kitlesi haricinde tamamen benzerdir.

Ülkemizde hedef kitlenin belirlenerek bu kitleyi kapsayan bir gelir kriteri oluşturulması ve destek tutarlarının yeniden gözden geçirilmesi kısa süre içerisinde SED hizmetini gelişmiş ülkelere seviyesindeki hizmetler seviyesine yükseltebilecektir.

4.11. SED Hizmetinin Etkinliğinin Arttırılması Projesi

SED hizmetinden yararlanan çocukların okul başarılarının yükseltilmesi ve sosyal ve kültürel aktivitelere katılımlarının sağlanması amacıyla 2017 yılında *Okul Destek Projesi* olarak da bilinen *SED Hizmetinin Etkinliğinin Arttırılması Projesi* başlatılmıştır. Bu projeyle çocuklar okul başarılarının yükseltilmesi amacıyla kurslarla desteklenmiş, diğer taraftan sinema, tiyatro ve kültürel geziler gibi birçok faaliyet yürütülmüştür.

2017 yılı uygulama dönemi boyunca 556 çocuk spora, 933 çocuk ise çeşitli kurslara yönlendirilmiştir. 23 ilde aileler ve çocukları için 173 sosyal, sportif ve kültürel faaliyet organize edilmiş olup mükerrer katılımlarla beraber 5.770 çocuk ile 1.717 aile bireyinin bu faaliyetlere katılımı sağlanmıştır. Öte yandan projenin çocukların okul başarısına olan etkileri ise 2017-2018 eğitim- öğretim yılı sonunda daha net olarak belirlenebilecektir. Projenin 2018 yılında da devam ettirilmesi planlanmakta olup bu uygulamanın daha çok çocuğa ulaşıp ülkemiz genelinde uygulanması önemli görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gelişmiş ülkelerde özellikle 20. Yüzyılla birlikte *çocukların aile yanında bakımı ve korunması* birincil politika haline gelmiş, çocuk koruma alanındaki bu önemli dönüşüm beraberinde ülkemizde de aile odaklı hizmetlerin yaygınlaştırılmasının yolunu açmıştır. Bu süreç içerisinde evlat edinme dışında koruyucu aile hizmet modeli de ülkemizde uygulanmaya başlanmış; ancak aile odaklı hizmet modellerinden biri olan çocukların aile yanında sosyal ve ekonomik olarak desteklenmesi uygulaması çok daha geç denebilecek bir dönemde ülkemizde yürürlüğe girmiştir. İlk olarak Ayni-Nakdi Yardımlar olarak isimlendirilen SED hizmeti özellikle 2000' li yıllardan sonra mali imkanların da arttırılmasıyla çocuk koruma alanındaki önemini daha güçlü olarak hissettirmeye başlamıştır. 2005 yılında Aileye Dönüş Projesi'nin başlatılması kurum bakımında bulunan çocuk sayısını çok büyük bir oranda azaltmış, bu durum kışla tipi kuruluşların tamamen kapatılması konusundaki politikaların önünü açmıştır.

SED hizmeti, aile yanına döndürme işlevinin yanı sıra korunmaya muhtaç olarak niteleyebileceğimiz 6b kapsamındaki çocukları hem kurum bakımının olumsuzluklarından uzak tutmuş hem de herhangi bir korunma/bakım tedbiri kararı alınmaksızın onları aileleri yanında desteklemiştir. Sadece 2017 yılında bu sayı 138.584 olarak gerçekleşmiştir. Bu doğrultuda hizmetin bu işlevi adeta çocuk koruma alanında olmazsa olmaz diye niteleyebileceğimiz bir hizmet modeli olarak ön plana çıkarak çocuk koruma alanında güçlü bir *koruyucu ve önleyici* bir hizmet modeli olduğunu göstermiştir. Diğer taraftan hizmet kurum bakımından ayrılan ve hiçbir geliri olmayan gençlerin de desteklenerek onların iş ve meslek edilmelerine kadar olan süreçte ekonomik yoksunluk yaşamamaları konusunda da önemli görevler üstlenmiştir. Aynı zamanda 3'er aylık periyodik izlemelerle ailelerin ve çocukların durumları kontrol edilmiş, çocukların aile yanında dahi yaşayabilecekleri olumsuzluklar önceden engellenebilmiş, çocukların eğitime devam edip etmedikleri de bu kapsamda takip altına alınmıştır. Dolayısıyla tek bir hizmet modelinin uygulanmasıyla çocukların ihmal ve istismara uğrama, eğitime devam etmeme ve erken yaşta çalıştırılmaları gibi birçok sorun alanı doğrudan aile ve çocuklarla

yapılan mesleki çalışmalar neticesinde engellenmeye çalışılmıştır. Hizmette görülen diğer bir önemli husus ise hiçbir geliri olmayan tek ebeveynli ailelerin yüksek oranda desteklenmesi, anne ve çocuklardan oluşan bu ailelerin devlet tarafından himaye edildiğinin onlara hissettirilmiş olmasıdır.

Özellikle son yıllarda ülkemizde terör eylemlerinde zarar görenler ile ülkemizin muhtelif yerlerinde görülen doğal afetlerde de SED hizmeti bir acil afet yardım vazifesi görmüş bu gibi durumlarda sıklıkla başvurulmuş bir hizmet modeli olmuştur. Bu süreç içerisinde muhtaç durumda olduğu belirlenip acil olarak desteklenmesi gereken ailelerin çocukları sadece 7 iş günü içerisinde ekonomik destek ödemelerinden yararlandırılmışlardır. Dolayısıyla SED hizmeti ailelerin desteklenerek çocukların korunmasını amaçlayan ülkemiz uygulamalarında gerek sosyal gerekse de ekonomik olarak en kapsamlı hizmet modeli olmuştur. Tüm bu veriler SED hizmetinin, ülkemizin ekonomik gelişim düzeyine paralel olarak gelişmiş ülkelerdeki gibi uygulanabilecek çocuk yardımları uygulamasında geliştirilecek bir yardım sisteminin altyapısı olduğu gerçeğini bizlere sunmaktadır.

Çalışma boyunca elde edilen bilgiler ve yapılan tespitler sonrasında hizmetin daha etkin ve daha verimli olarak sunulabilmesi noktasında birtakım öneriler aşağıda sıralanmıştır.

SED hizmeti kapsamında ülkemizde yoksulluk sınırı altında yaşamakta olan çocuklu hane sayısı hedef kitle olarak yeniden belirlenmeli ve bu hedef kitleyi kapsayacak bir muhtaçlık kriterinin ortaya konulması gerekmektedir. Zira korunmaya muhtaç çocukların büyük bir çoğunluğunun bu ailelerde yaşadığı ve bu durumda bulunan çocukların bütününe ulaşılmasının, iyi işleyen bir çocuk koruma sistemi için gerekli olduğu açıktır. SED hizmeti kapsamında çocuklar için belirlenmiş olan destek tutarlarının yeniden gözden geçirilmesi kurum bakımından ayrılan gençlerimiz ile evlenme yardımı alanlar haricindeki destek gruplarının ödeme miktarlarının düşürülmesi mevcut bütçe imkanlarıyla hem daha fazla çocuğa ulaşılabilmesi hem de SED başvurularında Çalışma ve İş Kurumu'na yönlendirilen bu ailelerin çalışma hayatına katılmaları konusunda teşvikini sağlayacak ve çalışma hayatına katılmanın alternatif maliyetini düşürecektir. Kurum bakımından ayrılıp

öğrenimine devam etmeyen gençlerimizin ise destek tutarları yükseltilmeli, evlenme yardımı miktarı yükseltilerek erkek çocukların da bu destekten faydalandırılmaları sağlanmalıdır.

Uzun süreli desteklerin onay sürecinde vali ve kaymakam oluru alınması uygulaması YBS modülüne veri girişlerinin vaktinde yapılmasını engellemekte ve hizmetin daha hızlı bir şekilde yürütülmesine engel olmaktadır. Bu bakımdan 1 yıllık onayların SHM'lerce, uzun süreli onayların ise İl Müdürü tarafından onaylanmasının daha doğru olacağı düşünülmektedir. Diğer taraftan SED hizmetiyle ilgili bütün işlemlerin SHM'lerce yürütülmesi hizmetin standart hale gelmesinde önemli görülmektedir.

SYGM' de kullanılmakta olan Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi ÇHGM tarafından da kullanılmalı, yapılan ekonomik desteklerin amacına uygun olarak kullanılıp kullanılmadığı ÇHGM personelleri tarafından izlenmelidir. ÇHGM hizmetleri için kurulmakta olan Aile Bilgi Sistemi'nde ise gerek kurum bakımıyla ilgili modülde gerekse de SED modülünde kurum bakımından ayrılan ve SED hizmetinden yararlandırılan çocukların kurumdan ayrılma ve hizmetten yararlanma nedenlerinin net olarak sistemde yer alması gerekmektedir. Bu durum ilerleyen dönemlerde SED hizmetinin sistem içerisindeki rolünün daha başka verilere gerek duyulmaksızın anlaşılması ve politika üretilmesi noktasında çok yararlı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca hizmetin çok büyük boyutlara ulaştığı düşünüldüğünde SED biriminin (Aile Yanında Bakım Birimi) ÇHGM içerisinde bir Daire Başkanlığı olarak hizmet vermesi önemli görülmektedir.

Tüm bunların dışında çocukların korunması için yapılmakta olan aile yardımlarında birliğin sağlanması mükerrer yardımların yapılmasını da önleyecektir. Bu doğrultuda SYGM tarafından yürütülmekte olan çocuk yardımlarının SED kapsamında değerlendirilmesi, diğer taraftan SED kapsamında uygulanmakta olan olağanüstü felaket, hastalık, kaza gibi yardımların ise sadece SYGM tarafından yerine getirilmesi çocuk koruma alanında çalışmakta olan meslek elemanlarının sadece korunmaya muhtaç çocuklar üzerinde yoğunlaşmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Acar, Y. B. (2009). *Kanunla İhtikaf Halindeki Çocuklar: Sorunların Çözümünde Çok Disiplinli İşbirliği ve İyi Uygulama Örnekleri içinde*. Ş. Uludağ, C. Doğutaş, O. Dolu, & H. Büker (Ed.), Türkiye'de kanunla ihtilaf halindeki çocuklar: multi disiplinler yaklaşımın önemi (293-314). Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Kanun Numarası 633, **Yayımlandığı Resmî Gazete** Tarihi 08.06.2011, Sayı 27958.
- Aksoy, İ. (2011). Türklere aile ve çocuk eğitimi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(16), 11-19.
- Akyüz, E. (1979). Önemli kanunlarımızda çocuğun korunmasına ilişkin hükümler ve boşluklar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 137-152.
- Akyüz, E. (1984). Medeni Kanun ile Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu açısından korunmaya muhtaç çocuklar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 137-152.
- Akyüz, E. (2010). *Çocuk Hukuku çocukların hakları ve korunması*. Ankara: Pegem Akademi.
- Albayrak, N. (2014). *Almanya, Avusturya ve İsviçre'de aile yardımları ve çocuk parası (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi)*. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- ASPB. (2017). *ASPB 2016 Yılı İdari Faaliyet Raporu*.
- AYDES. (2015). *Aile Yanında Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı 2014 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara: ÇHGM.
- AYDES. (2018). *AYDES Arşivi*.
- Aydoğan, E., & Çoban, E. (2016). Türkiye'de nüfus sayımları ve uygulanan nüfus politikaları. *Yaşam Bilimleri Dergisi*, 6(2/1), 113-125.
- Ayhan, H., & Maviş, H. (1994). Darüşşafaka. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 9, 7-9.
- Beter, Ö. (2010). *Türkiye ve İngiltere'de çocuk koruma sistemleri (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*. Hacettepe Üniversitesi, Ankara
- Bıyıklı, L. (1983). Koruyucu aile bakımı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 16(1), 11-15.
- BMFSFJ. *Publikationen*. Erişim tarihi: 09.02.2018, www.bmfsfj.de/bmsfj/service/publikationen.

- Bulutay, T. (1995). *Türkiye'de çalışan çocuklar*. Ankara: DIE ve ILO.
- Bumin, K. (1983). *Batıda devlet ve çocuk*. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Canan, İ. (1991). Vakıfların çocuğun korunmasına yönelik fonksiyonel yapıları. *Aile ve Toplum*, 1(2), 56-62.
- Cılga, İ. (1986). Korunmaya muhtaçlık olgusunun sosyolojik analizi. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(7), 31-45.
- Çağlar, D. (1973). Türkiye'de korunmaya muhtaç çocuklar ve eğitimlerine genel bir bakış. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 6(1), 59-111.
- Çanlı, M. (2002). Eytam İdaresi ve Sandıklar (1851-1926). *Türkler*, 14, s. 57-73.
- Çavuşoğlu, T. (2005). *Sosyal hizmetlerin yakın tarihinden sayfalar*. Ankara: SABEV Yayınları.
- ÇHGM. (2017). *Türkiye geneli kuruluş ve hizmet verileri*. Ankara: ÇHGM İstatistikleri.
- ÇHGM. (2018). *ÇHGM arşivi*.
- ÇHGM. *Tarihçe*. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Web Sitesi. Erişim tarihi: 16.12.2017, <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/hakkimizda/tarihce>.
- Çocuk Hakları İzleme*. Çocuk Hakları İzleme Web Sitesi. Erişim tarihi: 07.02.2018, www.cocukhaklariizleme.org.
- Çocuk Koruma Kanunu, Kanun Numarası 5395, **Yayınlandığı Resmi Gazete Tarihi** 15.07.2005, Sayı 25876
- Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu Ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik, **Yayınlandığı Resmî Gazete Tarihi** 24.12.2006, Sayı 26386.
- Darülaceze*. Kuruluş amacı. Erişim Tarihi: 04.12.2017, www.darulaceze.gov.tr.
- Darüşşafaka*. Darüşşafaka tarihçesi. Erişim tarihi: 03.12.2017, www.darussafaka.org.
- Demirbilek, S. (2000). Korunmaya muhtaç çocukların topluma yeniden kazandırılmasında Yetiştirme Yurtları. *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, 15(2), 137-152.
- Doğan, M. (2011). Türkiye'de uygulanan nüfus politikalarına genel bakış. *Marmara Coğrafya Dergisi*(23), 293-307.
- Erdem, A. R. (2005). İlköğretimimizin gelişimi ve bugün gelinen nokta. *Üniversite ve Toplum*, 5(2), 1-15.
- Erkan, R., & Erkan, G. (1987). Darüleytamlar. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi*, 5(1), 61-68.
- Erükçü, G., & Akbaş, E. (2012). Türkiye'de çocuk mahkemeleri uygulamalarına eleştirel bir bakış. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 135-152.

- Franklin, B. (1993). Çocuk Nedir. B. Frankin (Ed), *Çocuk Hakları içinde*. (A. Türker, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Friedlander, W. A. (1966). *Sosyal refah hizmetine başlangıç* (2 b.). (R. Taşçıoğlu, Çev.) Ankara: Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Gökçe, B. (1973). Kimsesiz çocuklar ve 6972 Sayılı Kanun K. S. Kurumu içinde, *Aylık Konferanslar (1966-1972)* (s. 88-99). Ankara: Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu Yayınları.
- Gölcüklü, F. (1957). Korunmaya muhtaç çocuklar hakkında 5387 sayılı kanun ve tatbikattan bir örnek. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 12(2), 84-93.
- Güneş, G. (2005). Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ödemiş'in kimsesiz ve yetim çocukları: Ödemiş Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin faaliyetleri. *Kebikeç*(19), 141-153.
- Güven, S. (2011). *Medyada küçüklerin korunmasına ilişkin düzenlemeler*. Ankara: RTÜK Uzmanlık Tezi.
- Heywood, C. (2003). *Baba bana top at! Batı'da çocukluğun tarihi* (1. b.). (E. Hoşsucu, Çev.) İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Işıkcı, Y. M., & Karatepe, S. (2016). Türkiye'de çocuğa yönelik sosyal politika uygulamaları ve tarihsel analizi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 7(1), 69-96.
- İnan, A. N. (1968). Çocuk Hakları Beyannamesi İlkelerinin Türk Hukuk Sistemine Etkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1(1), 201-219.
- İnan, A. N. (1968). *Çocuk hukuku*. İstanbul: Ankara Üniversitesi.
- İş Kanunu, Kanun Numarası:4857, **Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi** 10.06.2003,
- İşeri, M. (2014). *Osmanlı çocuk koruma sistemi ve Darüleytamlar (1851-1923) (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi)*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Hizmetler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı.
- Kahramanoğlu, E. (1996). *Türkiye'de çalışan çocuklar sorunu ve çözüm yolları*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Friedrich Nauman Vakfı Yayını.
- Kale, N. (1995). Çocuk ve ceza olgusuna felsefi bir yorum. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 49-58.
- Karataş, K. (2010). Sosyal politika açısından Türkiye'de çocuklar. H. Acar, & A. Çoban (Ed.), *Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 20. Yılında Türkiye'de Çocuk Hakları*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği.
- Karataş, K., & Acar, H. (2008). Sosyal hizmet kuruluşlarında çocuk ve gençlerin katılımı. *Sosyal Hizmet Dergisi*, 29-41.

- Karatay, A. (2007). *Cumhuriyet Dönemi korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin politikanın oluşumu (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, V., & Yalçınkaya, Ö. (2014). Nüfus ekonomik büyüme kaynağı olabilir mi? : "En az üç çocuk" politikasına tarihsel bir bakış. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 165-196.
- Kesgin, B. (2012). Sosyal politikanın en önemli kurumu: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. *İnsan Hakları Yıllığı*, 30, 41-54.
- Kesgin, S. (2016). Osmanlı'nın son döneminde kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocukların eğitimi ve topluma kazandırılması: Kastamonu örneği. *Dini Araştırmalar*, 19(50), 135-158.
- Koşar, N. G. (1992). *Sosyal hizmetlerde aile ve çocuk refahı Alanı*. Ankara.
- Kulaksız, Y. (2014). Yoksulluk bağlamında çocuk işgücü. *ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi*, 2(3), 91-111.
- Kurt, S. K. (2012). Bir Eğitim Öncüsü: Darüşşafaka. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2), 159-174.
- Makal, A. (2006). *Çocuktum, ufacıktım... Türkiye'de 1920-1960 döneminde çocuk işçiliği*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.
- Mandaloğlu, M. (2013). Eski Türklerde çocuk hukukunun töreye göre değerlendirilmesi. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 145.
- Müftü, G. (1998). *Emniyet Genel Müdürlüğü küçükleri koruma hizmetleri yönetici semineri notları*. Ankara.
- Onur, B. (2005). Çocukluğun dünü ve bugünü. *Kebikeç*, 99-112.
- Onur, B. (2005). *Türkiye'de çocukluğun tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Ortaylı, İ. (2006). *Osmanlı toplumunda aile*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Özateş, Ö. S., & Atauz, S. (2011). Sosyal hizmet uzmanlarının aileye dönüş ve aile yanında destek projesine ilişkin değerlendirmeleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 22(2), 102.
- Özbay, Y., Kandemir, M., Kuyumcu, B., Eşici, H., Kaşkaya, A., Büyüköztürk, Ş., & Taylan, H. (2013). *Kurum bakım türlerinin etki analizi*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Gazi Üniversitesi.
- Özbek, N. (2002). *Osmanlı İmparatorluğunda sosyal devlet siyaset, iktidar ve meşrutiyet 1876-1914*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özbek, N. (2006). *Cumhuriyet Türkiye'sinde sosyal güvenlik ve sosyal politikalar*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

- Özbek, N. (2009). Osmanlı İmparatorluğu'nda dilencilere yönelik devlet politikaları ve kamusal söylemin değişimi. *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Zabıta Daire Başkanlığı*, 17-44.
- Özçelik, M. (2011). 23 Nisan Çocuk Bayramı'nın ortaya çıkışı ve 1922-1929 yılları arasında 23 Nisan kutlamaları. *Akademik Bakış*, 5(9), 265-283.
- Özkan, S. (2006). Türkiye'de Darüleytamların gelişini ve Niğde Darüleytamı. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (19), 211-229.
- Öztürk, C. (1999). Islahane. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 19, 190-191.
- Öztürk, N. (2002). Osmanlı Döneminde vakıflar. *Türkler*, 10, s. 433-446.
- Pierson, J., & Thomas, M. (2001). *Dictionary of social work*. London: 5.Edition.
- Postman, N. (1995). *Çocukluğun yokoluşu*. (K. İnal, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.
- Sağlam, M., & Aral, N. (2016). tarihsel süreç içerisinde çocuk ve çocukluk kavramları. *Çocuk ve Medeniyet*, (2), 43-53.
- Salim, M. (2010). *Geçmişten günümüze Türkiye'de çocuk koruma politikaları ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Isparta
- Sarı, E. (2016). *Osmanlı'da çocuk*. Net Medya Yayıncılık (NoktaE-Book).
- Sarıkaya, M. (2007). Cumhuriyet'in ilk yıllarında bir sosyal hizmet kurumu: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (34), 321-335.
- Sarıkaya, M. (2011). *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti (1921-1935)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
Sayı 25134.
- SHÇEK. (2007). *2006 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara: SHÇEK Yayını.
- Siegel, L. J., & Senna, J. (1981). *Juvenile Delinquency*. New York: West Publishing.
- Sosyal Hizmetler Kanunu, Kanun Numarası 2828, **Yayınlandığı Resmi Gazete Tarihi 27.05.1983, Sayı 18059.**
- Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetine İlişkin Genelge, **Yayınlandığı Resmi Gazete Tarihi 06.10.2015, Sayı 145560.**
- Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik, **Yayınlandığı Resmi Gazete Tarihi 03.03.2015, Sayı 29284**
- SYGM. (2018). *SYGM Arşivi*.
- Şafak, N. (2013). Darüleytam'da çocuk olmak: On Çocuk On Portre. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (2), 262-283 .

- Şişman, Y. (2017). Türkiye’de sosyal politikanın dünü, bugünü: hayırseverliğin kurumsallaşması mı? gelişim mi?. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(2), 1-22.
- Tan, M. (1989). Çağlar boyunca çocukluk. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 22(1), 71-88.
- Tiryakioğlu, B. (1991). *Çocukların korunmasına ilişkin Milletlerarası Sözleşmeler ve Türk Hukuku*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.
- Tomanbay, İ. (1999). *Sosyal çalışma sözlüğü*. Ankara: Selvi Yayınevi.
- Topal, Ş. (2006). Korunmaya muhtaç çocukların bakımı ve gözetimi açısından İslam Hukukunda velayet ve vesayet yetkisi. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 6(2), 249-273.
- TÜİK. *İstatistiklerle çocuk*. Erişim tarihi: 10.01.2017, www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24645
- Türk Ceza Kanunu, Kanun Numarası 5237, **Yayınlandığı Resmi Gazete Tarihi** 12.10.2004, Sayı 25611.
- Türk Medeni Kanunu, Kanun Numarası 4721, **Yayınlandığı Resmi Gazete Tarihi** 08.12.2001, Sayı 24607.
- Türkoğlu, İ. (2013). Sosyal devlet bağlamında Türkiye’de sosyal yardım ve sosyal güvenlik. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(3), 275-302.
- Uğuroğlu, H. *Türkiye’de sosyal hizmet mesleği*. Erişim tarihi: 24.12.2017, <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/turkiyedesosyalhizmetmeslegi.htm>.
- Uluğtekin, S. (2004). *Çocuk mahkemeleri ve sosyal inceleme raporları*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği.
- Ünal, V. (2012). Osmanlının son dönemlerinde korunmaya muhtaç çocuklar için kurulan sosyal hizmet kuruluşları. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36(2), 1-27.
- YBS. (2018). *SED hizmeti modülü*. ASPB.
- Yıldırım, N. (2010). *Hastane tarihimizde bir kutup yıldızı Hamidiye Etfal Hastanesi*. İstanbul: Şişli Etfal Eğitim ve Araştırma Hastanesi Yayını.
- Yolcuoğlu, İ. G. (2009). *Çocuk koruma sisteminde aileyle çalışmanın esasları: İstanbul örneğinde çocuklar ve ailelerinin gereksinimler, güçlülük ve risk faktörleri açısından değerlendirilmesi (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı. Ankara.
- Yolcuoğlu, İ. G. (2009). Türkiye’de çocuk koruma sisteminin genel olarak değerlendirilmesi. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, 5(18), 43-55.

Yörükoğlu, A. (1992). *Değişen toplumda aile ve çocuk*. İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım.

DOĞRULUK BEYANI

“Türkiye’de Çocuk Koruma Politikaları: SED Hizmetinin Rolü” başlığında hazırlamış olduğum, uzmanlık tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu; ayrıca, bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

21.03.2018

Çetin Serkan UĞUR
Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler
Uzman Yardımcısı